

Борислав Степанюк

*Вибрані
твори*

Борислав Степанюк

ВИБРАНІ ТВОРИ
У ДВОХ ТОМАХ

*

ТОМ ПЕРШИЙ

*

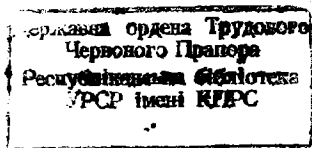
Лірика

Київ
Видавництво
художньої
літератури
«Дніпро»
1983

У2
С79

В первый том избранных произведений
известного украинского советского поэта,
лауреата премии им. П. Г. Тычины
«Чувство семьи единой»
вошли лучшие лирические стихотворения
и баллады, а также переводы
из киргизской поэзии.

Передмова *Петра Моргаєнка*

С 4702590200—135
М205(04)—83 135.83

© Видавництво «Дніпро», 1983 р.

ПОЕЗІЯ ПЕРЕМОЖНИХ ВЕСЕН

Життя поета — у його творах. Від того, як і чим живе митець, залежать зміст і значення створеного ним. Згадуючи цю давню істину, розкриваємо двотомне вибране українського радянського поета Борислава Павловича Степанюка.

Кажуть, особливе значення в розвитку людини належить її дитинству. Так думають не тільки педагоги, майстри дошкільного і шкільного виховання, а й самі письменники. Дитинство Борислава Степанюка — то дитинство хлопчика в трудовій селянській сім'ї двадцятих — початку тридцятих років під рукою батька, червоного кіннотника, щорсівця, поборника колективних форм господарювання. Була початкова школа, піонерський загін, були уроки суспільствознавства, почерпнуті не лише з підручників, а й безпосередньо з тогочасної складної сільської дійсності.

І все ж особливо інтенсивне формування особистості відбувається в дні юності, коли уявлення про дійсність перевіряються практикою, коли приходить розуміння громадянської відповідальності перед суспільством. Хіба не роздумами про це перейнята лірична поема Б. Степанюка «Очима юності»?

У дуже стислому, емоційно спресованому викладі тут уся біографія поета, починаючи з того, як він став комсомольцем. Назавжди запам'ятався день, радісний і святковий, коли йому в Прилуцькому райкомі комсомолу вручили квиток. Запам'ятався номер квитка — цифра не

сягала тоді ще й двох мільйонів. Запам'яталося своє маленьке фото на квиткові, сповнені живого вогню і захоплення очі. Очі юності. Вони стали образом-рефреном, що проходить через усю поему:

Очі! Ви стали
Немовби на варті
Юності —
На комсомольським квиткові,
З мініатюрного фото, зірчаті,
Дивитесь —
Спалахнути готові!..

Прилуцька педшкола з драматичним гуртком, літературні вечори в залізничному Будинку культури, на яких виступав Володимир Сосюра... Війна, фронт, Сімдесят сьомий стрілецький полк, в якому служив рядовим, бої під Ленінградом, на Волховському фронті в морозну зиму сорок першого і другого, важке поранення під час контратаки... А коли повернувся на визволену українську землю — обрали секретарем Яблунівського райкому комсомолу.

Значення цієї поеми не стільки в анкетній достовірності, скільки у вираженні духовної сили того покоління, до якого належить поет. Зрештою, є тут деталі й подробиці, далекі від анкетно обов'язкових. Одержавши авторський примірник першої збірки віршів «Назустріч веснам», молодий поет разом з своїм товаришем, теж колишнім фронтовиком і поетом Ярославом (можемо від себе уточнити — Ярославом Шпортою) кладуть квіти до пам'ятника Тарасові Шевченку. Момент хвилюючий, дія, підказана серцем.

Комсомольська юність Б. Степанюка увінчана Перемогою, за яку заплачено величезну ціну: з кожних ста його ровесників-фронтовиків дев'яносто сім залишилися на полі бою. Їм було тоді від вісімнадцяти до двадцяти двох...

Чорнявого юнака з енергійним, рішучим обличчям, з постійною чорною рукавичкою на руці вперше я зустрів у студентському гуртожитку Київського університету. Ми затоваришували з ним як літстудійці, і я бачив, з яким захопленням віддавався Борислав поетичній творчості, як наполегливо шукав і як радів кожній знахідці. Він сумлінно навчався у старших, подеколи наслідував їх, однак слідів прямого наслідування,

та й то в ранніх віршах, знаходимо небагато. Йому завжди була чужа книжна творчість, уможлядне конструювання, засноване на філологічній освіченості.

Перша збірка Б. Степанюка «Назустріч веснам» (1948) одразу ж була помічена і прихильно сприйнята критикою і читачем. Ні в кого не залишалось сумніву: в літературу прийшов справжній поет, доповнивши ряд, в якому вже стояли Платон Воронько, Василь Швець, Олександр Підсуха, Петро Біба, Наум Тихий... Всі ті, хто збагатив письменницькі лави, повернувшись з доріг війни. «Назустріч веснам» стала добрим, надійним початком. І аж ніяк не применшує її значення в творчому становленні поета те, що до двотомника він відібрав лише кільканадцять віршів. Ім і тут належить заспівне значення.

Якщо поезія — мандрівка в незвідане, то іншою вона не могла бути і для Борислава Степанюка. Однак від самого початку він добре знав, в якому напрямку йти і чого шукати. Шість збірок за перші вісім років творчості (крім уже названої — «Б'ють куранти», «Ровесниці», «З відкритим чолом», «Батьківське вогнище», «Ясна далечінь») — свідчення активності і цілеспрямованості автора. Для нього не існувало болісної проблеми «вибору теми», його тема визначилася одразу і назавжди. Це — людське життя в усіх його проявах і насамперед — в труді та боротьбі. Тема війни, що закінчилася перемогою над фашизмом, і тема завойованого миру, який необхідно пильнувати, — злилися в усій його творчості.

Від перших кроків визначальним у поезії Б. Степанюка є її оптимістичний пафос, висока віра у всепереможність комуністичних ідеалів. Він співає пісню переможним веснам, пісню молодості, розвиває і оновлює комсомольську поезію, започатковану в українській літературі Павлом Усенком, Іваном Гончаренком, Леонідом Первомайським, поезію, яка славилася революційну молодість, її подвиги на фронтах громадянської війни і мужню боротьбу за соціалістичну перебудову міста й села.

Нове покоління, нову могутню хвилю цієї молодості, яка вийшла зі страшною війни, не розтративши моральних сил, загартувавшись (бо ж сталь гартується в огні) — славить Борислав Степанюк. Значного смислу в цьому зв'язку набуває вірш «Батьківська криниця», присвячений І. Гончаренку. Невичерпність живлющих джерел, що успадковуються, відсвічує в його ідейному задумі.

Лірика Б. Степанюка піднесена, романтично забарвлена. В цій піднесеності — торжество здобутої перемоги, усвідомлення того, що правда сильніша від кривди, впевненість у майбутньому. Звичайні, здавалося б, картини і етюди печатків післявоєнного життя на Поліссі, а скільки в них світла і тепла, справжнього поетичного почуття. І при тому — ніякого прикрашувального декорування. Правда післявоєнної конкретної дійсності не заступилася ні таким собі «переносним» пейзажем, ні велемовною декламацією. Поет бачить і майже репортажно фіксує, як

На колишньому попеліщі,
У чернігівському селі,
Саду спаленого коренище
Викорчували з землі...

Бачить він і молодий яблуневий сад на місці згрища, бачить немовля в саду — життя іде! Саду дано з року в рік квітувати, запорака тому садівник — колишній солдат.

Тема війни в Б. Степанюка — то насамперед тема героїчного подвигу, звершеного в ім'я народу і Батьківщини. Тут немає фронтового побутописання, але завжди присутній герой — українець, росіянин, киргиз чи представник іншої національності, — готовий до подвигу чи в момент його звершення. З героїки починається безсмертя.

Вірші про війну несуть у собі соціальну й моральну пам'ять, покликану закріпитися в свідомості наступних поколінь. У цьому мобілізуюче значення поетових творів, спрямованих проти війни, на захист миру.

Лірика Б. Степанюка має народнопісенну основу. У фольклорі беруть початки і його балади з внутрішньою драматургією, напруженою, тривожною нотою в самій оповіді. Творчість поета розвивалася по висхідній, розпросторювалися її тематичні мотиви, збагачувалася образна система, нових відтінків набувала мовно-стильова палітра. Тим часом народна основа поезики залишалася при цьому незмінною. Поглиблювалося її осмислення і засвоєння. Ідейно-тематичне збагачення поезії Б. Степанюка завдячує віршам про вождя революції В. І. Леніна, шевченківському циклові, а також широкій географії відтворюваного. Його слово причетне до всього, що відбувається на просторах Вітчизни і в світі.

Повною мірою ці риси притаманні і його збіркам «Іменем сонця» та «Баладний лад», позначеним зрілістю і масштабністю поетичного мислення. Уславлюючи людську всемогутність, поет складає гімн роботязним рукам, бо тільки в праці здійснюються найбільші мрії:

О вічні руки!
Руко п'ятпала,
Що піднялась з п'яти материків
І, вихопивши блискавку із грому,
Кувала зірку, як саму себе!
А мозолям кувала серп і молот,
А жилам надихала вічний рух,
Щоб стала ти у нас такою, земле,
Якою бачить мрія звіддалік.

Захоплення людиною як творцем життя сповнює поета і тоді, коли він бачить, як

...тече зерно ядерним градом
І на рушник всідається хліб-сіль.

І сам господар світиться промінням,
Одрізаючи скибку дорогу.
І хліб стає не копійчаноцінним,
А золота самого на вагу!

Наслідком розвитку по висхідній стало і те осягнення художньої простоти, якою позначені найновіші його вірші. У них — загострене відчуття діалектики суспільного життя, природи, відчуття гармонії суцього, гостріша ясність зору. Здається, й серце стало чутливіше — відгукується на кожну з'яву краси. Поглиблене розкриття душевного багатства ліричного героя, його сприйняття дійсності зумовило і характер образної системи, тип асоціативних зв'язків. Це — нове письмо, нова проникливість, вища ступінь осмисленості, філософична наповненість, вміння через мале бачити, відчувати, усвідомлювати велике. Прикладом можуть бути і ось ці рядки з лаконічного вірша «Звертання до землі»:

Щось є таїнне,
Вічно загадкове

В ярвині й озимині твоїй,
Достиглому твоєму колоскові,
Що дивиться на світ —
Немов з-під вій.

Збагачений досвідом автор формулює висновок, що з повним правом може претендувати на значення вагомого поетичного афоризму:

...Переплелось
Природі й рукотворне,
Полярно розійшлись
Добро і зло.

Поглиблення досвіду, життєвого і творчого, аж ніяк не означає, що для поета все вже розгадане і з'ясоване, тим більше — зведене до якоїсь прагматичної формули. Таїна буття продовжує існувати і хвилювати, зростає значимість кожної деталі, а самі деталі набувають все більшої образної виразності. Зростає ціна і простим земним радощам, повнішають думи, скупі в слові.

Хіба може залишити читача байдужим сповнений душевного болю вірш «Над Пущею-Водицею», до краю інтимний і водночас мужньо-стриманий: ліричний герой пережив трагедію, смерть розлучила його з коханою, відлуння того невтамованого болю не тільки стало пам'яттю серця, але пройшло і через сприймання природи.

Таким — лаконічним, гранично зосередженим постає поет і в нових віршах про Велику Вітчизняну війну, про вирішальну вагу нашої перемоги на терезах всесвітньої історії. Закономірне, хоч досі епізодичне, його звертання до сонета («Триптих на тему «Аджімушкой»), він обирає цю випробовану класичну форму, прагнучи бути стислим і точним.

Ліро-епічна стихія Борислава Степанюка широка і розмаїта. Другий том цього видання укладено з поем. Жанр поеми вабив його від самого початку творчого шляху і зрештою став основним. Вже перша опублікована поема «Батьківське вогнище» принесла авторові незаперечний успіх. «Тема подвигу радянських людей на фронтах, у партизанських загонах, у труді знаходить у поемі виразне розкриття», — сказав А. Малишко, виступаючи з доповіддю на республіканській нараді поетів у листопаді 1958 року.

На першій погляд, «Батьківське вогнище» побудоване просто. По кількох роках після воєнного лихоліття з різних доріг до матері прибувають діти — три сини і дочка, і кожен розповідає про себе. Насправді ж усе набагато складніше. Послідовно виголошені монологи в єдності творять поему-сповідь, коли треба з чистим сумлінням відповісти на одне, але головне питання: як жив? Слово матері — зачин до родинної розмови і водночас заклик бути в усьому й до кінця чесним і правдивим («...розкажіть, діти, життя свого кожна хвилину»). Кожен розповідає про себе, а всі разом — про долю родини, в якій віддзеркалилася доля всього народу. І, як найвище сумління, незримо присутній батько — його, закатованого в гестапо, вже немає серед живих, проте образ його, відтворений у спогадах, а іноді і в прямих звертаннях, невіддільний від сучасності. Два метафоричні образи — саду і поля, — через які проходить важлива думка про незнищенність життя, підсилюють образ батька.

Вислухавши дітей і переконавшись, що жили вони чесно і по правді, мати благословляє їх на нову дорогу:

Хай стеляться дальні,
Хай зводяться круто угору —
І цвітом у травні,
Йї достатком у осінь прозору —

Всі ваші дороги
На всю дорогу Батьківщину,
Щоб, поки є змочи,
Несхитно іти на вершину.

Хай все це удасться,
Щоб вами гордилася мати,—
А більшого щастя,
Мабуть, і не варто бажати.

Поєма «Гаяя молодая» задумана як широке полотно про нележке, сповнене драматизму щастя дівчини-комсомолки, партизанки, жінки, яка, не скоряючись обставинам, вистояла в час ворожої навали і на повну силу душі включилася у повоєнну відбудову. Прискорений темпоритм розповіді наводить на думку, що автор не тільки прагнув передати

(і передав) піднесеність, схвилюваність героїні, а ї якомога більше розповісти про неї. Незважаючи на відносно великий обсяг поеми, залишилися незаповненими деякі сюжетні ланки, не дістала логічного вмотивування поведінка Гриця Горбаня, колишнього нареченого героїні.

Досвід, набутий при писанні «Галі молодой», не минув марно. Наступну поему «Рось по каменю біжить» характеризує економність у слові, стриманість, простота. Внутрішнім пафосом, ідейною концепцією, образами героїв близька вона до попередніх. І водночас відрізняється від них манерою оповіді, індивідуальними особливостями характерів Павла Козака і Марусі Богуславки, «полонянки двадцятого віку», що зазнала всіх жахів фашистської каторги, широтою авторських висновків.

Твір сповнений роздумів про життя, про високий душевний порив і горіння як міру творчості, про зрілість людську — коли вона приходить, у яких випробуваннях формується? У поемі панує атмосфера моральної чистоти і справжнього кохання, домінують сонячні картини безмежного хліборобського поля. В чому щастя людське? В праці на благо народу, бо тільки труд є критерієм істинності буття, — відповідає поема своїм змістом. У серцях героїв звучить хвала Партії («Винесла Партія землю на зоряний міст» — як перегукується це з «Червоною зimoю» Володимира Сосюри, з рядками: «І зір сяйливий міст в Майбутність неоглядну години перемог тільки для нас прядуть»). Тема єдності і дружби трударів зливається тут з темою відповідальності за долю планети. В сучасність вплітається «історія з подвигами й іменами», вплелася й легенда про Марусю Богуславку. Усвідомлює свою, сказати б, планетарну значимість Павло, образ якого сягає в поемі значного узагальнення: «І здалося йому, що стоїть на вершині — над хлібами й морями — з дитям на руках!»

Психологія творчості відіграє неабияку роль у виборі художніх рішень, однак вона ніколи не має самодостатнього значення, бо залежить від мистецького обдаровання і світоглядних позицій автора. Безпосереднім поштовхом до написання поеми про одну з героїнь краснодонського підпілля Улю Громову стала подорож, відзначена в знаменитій «Молодій гвардії» О. Фадеєва і винесена в епіграф до поеми: серед улюблених літературних героїв дівчини був і лермонтовський Демон. Гордий, нескорений дух.

Ввести образ Демона до поеми не просто, має бути забезпечена

едність і взаємодія реального і умовного. Б. Степанюк домагається такої єдності. Відбувається трансформація лермонтовського образу. В осягненні Улі він стає поряд з Павкою Корчагіним, з романтичним горьківським Данко, який спалив власне серце, щоб освітити дорогу іншим. Поема про Улю і Демона стала своєрідною піснею про дівоче серце, сповнене пристрасної боротьби і жаги першого кохання.

І як розвиток досягнутого в поєднанні реального і умовного з'явився після поеми «Цикл чотирьох вітрів», поетична мозаїка, де життя постає в різноплщинних вимірах, де на весь голос заявляє про своє патріотичне багатство душа воїна-визволителя.

Невелика, схожа на віршовану новелу, поема «Капрійська зустріч» викликає почуття піднесеності. В ній розповідається про зустріч на острові Капрі автора «Фата моргана» Михайла Коцюбинського з Володимиром Іллєчем Леніним. Автор знайшов барви і тони, щоб передати всю значимість цього документально засвідченого факту, опоетизувати його. Адже то була зустріч передової української культури з геніальним стратегом майбутніх революційних битв.

Не епізодичне, а постійне прагнення оригінальності, підпорядкованої потребам глибшого розкриття змісту, продиктувало ідейно-композиційну структуру поеми «Діалог Сеспеля з Україною». В діалозі тонко, опосередковано виступає поетичний світ видатного чуваського співця Мішші Сеспеля, який став сином і українського народу. Щоб здійснити це, треба відчутти саму душу співця іншого народу. Борислав Степанюк проник у поетичний світ, в систему образів Сеспеля. Він не імітує, а «слухає» його голос, його серце. Щоправда, принцип діалогу тут витриманий не завжди. Україна в поемі — то картини її природи, її пісня й барви, її історія й сучасність. Та маємо й безпосереднє звертання України до Сеспеля, маємо ту особливість спорідненості, яка забезпечує цілковите взаєморозуміння, що виростає в дружбу й любов.

В текст включені й рядки з вірша Сеспеля, перекладені українською мовою (самим Б. Степанюком), та це не має нічого спільного з монтажем. Сеспель — постать драматична, його драматизм у поемі не приглушений. Все виразніше при читанні виступають риси його образу — бійця за правду, співця революції. Україна переймається болем за Сеспелем, як за своїм сином («віднині ти мій»). В контексті твору розростається, набуває все більшого ідейного значення поетичний образ

проліска — провісника весни (так українською мовою звучить літературний псевдонім видатного чуваша — с е с п е л ь).

Під час війни в газеті «Правда» було опубліковане фото фронтового кореспондента з переднього краю битви: безіменний командир, знявши над головою руку з затиснутим пістолетом, піднімає бійців в атаку. Документальне фото вражало художньою сконденсованістю «натури», рішучістю, поривом, монументальною виразністю. Через багато років ім'я зображеного там командира, політрука з України, було встановлене. Цей факт надихнув Б. Степанюка на створення поеми «Комісарове поле».

Основна лінія твору сучасна, минуле дано у відступах, у сплесках пам'яті, але як міцно переплелися вони, минуле й сучасне! Подвиг комісара, що став легендою, опромінений образами поля, урожаю, зерна, бо його довоєнна біографія — історія творення колективного поля, а воєнна — історія захисту того поля. Які близькі вони, комісар і батько з поеми «Батьківське вогнище», які споріднені їхні долі — долі воїнів і хліборобів нового часу, які нерозмежовані їхні поля!

Поезія Б. Степанюка давно вже стала приводом для творчих роздумів, об'єктом літературних досліджень. Критики одноставно відзначають самобутність поетичного обдаровання митця, життєвість його проблематики, народність, вміння домагатися поетичного ефекту, вдихнути вогонь в одягу слова, «синхронність» руху думки і руху образів, прозорість, добре виражену ритмікомелодійну організацію вірша. У Борислава Степанюка своя інтонація, свої, вироблені в шуканнях, стильові принципи, багата поетична мова. Щоправда, буває він іноді неекономний в зображувальних засобах, подеколи може втрачати індивідуальну виразність.

Борислав Степанюк — інтернаціоналіст за своєю ідейно-естетичною сутністю. Його соціалістичний інтернаціоналізм закорінений у самій світоглядній основі поета-комуніста, для якого братерство народів — завоювання всесвітньо-історичного значення. Але має він і свої, сказати б, чисто життєві імпульси, бо практично засвоювався з власного промовистого досвіду.

Демобілізований як інвалід війни, після лікування в госпіталі Б. Степанюк тимчасово оселяється в Киргизії (Україна все ще була окупована), стає студентом педінституту. Киргизька земля наділила його

материнською ласкою, тут він опублікував перший вірш «Чолпонбай Тулебердієв» — про відважного воїна-киргиза, який посмертно був удостоєний звання Героя Радянського Союзу. Відтоді киргизька тема міцно і назавжди увійшла в творчість поета, ознаменувалася створенням образу Шаршена у «Батьківському вогнищі», багатьма віршами про дорогий серцю край і його людей. Цикл «Здрастуй, Алатао!», збагачений елементами киргизької національної поезики, сповнений захоплення і вдячності,— дуже характерна частина цієї тематичної лінії. Бачимо тут не механічне привнесення інонаціональних елементів поетичної культури, а художній синтез, породжений братерською взаємодією літератур, що випливає з конкретної потреби вираження конкретного змісту. Це і є одним з активних проявів того, що ми називаємо взаємозбагаченням літератур.

Друзі-киргизи називають Б. Степанюка повноважним представником киргизької літератури на Україні: з його численних перекладів можна укласти антологію киргизької поезії. Книга віршів Б. Степанюка «Уклін тобі, Киргизіє!» видана в перекладі на киргизьку з передмовою Аали Токомбаєва, з яким український поет познайомився ще напровесні 1944 року. Він удостоєний Почесної Грамоти Президії Верховної Ради Киргизької РСР і звання «Заслужений працівник культури Киргизької РСР».

В Білорусії вийшла перекладна збірка Б. Степанюка «Материна мова» з передмовою Анатолія Вялюгіна. Високо оцінюючи ідейно-художнє звучання цих творів, відомий білоруський критик В. Рагойша віддає належне авторові і як палкому пропагандистові і популяризаторові білоруської поезії, перекладачеві М. Богдановича, А. Куляшова, М. Танка та ін. Чотири збірки поета в перекладі російською мовою вийшли в Москві.

Перекладацька діяльність Б. Степанюка містка і плодотворна. В його перекладах українською мовою окремими збірками вийшли твори поетів Киргизії, Білорусії, Латвії, Таджикистану, Грузії, Чувашії. Особливо багато він переклав з класичної та сучасної російської поезії. Борислав Степанюк — перший на Україні, удостоєний республіканської премії ім. Павла Тичини «Чуття єдиної родини».

Поетове слово несе людям відчуття добра і радості. Добре, що є Велика земля — Радянська Батьківщина, добре, що є на цій землі

звичайне українське село Канівщина, де він народився 16 липня 1923 року, село, куди можна прибути на батьківське подвір'я, щоб потім написати:

Себе від себе —
Ні, не відокремлю,
Які б не відкривалися краї.
Іду босоніж,
Відчуваю землю,
Теплінь її і навіть рух її.

Трепетне відчуття землі і щасливих людей передається з поезії Борислава Степанюка і нам, його читачам.

Петро МОРГАЄНКО

Назустріч Веснам

НА ФРОНТ

*Ляскає дощ батогами,
З Заходу суне гроза...
А поміж юними нами
Вогник дорожній згаса.*

*Знаю, стоїш на пероні
Рвійна, промокла наскрізь,—
І не узнать, з-під долоні
Скільки зронила ти сліз;*

*Скільки тривоги постане
Десь на переднім краю...
Хто в цю хвилину загляне
В душу солдатську мою!*

Прилуки, 1941

ЛЕНІНГРАДЦІ

*Дівчині
з ладозького берега*

Фашистами оточені були
На ладозькому вихлюпі блокади.
На розстріл нас, нескорених, вели,
А ти услід нам крикнула: «Солдати!»

Прикладом били на твоїх очах
І на твоїх очах в останнім герці
Зійшлись дві сили, наче на мечах,
Дві сили вікові — життя і смерті.

З останніх сил, поранений, я брів
І кров губив, як у дитинстві вишні,
Та вітер ще суремисто гудів
На прибережнім ладозькім узвишші.

А коли буря знову піднялась
І всіх живих покликала до бою,—
Самою перемогою здалась
Ти, хусткою махнувши над собою.

1942—1967

НАД ІССИК-КУЛЕМ

Етюд

У квітчастій запнута хустині,
Стигли вишні у вузьких очах,—
Дівчина іде на берег синій
По останніх сонця промінцях...

А гора, як сива мати, гордо,
Хмарку відігнавши від чола,
Задивилась на дівочу вроду,
На прозору на озерну воду,
Де киргизка берегом пройшла.

Пржевальськ, 1943

ЗДРАСТУЙ, НЕНЬКО!

Батьківська моя оселе, здрастуй!
Бур'яніє яблуневий сад,
Коло хати заіржавів заступ —
Все багатство, хоч вертайсь назад.

Чи потрібний я...
Важка сльозина
Підпливла й здавила синь в очах.
Не пізнає, мабуть, мати сина,
Якщо вижила в глухих ярах.

Я підходжу з побратимом-вітром
До віконця, як до тайника,
Я постукав би і чоло витер,—
Тільки де... рука...

Яблунева гілочка підряд
Три рази постукала дрібненько.
Серце б'ється дужче у сто крат —
У вікні майнуло...
Здрастуй, ненько!

с. Канівщина, 1944

ГАРМОНІСТ

Я був гармоністом заудайських сіл —
Хай скаже черемха і росяний діл,—
У вечір пахучий, у літо багате
Збирались на вулицю хлопці й дівчата.

Заводили пісню і в поле ішли,
Десь перенел крикнув з нічної імлі.
До скирти тієї, де пурхнула птиця,
Снопи подавайте, доволі баряться.

А після роботи — у коло мерщій!
— Заводь, гармоністе, музиченьку мій,—
Співає чорнява, танцює без мене,—
Ти грай, щоб пшениця наснилась ячменю,
Щоб ми нагулялись за місячну ніч!..

А ранок з-за річки несе кукурічі!

Вертались додому дівчата і хлопці,
Край шляху береза у білій сорочці
На плечі зелену накинула шаль
Та й ну танцювати...
Ой жалю мій, жаль!

Тут гупали грози, війна прошуміла,
А ти при віконці сидиш помарніла.
Ой чом не кохались в ті роки малі,
Коли гармоністом я був на селі,
Твоїм гармоністом!

с. Канівщина, 1945

* *
*

У прибережжі твій дощатий ганок
І навстіж двері у широкий світ.
Ти вибігала зустрічати ранок
З відром до річки у шістнадцять літ.

А що мені, випускнику педшколи,
Учителю готовому, вважай?
А що мені робить, коли тополі
Шелеснули довкіл: «Не від'їжджай!»

Коли сам Удай хвилию озвався
Іще й зронив по-батьківськи сльозу,
Адже і він як слід на людях знався
І відчував, що в серці я несу...

Хто чув бурун од першої любові
І сам на крилах буряних летів,
Хто поклонявся місячній підкові
І перед її образом німів...

Того візьму собі навіки в друзі!
Одв'язував під вечір я човна

І підпливав — на прибережній смузі
Стоїш ти в синій сукні, показна.

Як простягав я руки...
Що ті руки,—
Я серце віддавав!
«Не треба, ні...»
І без тривоги,
Без жалю і муки
На ганок збігла,
Що ж робить мені?..

Усі три літа блискали ракети
І вибухала від снарядів синь.
Моя далека дівчино, о де ти?
Лиш подих диму з батьківських долин.

До тебе, мабуть, більше не приїду —
Вже проминуло забагато літ,
Не залишилось ні стежок, ні сліду,
Підкову щастя загубив з чобіт.

Ніколи я не вірив у прикмети,
А в щастя вірив — і не знаю чом
Боявся повертатись з лазарету
З обпаленим порожнім рукавом...

У прибережжі твій дощатий ганок
І навстіж двері у широкий світ.
Ти вибігала зустрічати ранок
З відром до річки у шістнадцять літ.

Прилуки, 1946

З ЦИКЛУ «РИБАЧКА»

З. С.

I

Біле вітрило, орлине крило
В море чи в небо мене занесло.
Ти ж об'явилася на побережжі
Зовсім буденна —
В рибальській одежі.

Перехилилась з човна через край:
— Гей, прощай та з уловом чекай! —
Що ж ти сказала аж надто завзято?
— Я привезу тобі риби на свято!

— Нášо та риба,— кричу їй,— коли...
— А на святкові на наші столи!
— Свято яке? —

(Та вгамуйтеся, прибої!)
Тільки й прибилося на берег: «люб-ові».

Як мені знати, який там улов,—
Тільки чомусь паленів і холов,
Тільки, захоплене в сплески хвилясті,
Серце забилося, як риба у снасті..

II

Наші душі морозили
і розлука, й зима,
Нашу пісню, як орлицю,
вітровій підійма.
День іскриться сніжинками
і лягає до ніг,

Перед нами, щасливими,
не злічити доріг...
Вилітають світаннями
вдалину поїзди,
Чорноморську мелодію
я кладу на лади,
Щоб і вдома, і в милої
вість од мене жила,
Коло пристані хвилею
доторкала весла.
Ти стоїш на віддаленні
у веснянім цвіту,
Хоч вітри розколихують
хуртовину круту,
Бо у грудях, як пролісок,
пробивається знов —
Нерозгублена молодість,
неспокійна любов.

III

От ми й студенти — дивно якимось так,
На все свій час — і радощі й печалі.
Тебе і досі, мабуть, жде моряк,
Шаланду залишивши на причалі.

Я знаю: він шука твоїх слідів,
А може, й знайде, як і я, без сліду,
Бо не забудь одеських берегів,
Там, де стрічав рибачку Зінаїду.

Тебе застав над книгою — читай,
Лови нові думки, як рибу, вміло.
Наснитися море й голубий Дунай,
Щоб серце не тужило, не боліло.

Зберуться однокурсники твої,
Зашелестять листато білі зшитки,
А защебечуть перші солов'ї —
Тісні стають студентам гуртожитки.

Тоді весна, цвітінь і трав пора,
Для кожного стає до болю мила...
У синю далеч берегом Дніпра
Сади пливуть, мов підняті вітрила.

1946

ВІТЧИЗНА

Вітчизно моя!
До світання омила росою,
До щасливого дня, як до сонця, обернена ти.
Колишні сапери виходять ясною порою
І ладнають розбиті війною дубові мости.

Збудований міст стугонить під гривастими кіньми,
Проводжаючи в степ на роботу колгоспну сім'ю.
Земля розкрива свої теплі пахучі обійми,
А дощі зернопадом упали на свіжу ріллю.

Весна на землі!
Солов'ї у сади прилетіли,
На гіллях густолистих хлюпоче у піняві цвіт.
Недавно стовпи на пожарищах дико чорніли,
Заховавши печаль між вишневих і липових віт.

Де зруби кладуть, там сосновою пахне смолою,
Там, де зяяли рани,— будова зростає нова.

Лягає в покiс до свiтання омита росою
Надднiпряньських лугiв соковита зелена трава.

Солдати твої воювали на свiтi немало,
Переходили бродом немало i рiк, i озер,
З якою любов'ю у батькiвський дiм повертали,
Щоб до рiдного краю прийти трударями тепер.

Бо наші путі принесли перемогу з Берліна
До високих, як доля сама,
До кремлівських воріт.
Вiтчизно моя! Ти жива, непоборна, нетлінна,
Як до сонця, до тебе трудячий звертається свiт.

1946

ПОЛІССЯ

Скриплять бори в одвiчному розвої
Чи то вiд спеки, чи вiд хуги злої
Здригається соснова верховiть,
Мурашка пiд корою пробiжить.

Гудуть лiси напровесні i в травні,
Коли струмує сiк, неначе кров,
I холодком джерельним дишуть плавні,
Де плотогон край берега пройшов.

В осiнню пору, як шумлять дерева,
Як синяву колишуть зграї птиць,
Як обляга полотна залiзниць
Вiтрами листя зiрване рожеве!..

Гудуть бори в грозу і в ясну днину,
Торкають верховіттями хмарину
Й над світом розвівають, наче пух,
Щоб небо усміхалося докруг;

Щоб сонце підіймалося на сили
І повертало круто на весну,
Щоб золотим дощем лягло на ріллі,
Колишучи пшеницю наливну;

Щоб небувалі радощі влилися
У нашу працю, у серця живі!..
Десь починають пісню ланкові,
Одлуную земля.
Шумить Полісся.

1947

НЕДАЛЕКА ВЕСНА

Недалека весна
мов застигла у білім припливі,
Розпростерши гіллясті обійми
прийдешньому дню.
На оцій же землі,
як ніколи, ми знову щасливі,
Де світанкові стріли
пробили морозну броню.

Там, де проліски перші
гойднулись блакитним озерцем,
Де сівалки чекає
розбуркана вогка рілля,

Де не зміряти ниву розлогу
ні кроком, ні серцем,—
Все, що плине зеленим
гримучим потоком здаля...

Сизим зрошеним ранком
в долини сплива повноводдя.
По веснянім шляху,
де видніються свіжі сліди,
Ледь похитуючись,
трактори на роботу виходять,
На мости вилітають
обвиті димком поїзди.

Сонце встало над світом,
здається, ніколи не гасне.
Ніч бреде, наче тінь,
за могутньою постаттю дня.
Холодком повіває
скресання весни передчасне,
Понад нивами жайворон
пісню зернисто роня...

І не буде спокою
у праці, турботі, тепліні,
У промерзлому злегка
й живому диханні землі.
Пахне цвіт у садах,
пахне плід у вогнистім промінні,
Хоч світанком ще паморозь біла
тремтить на гіллі.

1947

І ДОСІ ШУКАЮ

Уві сні чи у маренні,
а найбільш наяву
Я і досі шукаю тебе
і досі зову,

Ту, що в полі задимленому
сестрою була,
Ту, що зранену руку мою
бинтом обвила.

Чи тому, що у жилах моїх
неспокійна кров,
Чи тому, що муки свої
у біді поборов,

Я живу і тривожуся
від щастя й тепла,
Від того, що у кров мою
ти вогню додала.

1947

* *
*

Людмили

У промінні наструненім над весняним Дніпром
Пелюстками нам яблуні салютують обом!

Над зеленими кручами у пилковім димку
Пелюстки-парашутики
Опадають в ріку...

Їм не згаснути іскрами у розлогім гіллі,
Не розтануть сніжинками на гарячій землі,

Не розсипатись піною на крутім березку,
Коли цвітом вибілюють
Твою сукню тонку...

1948

БЕЗСМЕРТЯ

Серед поля солдат, як світання,
Підійнявся зарання...

І зустрілись у батьківськiм домі
Побратими й знайомі.

Не обійми в сльозах, не цілунки
Прокотилися лунко...

Лише людяне рукостискання —
Як одвічне братання.

Скільки літ, скільки зим, скільки весен
Поза удайським плесом

Пролетіло і снігом, і цвітом
Над широким над світом!

Наче птаство ген-ген пронеслося —
Прошуміло колосся.

Скоро знову тривожить комбайну
Сторону урожайну.

Він і сам підійнявся двокрилим,
Припорошений пилом...

І до крові буянннн влилося,
Як зерно до колосся.

1948

Б'ють курунці

* *
*

*Мрію! Нехай пробачає супутниця
Та, що ітима із мною пліч-о-пліч.
Радість незнана в уяві пробудиться —
Син усміхнеться,
Маленький мій хлопчик.*

*І рученятами, і ноженятами
Задріботить по липневім просторі...
Хай він цього всього й не пам'ятатиме,
Не відпроміниться спогад у зорі.*

*Адже і я себе, ні, не пригадую,
Як із снопом серед жнивної днини
Йшли неможники вперше бригадою
Рідних вітать із народженням сина.*

*Батьківську хату квітчали колоссями
І гомоніли, неначе у залі...
Слава дитинству дзвінкоголосому,
Юності грозяній з відблиском сталі!*

*Чверть свого юного віку одміряти,
Душу до самого сонця підняти...
Як не помріяти, як не повірити
У існування мого хлоп'яти.*

1948

СТОРИНКА ДИТИНСТВА

Із блакиті упав і торкнувся чола мого промінь —
І забурхали сяйвом шибки у високім вікні...
З глибини моїх згадок, мов років нев'янучий спомин,
Впливає дитинство на соняшниковім коні.

Батько манить рукою, бере мого коника повід,
І заходимо в хату поважно й натруджено так,
І не міг же будьоннівець не розказати синкові,
Як до панських палаців вривалися прямо з атак.

По дорогах запилених цокали кінські копита,
І земля оживала уперше за стільки віків,
Далечінь заклубочилась димом, вогнем оповита,
Перемита грозою, щоб обрій світанком яснів.

Пам'ятаю, як зараз, хоч був я ще зовсім хлопчина:
По сипучім піску, де підводиться круто узвіз,
Біг уперше до школи (посвідчить село Канівщина)
У будьонівці батьковій, з сумкою наперевіс.

Обступали мене однокашники дзвінкоголосі,
Сміх іскрився на лицах, тремтіли маленькі серця.
І здавалося нам: за вікном наступала не осінь,
А знамена багрянили землю усю до кінця.

Ще не встигнули вивчити жодної літери в школі,
Ще не знали, як вчителя навіть свого величать,—
А розмова жива спалахнула в строкатому колі,
Задивлялись гуртом на дитячий портрет Ілліча.

Я очима вбирив революції іскорку кожну,
І життя молоде, й неосяжні радянські краї...

І тоді не малям я виходив у далеч дорожню,—
З кожним кроком одміряним ноги міцніли мої.

Батько стрів, як дорослого, і розпитав діловито:
Чи старавсь у навчанні, чом погляд задумленим став?
А самому від радості сонячно стало й блакитно,
Аж не вірилося, що синок на очах виростав.

Пам'ятаю як зараз, хоч був я ще зовсім хлопчина:
По сипучім піску, де підводиться круто узвіз,
Біг із школи додому (посвідчить село Канівщина)
У будьонівці батьковій, з сумкою наперевіс.

1949—1950

ЗДРАСТУЙ, РАЙКОМЕ!

Здрастуй, райкоме,
Поріг наш високий!
Чи упізнаєш своїх вихованців —
Смаглих, гартованих і гострооких,
Що повернулись з походів і шанців?

Різні лягли у житті нам дороги,
Тільки ведуть вони всі аж до сонця.
Вистачить в нас і здоров'я, і змоги,
Славної молодості комсомольця.

Ігор Вернигора прямо із танка
На ХТЗ пересів гусеничний —
Іде в поля підіймати світанки
І закосичувать колос пшеничний.

Він позаорює вирви снарядні
І повиорює кулі й осколки...
Як йому ниви приудайські раді,
Як заблакитніли ген видноколи.

Соколов — на механічному заводі,
Токарем вищого ставши розряду.
Друзі у нього в цеху, як у взводі,—
Всі бойового солдатського складу.

Ще в гімнастках вони у похідних,
Не одного потривожують рани:
Загомонять на перервах обідніх,
Як сам Берлін штурмували, скоряли.

А Завгородня з санбату Софія
У дитбудинок вернулась сестрою,
Не покида її сонячна мрія —
Виростить часу нового героїв.

Візьме дівчатко й хлоп'ятко на руки,
Стане обох до грудей пригортати,
Адже минулися муки-розлуки,
Адже й сама не за горами мати.

Тільки Лозенка в двобої важкому
Серце згоріло, затихнув пропелер.

Мрійно заслухавсь будинок райкому,
Вікна свої розчинивши і двері...

Після вогняних грозовищ і віхол
Я ж повернувся не просто додому:
До Яблунівки своєї приїхав
Секретарем працювати райкому.

*с. Яблунівка, 1944,
Київ, 1950—1957*

З відкритим чолом

ВОІН

*Йому з Москви лунав салют
Биттям сердець народів,
Бо визволяв од рабства люд
І повертався з походів.*

*З чобіт змів куряву доріг,
Чоло спітніле витер,
Коли кордон, немов поріг,
Переступив з привітом.*

*Зернилася озимина...
До колосу в нестямі
Припав, немов до знамена,
Гарячими вустами.*

1951

* *
*

На колишньому попелищі,
На Чернігівщині, в селі
Саду спаленого коренище
Викорчувували з землі...

І артільці тоді садили
Молодняк вздовж ріки Десни —
Цвіт над садом, як те вітрило,
Пропливатиме щовесни.

Вбрались яблуньки в зелен листя,
Наплива теплої з долин.
У колишнього артилериста,
В садового, родився син.

Потяглися до сонця віти,
Рученята простяг малюк —
Знать, батькам молодим радіти,
Не спускати синка із рук...

Не шуми, яблуневий саде,
Не обтрушуй пахучий цвіт —
Дай хлоп'яті торкнутись радо
Рясно вбілених пружних віт.

Дай в рожеві його пальчата,
Як метеликів, пелюсток
Наловити і прозвучати
Першим сміхом на весь садок.

Ви ж ровесники — і від роду
Стільки літ, як пройшла війна,
Не торкнулася вас негода,
Цвітом вас обвіва весна...

А щоб грози свинцевим градом
Не оббили духмяний цвіт,—
Садовод яблуневим садом
Йде й торкається пружних віт.

Підійма на руках синочка,
Поправляє медалей ряд...
І зелена його сорочка
Всім говорить, що він солдат.

1951

КОРЕЙСЬКА ВЕСНА

(На мотив Лі Гі Єна)

Теплих декілька днів
Жартома нам послала природа:
Сніг зійшов на полях,
Розшумівсь по-весняному сад.
Нині ж знов забуранило,
З півночі віє негода,
І немовби весна відступила,
Відходить назад...

Та весна як весна,
У поході своїм непокірна.
Коло річки в гайку,
Де видніють відбитки чобіт,

В захід сонця багрянім,
Що небо окутав вечірне,—
Скрізь весна притаїлась,
Відчутний весняний прихід.

Так, весна як весна,
Схожа в збуренім наступі завше
На военний маневр —
Відступивши на крок від боїв,
Знов резерви збира,
Бездоріжжя лихе переждавши,
Щоб з новими ударами
Кинутись на ворогів.

Так на наших очах
Віковічні закони природи,
Розбиваючи лід,
Наступають на тьму навісну.
Так ходу непохитну історії
Чують народи,
І нікому не стримати
Людства квітучу весну.

1951

МОЛОДИЙ УЛЬЯНОВ

Скресла крига, в Каспій відшуміла,
Прозеленню вкрились береги —
І земля роздольна, чорнотіла
Набирала свіжої снаги.

Ледь зоря —
З конячкою і плугом

Йде свій клаптик ратай борознить,
А над ним вороння в'ється кругом
Та звисає хмуряна блакить.

А по Волзі, через всю Росію,
Крізь важкі невірницькі роки,
Як воли, нагнувши низько шиї,
Баржу тягнуть в шлеях бурлаки.

Там, де випливають із туманів
Плескіт весел, тріпотлива сіль,—
В гімназичнім кітелі Ульянов,
Книгу розкриваючи, стоїть...

У ранковій сонячній заграві
Біль-берізка брості розкрива,
Гомонять маївками галяви,
Страйкарі виборюють права.

Ось біля трибуни він уперше
Маркса розкрива робітнику,
Праву руку в далечінь простерши,—
Щоб піднятись потім і завершить
В Петрограді на броньовику.

1952

ПІСНЯ ЯНКИ КУПАЛИ

У бору зеленім на Поліссі
Накували стільки літ зозулі,
У бору зеленім на Поліссі
Мати для дочки співала: «Люлі!»

Гарне все у доньки —
Йй, щасливій! —
Оченята — як озерні плеса...
Хоч було і важко неньці сивій —
Стала на порі її Олеся.

Тільки б щастя вік не обминало
І не виростала під'яремна...
Над твоєю піснею, Купало,
Так схилялась Білорусь недремна.

На твою жалійку, на сопілку,
Як на душу, всі поклала болі,
Щоб пройти, визорюючи зірку,
Через всі неволі і сваволі.

Гуркіт барикад і страйки Мінська
Забриніли в серці у твоєму,
Як тужлива пісня материнська,
Як сувора батьківська поема.

Ще з колиски з піснею ти разом,
На шляху розпалюєш багаття,
Як ішли Шевченко і Некрасов —
По стражданню і по крові браття.

Тільки-но зачули залп «Авроры»,
Сколихнулись сосни Білорусі...
І навіки вийшли на простори
Пісня й праця —
Найвірніші друзі.

Ось вони зійшлися до Ореси
Болота сушити і заплави,
І за подруг стали для Олесі,
Ще й на личку, як вона, біляві.

І снага така в них запалала,
Що й Ореси-річки їм замало...
Це ще від багаття на Купала
І від тебе, Янко, ще й Купало.

1952—1982

ПУТІВКА В ЛЮДИ

Диплом, немов путівка в люди,
Прощатись тягнеться рука...
Значок блакитніє на грудях
Філолога-випускника.

Набиті туго чемодани,
Де книги — основний багаж,
Що за стипендію придбані
Як скарб неоцінимий наш.

По-батьківськи професор сивий,
Поправивши своє пенсне,
Такий схвильований, щасливий,
В дорогу виряджа мене.

Поїдем, університетці,
Зростати в праці день за днем,
Та дружбу глибоко у серці,
Студентську дружбу збережем.

Шумлять розцвічені каштани,
Луна машинний перегук.
Мене зовуть односельчани
Гудком станційним з-під Прилук.

Уперше там пішов до школи,
Ріс пастухом, рвав деревій,
Там прийнятий до комсомолу,
Там перший вірш родився мій.

Там гармоністом в синь вечірню
Ішов до Удаю-води,
Любов свою, веснянку вірну,
Поклав всім серцем на лади.

Я знов на ріднім побережжі,
Мене давно там кожен зна,
Але яка мені бентежна
Ця перша трудова весна!

Яким урок мій перший буде
Там, де пройшли шкільні роки?..
Я вийшов звідтіля у люди,
А тії люди — земляки.

1952

Батьківське вогнище

ХЛІБ-СІЛЬ

*Якщо друг — із будь-якого краю —
В мій будинок завіта з путі,
За народним звичаєм стрічаю,
Як здавен ведеться у житті.*

*Хай рясніють квіти малиново,
Пахне свіжоспечений пиріг,
Щоб і дар земний, і щире слово
Гість відчув, ступивши на поріг.*

*У селі чи у самій столиці —
На квітчастім рушнику ллянім:
Коровай з полгавської пшениці,
Дрібок солі кримської на нім.*

1955

НА ПЕРЕЯСЛАВСЬКОМУ ПОЛІ

Простір стугонів шаленим бігом...
На оцій землі, між буйних трав,
На мечях зійшовшись з печенігом,
Руський воїн славу перейняв.

...І на переяславському полі
Найрідніші в світі два брати
Поклонились дружно спільній долі,
Вдаль пішли до спільної мети.

І з тих пір —
Хай пам'ятає ворог
Той, що був, і той, що може бути,—
На оцих оновлених просторах
Лиш героям торувати путь.

Недаремно ж п'ють після походу,
Знявши каски, два богатирі,
Що один — черпнувши волзьку воду,
Другий — зачерпнувши у Дніпрі.

1954

ПЕРЕД ЖОВТИМИ ВОДАМИ

За гетьманом поволі кінь стував —
Потомлені обидва після бою.
Шукав Богдан з джерельною водою
Криницю між густих зелених трав.

Блакитний блиск вловило пильне око,
В лице дихнув криничний холодок,—
На свіжий подих він прискорив крок,
Вдивляючись в земну блакить глибоко.

Богдан з конем відбився у воді,
Припав губами, на коліна ставши,—
В бою з конем був нерозлучний завше,
Втамують спрагу разом по труді.

Відчувши свіжість в стомленому тілі,
Змахнувши з вуст краплини срібляні,
Вуздечку він поправив на коні
І задививсь в простори посвітлілі.

Пустив потому гривуна в траву,
А сам схилився над тихою водою:
Одна зринала дума за одною
І підіймала силу бойову.

Можливо, над криницею тією,
Вдивляючись в бездонну глибину,
Він спрагло мрію виплекав одну,
Щоб пронести, як прапор, над землею.

Криничну синь забарвила зоря
І гетьмана обличчя освітила,
А за плечима виростали крила,
І кінь рвонувся до проводиря.

І кінь той мчав і наближав Богдану
Козацький табір коло Жовтих Вод...
І сонце підіймалось до висот,
Віщуючи всім волю довгождану.

1954

ШЕВЧЕНКО В ПЕРЕЯСЛАВІ

Цикл

І. ОСІННЯ ДОРОГА

Вже осінь поле оголила,
Вже мовби напнуті вітри
Розправили похмурі крила...
Вже осінь поле оголила,
Та не заповнила двори.

В іржавім листі ледь сіріє
Похила хатка кріпака...
А сонце, сонце, що не гріє,
В іржавім листі ледве тліє
І, не дотлівши, геть зника.

В багрянці заходу карета
Ген битим шляхом поспіша —
Це хворого везуть поета...
В багрянці заходу карета,
В крові поетова душа.

Скоріше пробігай, дорого,
Що простяглась з Яготина
До Переяслава старого...
Скоріше пробігай, дорого,—
І Переяслав вирина.

Вже Альта блиснула водою,
Лежить, мов шабля козака
В червоних плямах після бою.
Вже Альта блиснула водою,
В сльозі відбилась візника.

Вже дзвін роня вечірні звуки,
Вже промінець останній згас...
І Козачковському на руки,
Під дзвону вечорові звуки,
В знемозі хилиться Тарас.

II. НАД ЖІНОЧОЮ ДОЛЕЮ

Від серця відлягла недуга,
Уже свіжішим став з лиця,—
А за вікном осіння хуга
Порошить листям без кінця.

Бреде у латаній свитині
Чи покритка, а чи вдова,
Щось тихо примовля дитині
І в сповиточку зігрива.

Куди іде, вітрами гнана,
Чого шука в холодній млі?..
Кива прощально лист каштана,
Поки не зірваний з гіллі.

А видужалому Тарасу
Край потемнілого вікна
Щоб в серці визріло відразу,
Щоб сколихнуло кров до дна?

Поквапно він сіда до столу,
Зволожений вогниться зір,
Сльоза скотилась не додолу —
Впилась свинцево у папір.

І та сльозина зігриває
Під тином кинуте маля...

А за Шевченком іздала
Орел двоглавий позирає,
В мундарі царському кружля.

III. ВОГОНЬ ПРОМЕТЕЯ

Повиснули хмари незрушні, як гори,
Закрили і сонце, і сині простори...

А вітер, колихнувши грушу,
Мов кігтями, сухим гіллям
Шкребеться в шибку,
Прямо в душу —
І крає серце пополам.

Поет крізь далі невеселі,
Притисши руку до грудей,
Побачив на кавказькій скелі:
Прикутий б'ється Прометей!

Сіда орел йому на груди --
І кров'ю багряніє даль...
А на землі безправні люди
В його вогні гартують сталь.

Крізь хмари не промені сонця сягнули,
А іскри вогню, що в горнилі роздули.

IV. В СЕЛІ ПІД ПЕРЕЯСЛАВОМ

Він так любив — хай спека, хуга
Чи грому першого розкати —
У переяславського друга
У В'юнищах погостювати.

Ходив з рибалками, бувало,
Дніпровську воду сколихнути,

Щоб зачерпнуть пісень немало
І сили — з глибини Славути.

І над дніпровною сагою
Він пісню вів крізь дні похмурі,
І сам, як явір над водою,
Схилявся у людській зажурі.

Зустрів морозяного ранку
Дівча в благенькій одежині,
Малу заплакану Мар'янку —
І поклонився сиротині.

І обігрів своїм привітом
Ту чорнобриву, карооку,
Що розквітає маком-цвітом
У найлютішу пору року:

— Зов'янь, як цвіт в лиху годину,
Ще не розвившись,
Ніж приречу
Водить по наймах в літню днину
Чи покриткою в холоднечу.

Яку судьбі придумать кару?
Як вилить слово бунтівниче?
...І кличе він повстанців з Яру
З Холодного —
Всім серцем кличе.

V. РВЕ НЕВІЛЬНИЦЬКІ КАЙДАНИ

Нависає білий саван
Снігу над землею.
Знову біль сопає серце
Лютою змією.

Що ж це — сили покидають,
Виснажені паном,
Що ж це — світ заволокає
Мороком-туманом.

Віруган голодним вовком
Виє без угаву,—
По кому він хоче тризну
Справити криваву?

Лихоманить зла недуга,
Душу витрясає...
І, схилившись над папером,
Він заповідає.

І нараз приплив здоров'я
Відчуває в тілі,
І ступає до порога
Під сніжинки білі.

У руці прим'ятій аркуш,
Вкраплений рядками,
Підіймає важко, наче
Надмогильний камінь.

Він ступа на первопуток,
Дужча з кожним кроком,—
А за ним його герої
Степом йдуть широким...

Йдуть назустріч своїй волі,
Що не раз, не двічі
Вражою кропилась кров'ю
В справедливій січі.

Це клекоче «Заповіту»
Слово що є сили,
Рве невільницькі кайдани,
Що віки носили.

*Переяслав-Хмельницький —
Київ, 1954*

БАЛАДА ПРО ЮНАЦЬКИЙ ВІРШ

Гула за селом діброва,
Стояла пора грозова —
І сонячна куля готова
Сама полетіти в бій...
Прощатися з батьком сину
В лиху довелося годину,
Змахнувши сльозину з вій.

Хмурнішав липневий ранок,
Скрипів під ногами ганок...
І слово своє наостанок
Так батькові мовив син:
— В війну громадянську з хати
Вас теж провели в солдати,
Зібравшись, кілька родин;

Лежать у моїй торбинці
І материні гостинці,
І ложка (бійцю згодиться),
Принесена з тої війни.
А що ж мені вам на згадку
Подарувати, мій татку,
Від серця всієї глибини?

Гойднулись листки зелені
На придорожнім клені,
А син виймає з кишені
Пописаний дрібно папір:
— Прийміть в свою теплу руку
На довгу, може, розлуку
Мій перший юнацький твір.

Приймали ви, як забави,
Мої поетичні вправи,
А думали — синова слава
На крилах лише літака.
Що ж, буду пілотом, може,
Як битиму кодро вороже,
В бою не схитне рука.

На цьому і розійшлися,
На захід шляхи вилися,
Котилось кленове листя
В пилюці — солдатіві вслід.
Вставало сонце позаду,
Світило услід снаряду,
Аж поки не скінчивсь похід.

До батьківської оселі,
Ледь не торкнувши стелі,
У вигорілій шинелі
Вернувся із фронту син.
На груди солдатіві мати
Упала...

Посеред хати
Завмерла на кілька хвилин.

Погладила по шинелині,
Заглянула в очі сині
І, підійшовши до скрині,
Для сина щось мати вийма —
Червону книжечку батька
(А в ній із зошита вкладка)
Руками несе обома...

І мовила:
— Незабаром,
Як нас обдало пожаром

І сколихнуло ударом,
В діброви пішов хто міг.
В запеклім бою одному,
Неподалеку від дому,
Твій батько старий поліг.

А після бою, порану,
Віддавши останню шану
Відважному партизану,
Оцей принесли партквиток.
А він же лежав на серці
У батьковій гімнастерці,
А в нім — з твоїм віршем листок.

1954

КОСАРИ

Василю Біличу

Виринають жнива хвилясті...
Пам'ятаєш, як за село
У штанцях на одній підтяжці
Нас дитяче завзяття несло.

А батьки, намантачивши коси,
У жита заганяли сталь —
І лягали артільні покоси
Через межі бідняцькі вдаль.

Пам'ятаєш, як для забави
На некошеному крилі
Все співали ми: «...косим трави
На комунівській землі».

І незчулись, як коси в руки
Ми по-справжньому узяли,—
Покотилися через луки
В далечінь трав'яні вали.

Золотилося щедре літо,
Колос лашився до грудей.
Поле, працею обігріте,
Не зникало з-перед очей.

Тінь пробігла над нашим краєм,
Димом з заходу потягло.
Ми батьків своїх проводжаєм,
Вранці вийшовши за село.

І чекали на наші коси
Ледь похилені врожаї,
І лягали важкі покоси
До схід сонця, як ручаї.

І згорталось туге колосся
В гори золота навкруги,
Хоч палити його прийшлося,
Щоб не ситились вороги.

І лягли скрізь ворожі зграї
Під укiс чи як той покiс...
Знов колишуться урожаї
Тi, що кожен в собі пронiс.

Знов жнива надійшли хвилясті,
Вже лаштуються косарі.
У новім небувалім щасті
В поле вийшли ми на зорі.

І за другом я знов ступаю
Під знайомий косарський крок...
І тепер я по нім рівняю
Свій пісенний рядок.

1954

* *
*

Колосом і цвітом оповита,
Знову роздобрілася земля.
Ходить липень під стіною жита,
Шлях-дорогу м'яко вистеля.

Під горласте пастухове слово
Кібець витанцьовує вгорі!..
«Добрий вечір, зелена діброво!» —
Зачинають пісню косарі.

Розпашіле сонце з головою
За селом пірнуло у жита...
Тільки молодим нема спокою,
Бо на те ж і молоді літа.

Зйдуться — аж в клубі стане тісно,
В танці — аж колишеться поміст!
А під ранок парочками, звісно,
Розведе всіх маршем гармоніст.

В праці, на дозвіллі, у коханні
Не переставайте ні на мить
Край любить у колос-колиханні,
Без якого неможливо жити;

Землю ту, що ви заколосили,
Ту, що носить вашу юну стать
Легко так, як матері носили
Перед тим, як вам на землю стать.

1954

*

*

Братом і сестричкою ще змалку
Звали всі на вулиці сільській
Петруся й задирилу Наталку
В вишитій сорочечці лляній.

А коли удвох ішли по квіти
В теплому бузковому диму,
То були вони уже не діти
В сімнадцятилітті своєму.

Лиш за руки взявшись по-дитячи,
Вибігли до Ворскли з гущини.
Хто раніше поруч їх не бачив —
Скаже, що закохані вони.

Може, і насправді від любові
Рум'яніють і... стають бліді.
Ось вони спинились, як по змові,
В парочці відбились у воді.

— Свій вінок, Наталочко, на воду
Кидай, щоб зустрівсь тобі жених
Із таких, що не шукає броду... —
І на цьому хлопець наш притих.

— Що ж, хай не з останніх випадає.—
І, вінок свій кинувши в ріку,
Карим оком скоса поглядає
І таке говорить юнаку:

— Лізь мерщій, коли не з боягузів,
Бачиш же, як хвиля насіда!
Ох, яких прийшлося мати друзів,
Просто найчистісінька біда.

А сама розправила всі стрічки,
Мрійна, по-земному чарівна,
Йй здається: не Петрусь із річки —
Богатир пливе з морського дна.

1954

ДИТЯЧЕ

Над рікою буйний ліс
Вгору сонечко підніс...
А дівчатка і хлоп'ятка,
Наче білочки й зайчатка,
Скік, скік,
Стриб, стриб,—
Де горіх, а де гриб.

На розлогім бережку,
На зеленім моріжку
Сходяться, як до оселі,
Всі бадьорі й веселі:
Гук, гук,
Туп, туп —
Там, де сосна і дуб.

Хвиля по воді пройшла
Не од вітру чи весла...
Плескає хвостом хвилясто
Короп — риба золотаста —
Хлюп, хлюп,
Бризь, бризь!
Випірне іще — дивись...

1954

* *
*

За жнива уся пропахла в полі
Цвітом гречки, динями, зерном.
Підняла засмаглі руки голі —
Над глибінь-криницею — з відром.

І, води набравши дзвонкової,
Вмилася під грушею в саду,
І сама від свіжості такої
Стала ще гарніша на виду.

Туго заплела русяву косу
І найкращу сукню зодягла,
І здається, що не буде зносу
Тим речам, що в праці нажила.

Поскладає в чемодан дорожній
Книги, і сукенки, і листи.
Мати ловить її порух кожний
І очей не може відвести.

Вже вона прямує до ворітні
З айстрою рожевою в руках,
Вже курличуть птахи перелітні,
Вже і їй вистелюється шлях...

Голова спиняє вороного,
Скочивши з бідарки на ходу:
— Значить, дочко, завтра у дорогу?
Всім колгоспом проводжать прийду!

Ну, а зараз поспішай до клубу,
Намилуйсь приудайським селом.
Хтось, можливо, там чекає любу,—
Хай вам, діти, пощастить обом!..

І погнав у поле вороного...
А вона дивилася услід,
Де лягала і її дорога
Через поле у широкий світ.

1954

ТІЛЬКИ ТО НЕ МИ З ТОБОЮ

Пісня

Там, де явір над водою
На краю села,
Там зустрілись юних двоє
І зоря зійшла.
Вітерець, відчувши силу,
Берег обліта...
Хтось цілує вперше милу
Дівчину в уста.

Хтось цілує вперше милу
Дівчину в уста.

Зірка світиться на щастя
Із самого дна,
Риба, плеснувши хвилясто,
В глибочінь пірна;
Може, їм дістать хотіла
Зірку плавником...
Все розкрила нічка біла
Милим їм обом.

Все розкрила нічка біла
Милим їм обом.

Небо світиться зірками
Над ставком якраз.
Юність нашими стежками
Пройде ще не раз.
Той же явір над водою
Низько нахиливсь,
Тільки то не ми з тобою,
Як було колись.

Тільки то не ми з тобою,
Як було колись.

1954

ЗИМОВЕ

Мете, мете метелиця
У розпалі зими.
Шляхи-дороги стеляться,
Второвані саньми.

Хай скаженіє віхола,
Міцніша морозець,—
Вже молодість проїхала
У поле навпростець.

То молодість, над котрою
І сніг, як цвіт, кружля...
Під біленою ковдрою
Відпочива земля.

Не чуть їй в сні глибокому,
Як купчаться сніги,
Що в квітні синьоокому
Їй нададуть снаги.

Лиш сниться їй багата вся
Дніпрова сторона —
Скиртується, кагатиться,
Щасливиться вона.

А пісня знов запрошує
В простори снігові,
Садовить під порошею
На сани рожнові

Отих, що потрудилися,
Затримуючи сніг,
А може, й полюбилися,—
Так це ж, їй-бо, не гріх.

Хай кінь вуздою дзенькає!
Хай сніг встеляє шлях
Її цукринкою маленькою
Розтане на вустах.

1954

ХВОРЕ СЕРЦЕ КОХАНОЇ

Вологий вітер з берега ріки
І літню спеку переносиш важко,—
Це що ж з тобою, сизокрила пташко,
Що так страждаєш в молоді роки.

Давай на цих зупинимось кручах...
Не звідала хіба ти на собі
Дніпра грайливі бризки голубі
І слід смаглявий променів палючих?

Говориш, серце хворе? Так чие
Не хворіє, влюбившись до нестями,
Що часом не вгамують навіть мами,
Коли воно шалено в груди б'є?

Чому ж лице твоє блідніє часто?
Який до тебе ще закрався біль?..
Я знаю, що воєнна заметіль
І над тобою пронеслась вихрасто.

Була гроза і на твоїм віку,
Хоч того віку був лише початок.
У погребі між подружок-дівчаток
Відчула хвилю вибуху важку.

Якийсь юнак в зеленій гімнастерці
На крик дитячий сміливо прибіг,
Тебе, живу ще, вихопити зміг —
І виніс на своїм солдатському серці...

Як вдячний я тому фронтовику
І побратиму по пролитій крові,
Який зберіг життя моєї любові,—
Адже ж я мріяв тільки про таку.

Ти не сумуй, що, може, буде важко
Тобі за мною постигать в путі —
Тебе я ні на хвильку в самоті
Ніколи не залишу, моя пташко.

Як треба — веселитиму в танку,
Як треба — на руках тебе нестиму...
Лише б кохання силу неситиму
Ніхто не міг згасити на віку.

1955

СЕРЕДИНА ЛІТА

Ручки, щічки, платтячко новеньке
Вимазало ягідьми дівча.
Доньку обійма весела ненька —
І цього всього не поміча.

Батько ставить коло хати косу,
В двір принісши пахощі полів,
Сміхом доповня дзвінкоголосу
Радість у сім'ї Степанюків.

1955

ДНІПРО-СЛАВУТИЧ

З-під берізок і осокорів,
Із Валдайської височини
Вишлює в блакить просторів
Сам блакитний до глибини.

По один бік звисають кручі
В білій піні садів рясних,—
Наче хвилі, об берег б'ючі,
Залишили сліди на них.

А по другий — трава пашиста,
Не спадає роса на ній,
Бо зволожує хвиля чиста
Луг по смузі береговій.

Милий Дніпре! Цілющі води
Ти несеш по землі Русі —
І об'єднані три народи
Розквітають в твоїй красі.

...Подолавши лихі навали,
Три билинні богатирі
До твоїх берегів вертали
В сяйві ранішньої зорі.

Рідна земле!
Недарма — с л а в у —
Носиш ти, як ім'я з імен,
І, мов сина, Дніпро по праву
Звеш Славутичем іздавен.

1955

* *

*

З кожним світанням, здається, ближче
Сонце в немеркнучій ясноті,
Кожного дня підіймаємось вище

У молодому своєму житті.
Скільки разів ми цією землею
Йшли у боях, ідемо у труді,—
Ми ще з дитинства зріднилися з нею,
Любим, як можуть любити молоді.

Наші батьки — ковалі і солдати,—
Вийшовши з вікової імлі,
Нам, щоб несхитно вперед крокувати,
Прапор червоний до рук віддали.
Полум'яніємо в шумі знамена,
Перемагаємо, де б ми не йшли:
Соками повниться нива зелена,
Край облітають відважні орли.

Скрізь на планеті є у нас друзі,
Нашій родині немає числа.
Добре живеться у нашім Союзі —
Скільки не зичив би ворог нам зла.
Дзвоном Кремлівських курантів столиця
Світ підіймає на славні діла.
Завжди над нами незгасна ясниться
Зірка, що з ленінських рук ізійшла.

1953

КМЕНЕМ СОНЦЯ

ЗАСПІВ

*Не цар, не бог, а роботящі руки
Із прожилками рік і мозолями гір
Створили Землю —
Хай стає навіки,
Як мрія, в небо пущена з долонь!*

*А сонце підхопило й закружляло
Навколо себе як одну з планет:
Вода краплиться —
Заясніли очі,
Стеблиться жито —
Значить, вічно жить.*

*Землятко, земляня, земляно, Земле,
Ти на очах історії ростеш,
Виходиш на свою нову орбіту,
Як власний вік омріяний велить.*

*Що цар — бураном зметена пилінка,
Що бог — розталий в синяві димок,
А гори височать, як монументи,
Клекочуть ріки, ніби часу біг...*

*О вічні руки!
Руко п'ятипала,
Що піднялась з п'яти материків
І, вихопивши блискавку із грому,
Кувала зірку, як саму себе!*

*А мозолям кувала серп і молот,
А жилам надихала вічний рух,
Щоб стала ти у нас такою, Земле,
Якою бачить мрія звіддалік.*

1966

ЧУМАЦЬКИЙ ШЛЯХ

Чумацького Шляху посріблена смуга
Із півдня на північ дугасто лягла,
Мов кримською сіллю розгониста хуга
Дорогу вздовж неба навік промела.

Сім зірок, мов контур чумацької мажі:
Похилене дишло, кружальця коліс.
Поплив молодик в голубому міражі,
Мов роги натруджений волик поніс.

І воза, і рогів, і шляху — одначе
Лишились ознаки в довічній красі...
Де ж сам ти, господарю, предку чумаче,
Раюєш і ти на отій небесі?

Хай всипана сіллю дорога і мажа
Раює... А ми поживем на землі!
На хвилі каховській багата поклажа
Велично пливе на морських кораблі.

Руда із Кривого шахтарського Рогу,
Пшениця херсонська
І кримська там сіль...
Чумаче з великої букви,
Д о р о г у
Виборюй, свою наближаючи ціль.

Угору, бурунячи хвилі зустрічні,
На Вишгород, Оршу, по самий Валдай
В електросузір'ях,
Із вічності в вічність,
Чумацький свій Шлях прокладай.

1955—1965—1979

* *
*

Долали крутизну нелегко ми —
І вийшли на таку високу гору,
Що свіжості не увібрать грудьми
І синяви не умістити зору.

Здається, ми вершини досягли
Такої, що й бажати більш не треба,
Бо не над нами —
Поруч нас орли
І зовсім близько до самого неба.

Коктебель, 1956

ЛАСТІВ'ЯЧИЙ СОНЕТ

Прилинула родина ластів'ят
І щебетом садок заповонила,
І зразу десь після Травневих свят
З весною разом все озеленила.

Саманних поналіплювала хат,
Запрацювала, як артіль стосила,
Щоб пір'ям зодягнуть своїх малят
І до польоту виростити крила.

Коли ж у вирій зграйки піднялись,
В саду зашелестів жовтавий лист:
І я, мовляв, готовий до польоту!

— Вгамуйся,— відказали ластівки,—
Ми линемо ткать зелені сорочки,
Щасливого бажай нам повороту.

1956

МАТЕРИНА МОВА

З-під Гомеля, за пам'ятних років,
Де луг і ліс у весняному цвіті,
Дівчину молоду, найкращу в світі,
Один боєць із Щорсових полків
Переписав на рід Степанюків.

Привіз не в дальній, але інший край!
Вона гнітилась трохи чужиною
І, низько нахилившись наді мною,
По своєму співала: «Баю-бай!..»
Що, хоч-не-хоч, покірно засинай.

Ніколи не читала ні книжини
По-білоруськи...
(Де ж узять було?)
Лиш серце, мов кришталне джерело,
Нанизувало краплю до краплини —
Вінок пісень сплітало для дитини.

Бувало, язика плескали злі,
Незнане перекривлюючи слово...
Але на захист — ні, не випадково —
Ставали люди в нашому селі
І я, хоч два вершки був од землі.

З матусею і я не раз бував
У тих краях, де скільки хоч горіхів,
Куди я часто в розповідях їхав,
Купався в річці, засинав між трав,
Вірніше — коло мами засинав.

Це все до плоти входить і до крові,
Як кажуть, з материнським молоком.
Дружині, що схилилась над синком

У найсвітлішій ніжності й любові,
Розкажу в години вечорові.

Розкажу, бо є ще і такі,
Що гребують не тільки отчим домом,
А й рідне слово роблять невідомим,
Хоча пройшло те слово крізь віки
І їм самим передали батьки.

1956

КАТРУСЯ

Найменшій у сім'ї шістнадцять літ,
Веселка стрічок на русявих косах.
Чекаючи на неї, край воріт
Спинився гурт дівчат щироголосих.

Взяла насіння жменьку нашвидку
І ненароком зиркнула в віконце,
З якого видно вулицю сільську
У полум'ї, бо вже заходить сонце.

Сестричко мила, що тобі скажу,
Яку за батька дам тобі раду:
Шістнадцять літ тому по споришу
І я виходив повнолітнім з саду.

А нині і Катруся немала!..
Схвильовано проводжу до воріт я,—
Це нею цього літа досягла
Уся наша родина повноліття.

1956

ПРИЛУЧЧИНА

Здрастуй, рідний
Чорноземний лане
У розливі рунь-озимини!
Сонце поверта лице весняне,
Ти своє до нього поверни...

Злийтеся у терпкому поцілунку,
Сльози щастя пророніть дощем;
Обнадійте юнака і юнку,
Що хмеліють у любовнім трунку,
Запашним весільним калачем!

1957

* *
*

Наступає пора досягання,
Виповняється спокоєм снів.
Йде трудар, затаївши дихання,
З ним і радість свою затаїв.

Плід зірвався від доторку бджілки,
Чуть, як б'ється у ньому зерня,—
І дуга обважнілої гілки
Почала розправлятися щодня.

І поливсь у лозову корзину
Прямо з яблуні білий налив...
Та і сам я, розправивши спину,
Відчуваю здоров'я приплив.

1957

СТЕПОВИЙ МАЛЮНОК

Мідь-колосок, піднявши довгі вії,
Не відрива зернистих оченят
Од степу, що розкинувся, як у мрії,
Од карооких — як одна — дівчат.

Отих дівчат, що красеням до пари!
Тому і хлопці сонячні такі,
Кашкети одягнувши й окуляри,
Виходять на комбайнові містки.

Вся Таврія, хвилюючись колоссям,
Гарячий погляд сонця відчува...
І видно з моря Чорного матросам,
Як ждуть свого народження жнива.

1958

ІМЕНЕМ СОНЦЯ

Скільки гроз
Пронеслось,
Скільки в землю ввійшло
Громом, блискавкою і водою...
Знову сонце підводить осяйне чоло
Разом з райдугою-дугою.

Що було—
Відпливло,
Порівнялось навик...
Встала тиша, як стомлена мати,
І гуртуються шумом дуби віддалік,
Мов зійшлись після бою солдати.

А блакить
Променить
У палахні снаги,
Щоб земля вся покрилася цвітом,
Щоб розсунула пісня круті береги
І повисла, як дзвін, під зенітом.

Скільки гроз
Пронеслось...
Скільки тисяч разів,
Підійнявши веселкову арку,
Відкривало дорогу до тих берегів,
Що ясніють у променях ранку.

Берегів
І часів,
Ще не здійснених мрій...
Тільки знову примари насняться,
Бо розщеплений атом найперше розбій
Учинив — по дорозі до щастя.

І не десь
До небес
Арка-райдуга знов,
А з Дніпра мого й Волги устане
І в свої кольори ясноту корошов
Заплете — ціле майво багряне.

1963

УКРАЇНСЬКІ ЖУРАВЛІ

Пісня

Сідають ключі журавлині,
Крильми приземляють весну,
По всій по дніпровській долині
Збудили цвітіння від сну.

Сідають ключі журавлині,—
І розмахом трепетних крил
Весняний розкривсь небосхил.

Злітайсь на побачення перше,
Окрилена юність, в гаї,
Заквітчуйся, вишне-черешне,
Співайте всю ніч, солов'ї.

Злітайсь на побачення перше —
Нехай від любові земля
З веснянкою разом кружля.

Проміння дніпровського літа
Для кожного плоду стає,
Усіх нас вершина зенітна
Підійме, як сонце своє.

Проміння дніпровського літа —
Колосся без краю-кінця
І ніжна смаглявість лиця.

Яка не підійме вершина
І скільки не ляже доріг,
Але найсвятіше для сина —
Ступити на отчий поріг.

Яка не підійме вершина,—
Триматися будем землі,
Як рідних осель журавлі.

1963

ДНІПРОВСЬКИЙ ПЕРШОТРАВЕНЬ

Задовго до Травневих свят
Уже були готові
Рядами вийти на парад
Сади мої дніпрові.

У білоцвітному вбранні
Закрасувалась вишня,
Мов дівчина на виданні,
На самий берег вийшла.

За нею подруги її —
І забіліли кручі;
У їхніх грудях солов'ї
Затьохкали співучі.

А в полі молоді жита
В смарагдовій обнові
Заврунилися неспроста —
Також напоготові!

Над ними жайворон кружля,
Про ниву мріє спілу,—
І причаїлася земля,
Прислухавшись до співу.

А з ними, як сама весна,
Як молодість, як щастя,—
Виходить дівчина одна,
Що в біле одяглася.

Хіба одна?
Увесь наш сад,
Освіжений росою,—
І квітуватиме парад
Весняною красою.

Хіба лиш сад?
Поля усі
До краю-виднокраю
В зеленорутяній красі,
В диханні урожаю.

О Першотравню!
Недарма
Червоним стягом дишеш,
Летиш вітрами чотирма
Й планету всю колишеш!

1963

БЕРІЗКА

Весняний прелюд

Берізка пробудилася найперша,
Хоча у потемнілому гаю
Деінде сніг...
Деінде сніг, завмерши,
Лежав і слізно плакав: «Розтаю».

А потім, не порушуючи тиші,
Ліг на розгілля промінь-гребінець
(Пухову хустку ще на тому тижні
Зняла, хоч і не радив морозець).

А потім насталила білу кору,
Напнулася над гаєм, як струна...
І птах, як фа-дієз, летить угору
З берізки —
Хай заспіває весна.

Луца-Водиця, 1964

ТОПОЛЯ, ГРАНАТ І КИПАРИС

Кримська легенда

А чи тому, що борода в рибалки,
Як піни жмут, застиглої навек,
А чи тому, що дві янтарні скалки,
Як сонечка, кругліють між повік,—

Його щораз виходить зустрічати,
Втираючи сльозу, жона стара,
Слідком за нею, ніби каченята,—
Зі всього побережжя дівтора.

А рідних дочок серед них немає —
Рибалку жаль бере і страх бере,
Та ще жіноче серце допікає,
Що, як і в нього, болями старе.

Ростили — і на тому щастя мали...
Чи матимуть, як виростуть колись?

Найстаршу Тополиною назвали,
А меншеньких — Гранат і Кипарис.

І піднялись — одна за однією —
Проміністими сходишками літ:
Понижчала, здалося, над землею
Хатинка і поширшав білий світ.

Лиш карликовим ростом Тополина
Поміж сестер найменшою стає:
«А в цьому рід людський і мати винна»,—
Так про нещастя думає своє.

А середульша з іменем Граната
Рожевим цвітом марить день і ніч:
— Якби лице було червонувате,—
Не зводили б коханці з мене віч.

І тільки наймолодша мала вроду,
Як засміється — тихне водограй,
Але й вона, сестричкам на догоду,
Ставала невдоволеною вкрай:
— У ніч розгульну, мабуть, породили,
Тому і реготухою вдалась...

У матері не вистачає сили
І в батька теж — знести усіх образ:

— О сонце! —
Потяглись благально руки.—
О божество добра і теплоти!
Допоможи перетерпіти муки
І нашу старість обігрій хоч ти!..

А сонце відгукнулося не просто:
— Тополе, ти клянеш своїх батьків,

Що гірко жить при карликовім рості,—
Тож деревом ставай навік-віків,
Яке при всій красі і високості
Не матиме ні квітів, ні плодів.

— Гранате! Хай збуваються бажання —
І деревом рожевоцвітним стань!
Тобою замилується кохання
Чись — і простоїть до розсвітань.
Лиш запаху не матиме твій цвіт,
І завжди недозрілим буде плід.

— Стань, Кипарисе, деревом-журбою,
А про свої веселощі забудь,
І тільки хай лишається з тобою
Краса, в якій життя самого суть!..

На смерть поперелякані дівчата
Мерщій до сонця вибігли з кімнат,
За ними поспішили батько й мати —
І більше... не побачили дівчат...

З'явилися невідомі серед двору
Дерева у небаченій красі:
Одне —
Тягнулось ніжним станом вгору,
Щоб зашуміть в небесній бірюзі;

А друге —
У рожевому цвітінні,
Немовби зашарілася весна;
А третє —
Із легким напливом тіні
Мовчало, бо зажура не мина...

І люди у дворі на тім зійшлися:
Назвать їх іменами трьох сестер —
Тополею, гранатом, кипарисом!..
Їх так і називають дотепер.

1964

БІЛА ХМАРИНА

Легенда

Хмарина біліє, немов лебедиця,
Пливе, як небесній красуні годиться.

Зиркне ненароком (хіба ненароком?)
На себе лукавим примруженим оком.

А море, зігнавши і хвилі, і тіні,
Її відбива на дзеркальній гладіні.

Назустріч — ах, де тее сонце взялося,
Та ще й розпускає промінне волосся.

Дивися — й воно заглиблюється в воду,
А тільки білішу не викупать вроду!..

Пливе-пропливає у доброму дусі —
Граційність красуні видніша у русі.

Незчулась, як моря кінчилось безмежжя
І як степове почалось безбережжя...

Поглянуть на себе хмарина хотіла,
Яка вона вродою ніжна і біла.

Та замість обличчя — лиш тінь перед зором
(Забула вона, що пливе не над морем).

Де й ділась веселість, де й сум та зажура
Взялися, що стала хмарина похмура,

Тепер же їй не до граційного плину,
Що з горя-досади зронила краплину.

Почувши з землі, як здалось, насміхання —
Зайшлася плачем, що немовби остання

Хвилина лишилася жить їй на світі...
Не чує, що люди радіють в привіті!

Хмарина ридала, ридала, аж поки
До краплі не вилила сльози-потоки.

Зиркнула на землю якось неохоче,
Бо й досі уся з хвилювання тріпоче;

Зиркнула — й від снігу білішою стала,
Так, так, бо обличчя своє упізнала,

Яке у людському відбилося зорі
Гарнішим, аніж на морському просторі.

Не знала хмарина, узнала хмарина,
Якою красою гордитись повинна.

КРОВИНКА

Чому, чому калинову суцвіть
Зальотний соловей собі обрав,
Адже звиса на стежку біла віть
І вишні, й сливи, й груші,
Як рукав...

Чом солов'я калиновий листок
Манив, як змах дівочої руки,
Адже подібні тягнуться з гілок
І вишні, й сливи, й груші
Залюбки...

А відгула руладами весна,
А літо зорепадом відгуло,—
Калина зарум'янилась рясна,
А тільки сумно їй чомусь було.

І кетяг притискала до грудей,
З якого — хай засвідчує садок,—
Рушаючи у вирій, соловей
Склював червоних кілька ягідок.

За морем, десь у теплому краю,
В листатому якомусь там гіллі —
Чи згадував калиноньку свою,
Одну-єдину на усій землі?..

І хоч одненко ягідку зберіг
У дзьобику чи в пісні — не біда,
Щоб після всіх мандрівок і доріг
Кровинкою припасти до гнізда?

1965

З ВИШИНИ ПАМІРУ

Із вершини земної дивлюсь,
Як заглибилась річка між гір:
Дикий Вахш— як природний шлюз
Гідростанції з ім'ям Памір.

Шлюз відкриють розталі сніги,
Знов прокинеться Вахш громовим,
А поки що його береги
Порожніють проваллям німим.

Скоро бути великій воді,
З хмари вивільниться блакить,
А поки що орлиця в гнізді,
Мов прикута до скелі, сидить.

Сонцецока весна розтопля
І сніги, і серця, бо пора...
Набирає розкрилля орля,
Не зронивши поки що пера.

На узгір'ї мигдаль, як дівча,
Запинає рожевисту шаль —
Повноліття своє зустріча
Переповнений цвітом мигдаль.

Можна тільки відчуть з вишини,
Як до сонця тяжіє земля,
Як народжуються щовесни
Цвіт мигдалю, вода і орля.

Душанбе, 1962—1965

ТОКТОГУЛЬСЬКЕ МОРЕ

Тільки б вічно мій жив народ,
Киргизстан мій коханий жив.

Токтогул

Біжить струмок з гори коло струмка,
Торка струну акинова рука,
Торкає другу, третю, а тоді
Розпочина мелодію ріка.

Аж гори потяглись у вишину,
Неначе пробудилися від сну,
Коли почули Токтогулів спів —
Наструнену потоками весну.

Але замало річки однії —
Хай навіть як Нарин по течії —
Для пісні, що по горах розлилась
На всі чотири сторони свої.

Здригнулась від іншого гулу
Семиповерхова земля,
Не даючи Токтогулу
Озватись комузом * здаля.

Зарокотали мотори,
Нарину притишили путь.
Луну перекочують гори,
Немов естафету несуть;

Мов хочуть до сонця самого
Найперші її донести...
Народжуйсь, тунеле-дорого,
Наринові дай пропливти;

* К о м у з — киргизський національний музичний інструмент.

Дай води зібрати бурхливі
І здійснити мрію із мрій,
Коли розбурунені хвилі
Морський розколишуть прибій!

А це, акине, мрія і твоя,
А це земля радіє і твоя
І спраглими вустами припада
До хвилі, що прибоїсто буя.

1966

ЗА РІКАМИ ЗА ДУНАЯМИ

За бортом стиха дунайська хвиля,
Корабель до гавані зайшов...
Зустрічай, болгарська земле мила,
Христо Ботев бронзовий, здоров!

Притомились, може, від мандрівки
Чи тому, що долею близька,—
Наче ми до рідної домівки,
До твого заходимо кутка.

Як вогні, троянди і шальвії
По твоїх дорогах пламєнєть —
Свіжістю, і молодістю віє,
І теплом, неначе від багать.

А поету славному твоєму
Вічно будуть маритись вогні,
Бо свою нескінчену поему
Пише він і досі ночі й дні.

Гляне — заклобочилися хмари,
Димно припадають до Балкан.
І, здається, знову яничари
Занесли на півземлі аркан.

І не молодик, не місяць рогом
Розбиває хмарища навпіл,
А здається, чайка заporогів
Хвилю наганя на суходіл.

Загойдались, мовби на причалі,
На виду народів і віків:
Із неволь вивозячи печалі
Всіх людей — не тільки козаків.

...А Дунай голубить голубою
Хвилею радянський корабель.
Христо Ботев, я стою з тобою
І горнуся до твоїх земель;

До шальвій і до троянд вогняних —
Все довкола ними зацвіта! —
До світила, що пливе з туманів,
Мов козацька чайка золота.

Болгарія, 1960—1966

ВЕЛИКИЙ ВАЛЬС

Полетється прямо з Віденського лісу
Великий вальс — і закружля любов...
Немов піднявши давніх літ завісу,
Сам Йоганн Штраус берегом пройшов.

Мелодії Дунаю голубого!..
О Штраусе, а що, коли на вальс,
На вальс Великий вечора одного
Землячка молода запросить вас?

І скаже, наливаючи два кухлі:
Нехай загра по-молодому кров,
Нехай (під вальс кружляючи)
Припухлі
Вуста відчують,
Що прийшла любов.

Відень, 1960—1966

ПАМ'ЯТІ ЯРОСЛАВА ШПОРТИ

Осінній сум та листопада мідь...
Це що ж сьогодні з піснею твоєю,
Якій лиш підійматись і летіть
Над рідною українською землею.

В ній подих бою за радянський край,
Іранський вітер в ній бринить тужливо
Та рідної Подолії розмай,
Який не полюбити неможливо.

Чому ж ту пісню залишаєш ти,
Сердечну і до болю всім нам рідну.
Твоє «Дубове листя» * з висоти
Мелодію роня тужливо-мідну...

* Остання книжка поета, видана за життя.

А в ранню рань стає сурмою мідь,
Ключі пісень рівняє журавлині,
Яким лиш підійматись, і летить,
І приземлятись при Дніпрі-долині;

Яким дзвенить руладами роси
І клавішами сошників у полі!..
О пісне, споконвіку ти еси
Найтоншою струною щастя-долі.

14 листопада 1956—1966

* *
*

Немало на віку пережили,
А знову розвела мости розлука —
Іще яка десь притаїлась мука?..
За полотном вечірньої імли,
Як за стіною, чую, серце стука.

Нас розділяють гори і вітри,
Які не затихають до півночі,
А поїзд мій стукоче і гримкоче!..
За темрявою пізньої пори,
Як за вікном, твої зоріють очі.

А я немовби горілиць лежу
На ще не охололім полі бою,
Поранений лежу, стікаю кров'ю,
Упавши на звойовану межу,
Як у легенді над Каял-рікою.

А я прохаю кров спинить мерщій,
Мені не підвестися від знемоги.
О Ярославно, крізь усі тривоги
Явивсь переді мною образ твій —
І я під Ленінградом став на ноги.

Із віку в вік — усе бої, бої...
Вже й ми війну пережили з тобою.
А поїзд мчить вітристою ходою,
А твої очі, дві сльози твої —
За сотні верст, а мов переді мною.

Кавказ, 1966—1981

БЕРЕГТИ ЛЮБОВ

Згорнувши крила, велетенські птиці
Дзьобасто задивились у zenit
І, затаївши вогняне дихання,
Чекають на свою команду «Пуск!».
Надійна траєкторія чекає
І найточніше визначена ціль,
Секундомір одстукує секунди
З солдатськими серцями заодно.
Здригнулася земля!
Багряно-сизі
Шугнули крила — і за мить одну
В захмар'ї зникли...
Тільки грому клекіт
Одлунював розщеплену грозу!..
І настає така на світі тиша,—
Неначе дзвін, розколється слух.
Обслуга рапортує, що ракета
Лягла у свій «п'ятірочний» квадрат!

Націлені прямісінько в квадрати,
Стають ракети на свої місця
І, затаївши вогняне дихання,
До пульсу прислухаються Землі;
Вдивляються в свої телеекрани,
Де кожен якнайдалший в небі звук
Спалахує (а Пауерса й досі
При згадці блискавиця пропіка);
До серця прислухаються солдата,
До подиху пшеничних колосків,
Що в нашу долю заплелись русяво,
Найкращу долю — берегти любов...
Тоді земля до обрію простеле
Вишиваний полтавками рушник,
Хлібину покладе (хай заздрить сонце!)
І сіль (хай заздрить море-океан!)
І піднесе тоді, як мати, сину,
Якого Миром люди нарекли.

1966

ОЧИМА КОСМОНАВТА

Павлу Поповичу

Йому і там, за далеч-далиною,
На повному космічному ході,—
Серпневі зорі падали луною
Антонівок у батьківському саду.

Йому хотілось, може, як ніколи,
З найвищої своєї вишини —
Побачить золотим узинське поле,
Хай навіть як зерна величини.

Сузір'я Оріонове яріло
В сусідстві із Близнятами й Тельцем,
І лиш Земля, здавалось, не хотіла
З-за хмари відкриватися лицем...

І обертась перед його очима
В ракетній синюватій півімлі
Знайомий глобус...
Але як значимо
Він оберти повторював Землі;

І повертався тією стороною,
І космонавта справа пройняла —
Здалась на смак дніпровською терпкою
Вода, що ним пригублена була.

І тут з землі долинули сигнали,
І промені ранкові ожили,
Які списами хмари протинали
І пензлями планету фарбували,
Але найперше гори впливали
Червоними вітрилами з імлі...

Земний а чи космічний пил курився,
Здавалося, ніяк збагнуть не міг,
Коли, немов приземлена зірниця,
Котилася антонівка до ніг.

СТАНЦІЯ КОМУНА

Наш паровоз, вперед лети,
в коммуне остановка...

Пісня

Ми народились у епоху гроз —
Дошинка й та дробиною стріляла,
Коли пальнув аврорівець-матрос,
І Революція на рейки стала.

Мій паровозе, мчи, лети, лети,
Вітрами набираючи розгону,
До станції найбільшої мети,
Освітленого мрією перону.

1966

КОНВАЛІЯ

Конвалії прообразом була
Сльоза, як світ, жива
І чисто-біла...

Конвалія тоді і розцвіла,
Коли сльоза на вії
Затремтіла...

1966

РОСА

На день погожий випада роса,
Віщуючи хоча б краплину щастя,
Немов на чорну гору виповза,
Адже на півдорозі ніч звелася.

Сама собі накличе вітровій,
Всіма зіллється краплями з грозою,
Щоб повносило стати на двобій
З твоєю, ноче, темнь-темнотою.

Коли ж настане переможний час,
Осяяне чоло підійме ранок,—
Неначе кров солдатська пролилась,
Роса забагряніє наостанок.

1966

СПЕКА

О сонце! Ти чому надміру
Палюче?.. Розігнало чом
Хмарки, що виснули допіру,
Дощем налиті, над Дніпром,
Над Россю, над колгопним полем,
І не побачило здаля,
З яким губила людським бодем
Надію дощову земля?..

О сонце!

Стає віч-на-віч із тобою
Простоволосий, в смаглоті,

Не прикриваючи рукою
Лиця — увесь на видноті;
Припилений промінням літнім
І, мабуть, найгустіше лоб,
З ім'ям своїм тисячолітнім
І найземнішим — Хлібороб...
О сонце!

1966

ЖИТО

Мій пращур брів із пралісу густого,
Як звір, голодний, бо не вполював,
Остання сила гаснула у нього —
І, падаючи між високих трав,

Хапавсь у порятунку за стеблинку,
Здавалось, на самісінькім краю,
І ненароком у руці живинку
Відчув, затис, як знахідку свою!

Тоді, можливо, і з'явилося жито,
Коли мій пращур залишивсь живим,
Коли на сито пальців — перше сито —
Зерно просіяв і наситивсь ним...

А як рум'янець хлібу нагнітала
Селянська піч, від полум'я жарка,
І як під ним, зісподу, пульсувала
Капустяна артерія листка;

І коровай, як сонце прихолоче,
Займав почесне місце на столі,

А косарі виходили у поле
За хліб насущний кланялись землі.

Після роботи дітлахам окрайчик
Приносив батько,—
Може, й справді так
Передавав отой окрайчик зайчик,
Пропахлий диво-казкою на смак...

Не тільки диво-казкою багаті
І не єдиним хлібом живемо,
А тільки чом, коли ні крихти в хаті,
Тривогою сурмиш, моя сурмо?

А тільки чом сурмиш іншим ладом,
Немов гостей скликаеш до весіль,
Коли тече зерно ядерним градом
І на рушник всідається хліб-сіль;

І сам господар світиться промінням,
Одріжуючи скибку дорогу,
І хліб стає не копійчаноцінним,
А золота самого на вагу.

1966

ОЛЕНКА І ТАНКІСТ

Подвійна балада

Сідало сонце на мечох
За обрії далекі...
А сльози й досі на очах
У дівчинки Оленки.

Навколо неї хлопчакі —
І меншенькі, і старші,
На всіх однакі сорочки
Від пороху та сажі.

До хлопців підійшов танкіст
У шкірянім шоломі,
І змріяв кожного на зріст,
Неначе на прийомі,

І зважив потиском руки
На міцність юну силу,
А потім зиркнув залюбки
На дівчинку плаксиву.

Кого на радощах, бува,
Сльоза не розтривожить.
Дівча танкіста обрива:
— Йй-бо, Котигорошок!

Неначе в казці — лютий змії
До темного підвалу
Загнав, щоб учинить розбій!
А я розповідала,

Що прийде, хлопці, як гроза,
Ще потримайтесь трошки,
Як сонце, прийде!..
Знов сльоза —
Пробач, Котигорошку.

Пробач, визвольнику, що так
Назвали — ми ще діти,
І не горошок — цілий танк
Прийшлося прикотити...

Не приховати хвилювань
Танкісту молодому —
Пильніше на Оленку глянь
З-під чорного шолома.

Помітиш, як її пора
Прийшла зарано, може:
Хустинки край перебира
І на малу не схожа.

Танкістові не по собі...
Як спраглого з дороги,
Живили очі голубі —
Дві крапельки вологи.

І щоб не видати своє
Раптове хвилювання,—
Він руку спершу подає
Всім хлопцям для прощання.

І лиш тоді, як танк ожив,
Зметнув димові стрічки,—
Її на руки підхопив,
Щоку притис до щічки.

Хотів сказати веселе щось,
А повернув суворо:
— Вже й розлучатися прийшлось,
А стрінемось не скоро;

Як знов опинишся в біді,
Оленочко хороша,
Покличеш (як його?) тоді...—
Вона: — Котигорошка!

...Опісля всіх боїв, доріг
На заході і сході

Ступив на батьківський поріг
При честі й нагорді.

Здав, як годиться, старшині
Свою вояцьку зброю
І тільки шрами по війні
Приніс навек з собою.

А ще у мозолях неси
Важкі солдатські руки —
Тож не звикати до коси,
Коли чекають луки;

Чекає поле косаря
І не простого, звісно,
Чекає в поле світ-зоря
Колишнього танкіста...

Жнива — пекельний той же бій!
Для ратая, для нього,
Хоча й повержений був змій —
Іще не перемога,

Ще прийде, хоч і нелегка,
На поле і колгоспне:
Ступа нога, маха рука,
Коса лютує гостро!..

Подвоїлися мозолі,
Сорочка з тілом злита,
Врожай вертаючи землі
За всі чотири літа.

Спустився вечір на село,
Пора, видать, додому,
А втоми — наче й не було
Йому, ще молодому.

Дівоча пісня — як роса
На розпашіле серце,
А тут ще й місяць повиса,
Як золоте відерце.

Ледь підвечеряв на ходу
(Ой, часу як замало!).
Упало яблуко в саду,
Як постріл, пролунало!

І яблуко, як біль, затис,
Коли ступив із саду,
А ти, дорого, не курись,
А доведи баладу...

І та дорога довела,
Хоча і поводи́ла,
До краю, до того села,
Де танк війна котила.

А співу-музики в селі,
Як на великім святі,—
І ллються радощі-жалі
Вином у крайній хаті.

Який би вітер не заніс
До нашого Поділля,
А будеш, як жаданий гість
Веселого весілля.

За молодих, за щастя їх,
Як споконвік ведеться,
Коли переступив поріг,—
Пий до самого денця.

Таке, хоч до щокни тули,—
Між стравами й пляшками
Котилось через всі столи
До молодой прямо
Червоне яблуко...

Нараз
Вона бере у руки!
Гармонії урвався бас
І каблука пристуки.

Оленка вийшла з-за стола —
І при всьому народі,
Пізнавши, гостя обняла,
Як він тоді, в поході.

Поцілувалися в уста,
Як найрідніші в світі.
А гість: «Упало неспроста
Це яблуко із віті;

І чи на радість, чи біду,
Я поспішив щосили...
А що в обійми попаду,—
Не знав,— до болю милі».

В дівочій яблуко руці
Виборювало волю,
Сльоза котилась по щоці
Від радощів і болю.

А тут і в нього, як на зло,
З'явилося дві сльозини...
І, може, в неї не було
Найважчої хвилини.

Коса надвое розплелась —
Тож для якої муки
Гармонії урвався бас
І каблука пристуки?!

1964—1966—1979

ПІД НАМЕТОМ ЛЕГЕНДИ

Диптих

I

Закохані уперше обнялись —
Джигіт стрункий і чорнокоса киз.

Пліч-о-пліч бігли і рука в руці
Блакитній поклонитися ріці.

А щоб ніхто не бачив,— за намет
Їм буде приборезний очерет.

А щоб не чули поцілунків їх,—
Захлопа хвиля коло самих ніг.

Аж тут і очерет гуде-шумить!..
Набігли посіпаки ханські вмить.

Закоханих схопили й повели,
Але пліч-о-пліч все одно були.

Метнулась блискавиця з-під повік —
І погляд ханський дівчину пропік.

І хан красу побачив неземну,
І крикнув хан: «Ти будеш за жону!»

У підземеллі опинивсь джигіт,—
Без милої затьмаривсь йому світ.

Сто днів, як довга ніч, у темноті.
А як же їй без милого в житті?..

Даремно хан дарами надія —
Вся килимами заслана земля;

І озеро хлюпоче край дверей,
І на чинарі тьохка соловей;

І золото, і срібло, і топаз,
І яхонти... Яких іще прикрас?..

Лиш покохала б, обняла вона —
Бліда, як сяйво місяця, й сумна.

— Навіщо килими, і солов'ї,
І подарунки, хане, всі твої?

Мені б з коханим
(Хай підземна мла) —
І я б найщасливішою була...

Розлютувався хан, як сам не свій!
Вчинить який збирається розбій?

Розлютувався:
— На птахів оберну —
Я маю силу з духами одну;

Розлетитесь в один і другий бік
І більше не зустрінетесь повік!

І руки, як чаклун, розвів свої,
Щоб розлетілись миттю в два краї.

Та одного лише не врахував:
Не мав на синє небо ханських прав.

II

Шумів неподалеку очерет,
А все ж була шинеля за намет.

Як цілувались — клекотів прибії,
А все ж таки у грудях чувся бії.

Ніщо, здавалось, їм не роз'єдна,
І сила їм ніяка не страшна...

Лиш прокидався біль солдатських ран,
Коли з-за гір доносився буран.

Земля чомусь хитнулася, коли
Упало тужним голосом «курли»;

У надвечір'ї журавлиний ключ
Спустивсь на берег
З піднебесних круч...

Рука не для обіймів потяглась,
Не пригорнула милу на цей раз.

Коханий прямо йшов на журавлів,
Віддалених блакиттю берегів,

І сам собі «курли-курли» шептав,
Шукаючи з дитинства рідний став.

Сама блакить, здавалося, тягла
У вирій,
До дніпрянського села...

І догадалась дівчина за мить,
Чому рука, простерта у блакить,—

Подібна до пташиного крила,
А не її за плечі обняла...

Сади, на всьому березі сади,
Прозорінь іссик-кульської води

І таємничий згин дівочих брів,
І полум'я трояндних вечорів...

А там, що не зоря —
Тремтить сльоза
І сизий дим наметом нависа

Над коином, над згарищем рудим,
Аж не дає дихнуть ядучий дим.

«Невже оте руїнище миліш,
Ота земля, що лихом стала, ніж...»

На цьому й обірвалася любов,
На ниточці трималася любов.

Намет небес піднявсь на півземлі,
Щоб вирій було видно ув імлі

І видно піраміди сивих гір,
Що стали знов легендою з тих пір.

ТРИПТИХ НА ШЕВЧЕНКОВЕ СВЯТО

СЛОВО ОЛЕКСАНДРА ПРОКОФ'ЄВА

А откуда на Ладозе украинская мова,
Задушевное, мягкое и певучее слово?

*З промови О. Прокоф'єва
на Шевченківському форумі*

Звідкіль українська на Ладозі мова? —
Спитаєте, може, і я відповім:
Коли самовладна правниця Петрова
Нову закладала столицю, як грім;

Коли запорожців на північ пригнали
(Щоб не гомоніла звитягою Січ)
Тесать валуни і копати канали
Щодень, а під сяйвом північним і в ніч.

Нехай і неволя, а пісню вкраїнську
Не вбити, і крил не зламати нічим,
І зброю єдину козацькому війську
Нести на вустах побережжям нічним.

Несли...
А назустріч — танок ладожанок!..
Несли й дарували вустами в уста
І пісню, і мову,—
Нехай, як світанок,
Із темряви ночі любов пророста...

Звідкіль на Васильєвському острові мова?
Звідкіль?..

А причина, Тарасе, твоя,
Коли застогнала уперше дніпрова
Бистрись і «Кобзар» — як одна течія.

А дума твоя, коли, руки простерши,
З дитям-немовлям Катерина ішла...
І людям, і людству повідала вперше,
Яка її доля вкраїнська була;

Якою була горобиної ночі,
Коли спалахнула земля і душа,
Коли гайдамаки святили пророчі
Ножі й непокору, гострішу ножа!

Шевченків ще дух над Невою кобзарив,
А вже при знамені промчав броньовик,
А вже по Зимовому постріл ударив
Й правницею землю потряс більшовик.

На штурм непохитних, здавалося, мурів
Із фата-моргани в горнило заграв
Біг син Коцюбинського-мрійника Юрій —
І прапорщиком революції став.

Я знаю, вкраїнська нескорена мово,
Як ти із російською влад загула,
Коли піднялась моя Русь пурпурово,
А вслід Україна за нею пішла...

Бувало, було, може бути й грізніше:
Земля з двох півкуль,
З двох, як кажуть, світів!
А в нас не могло
І не може бути інше
З давен-прадавен і навіки-віків.

1966—1979

ВІДКРИТТЯ КУБАНИЧБЕКА МАЛІКОВА

Киргизський побратим уперше
ступає на Тарасову гору.

Я з Іссик-Кулю прилетів — є тепле озеро таке,
По-азіатськи звужене, мов око дивиться морське.
Там люди в білих ковпаках зіходяться до берегів
Збирають щоранку для пісень срібло і золото дзвінке.

Я з Ала-Тоо прилетів — так мій народ зове Тянь-Шань,
Де гори в сніжних ковпаках громадяться, куди не глянь,
Де на орлинове крило налипли зорі, як роса,
А зорі, змішані з рососою, обтрусить променями рань.

Він і сам подібний до орла,
Задніпров'я зором осягав.
А гора Тарасова була
Вишиною, що раніш не знав.

Розгорнувши плащ, як двоє крил,
Він скида киргизський свій ковпак,—
Перед ним по самий небосхил
Степ заповоловілий
Хлібом пах.

Рум'яніли вишнями сади
З просвітами білостінних хат,
У вінках тягнулись до води
Личенька закоханих дівчат.

Зацвітали, де тільки могли,
Квіти переливом кольорів:
Маками на сорочках зійшли,
Блискали гвоздиками з-під брів.

А Дніпро все хвилі розгортав
З піснею Шевченка на вустах,

І дівочий вишитий рукав
Тріпотів, як український стяг.

Попливла над берегом крутим
Цвіт-краса, мов пісня по воді...
І не міг киргизький побратим
Стримати захоплення тоді.

Я знаю, звідкіля краса і стільки райдуг устає,
Коли танок чи хор дівочий розгорне маєво своє:
Рожевість руж, барвінку барви
І чорнобривців чорнота,
Жоржини жар і сніг...
А скільки тих квітів на Україні є!..

В гаю чи в лузі над рікою, де гуси-лебеді ячать,
Зібрали сонячне суцвіття й перетворили на дівчат
Задля кохання, що подібне до вечорової зорі,
І задля дружби, коли люди
На всій землі, як з братом брат!

Київ, 1964

ТОСТ КАРЛА ҚАЛАДЗЕ

У саду під віковим дубом голова
колгоспу «Батьківщина Шевченка»
дав святковий обід на 150-літній
день народження свого великого
земляка.

Затихнув шум рідногоголосся,
Коли піднявсь,
Почав коли
Грузин з папахою волосся

Свій тост, оглянувши столи,
Свій тост!..
А поглядом далеким
За ним, як батько, сам Кавказ
Високим пильнував Казбеком,
Щоб крапля — й та не пролилась.

— Прийми уклін доземний, дубе мій,
І сивину волось моїх розвій..
Вклоняюсь, як Тарасові живому,
Твоєму шелестінню віковому.

А ми зійшлись до тебе, як дубки,
Долоні простягаєм, як листки.
Зійшлися, як берези й кипариси,—
Розпізнавай людської долі риси.

Зійшлися, як чинара і каштан,
Як саксаул, тополя, баобаб,
А не як пан
І раб..
І піснею самою обнялися,
Як в храмі, під склепінням твого листя.

Хоча і підіймаю за столом
Не ріг, ушерть наповнений вином,
Якого не поставиш, не допивши,—
Я п'ю, на стіл ні краплі не проливши.

Я келих український п'ю до дна
Настояного дружбою вина.

НАД СІВЕРСЬКИМ ДІНЦЕМ

Цикл

Місту, яке називається Щастя

КОЗАК

Базавлуцької, Томаківської,
ні Нової немає Січі...
І на волю сама цариця
закидає кріпацькі сіті.
Тільки як запорожцю бути
і коневі його вороному,
Коли в світі не стане волі,
як немає самого дому...
На диби підняли копита
вороні, і гніді, і сиві —
За Дунай, на Кубань летіли,
тільки мрією і щасливі.
А козак Никодим Голота
і його бойові побратими
На Дінці зупинили коней,
попід лозами прегустими.
Шелестіла знайома тирса,
і орел клекотав у небі,
І запахнув димок вечірній
при життєвій людській потребі.
І сказав Никодим: «Нікому
поневолити нас не вдасться!»
І назвали на зло цариці
свій курінь над рікою — Щастя.

ПАН

Суворих війн влягалися вали,
Могилами у полі застигали...
Мінялися царі, але були
Однакові у честі генерали.

При шаблі й еполетах, при жоні
Пан Ковалинський в настрої чудовім
В кареті їде, а не на коні,
Як за статутом велено військовим.

Радіє, обіймаючи жону:
— Які степи, а річка у діброві!
О, цар не поскупився за війну
Віддать мені належне, воякові...

Війнуло прохолодою з Дінця
І піснею, з якої гуси білі,
Козацькі розтривоживши серця,
Покаламуть воду налетіли...

І пан дає команду візнику:
Мерщій, мовляв, жени!..
Чи знала, пісне,
Що ти навіщувала козаку,
Що пан тебе саму
За горло стисне?

ДІД

Ні сліду від пана, а тільки церквичка,
Яку селянину лишив за труди,
Та назва — прибита при в'їзді табличка:
Село Ковалинка. Заходь. Заїзди.

Ні сліду!..
А як із Ягоричем-дідом,
Що, мабуть, найстарший із односельчан,
А як із його покривавленим слідом
На серці, яке пазурами брав пан?

А за ковалинською окрай-межею
Підводиться ТЕЦ у чотири труби...
І дідові боляче якось душею
За паном окрадені роки й труди.

А сяйво крокує у вечір стовпами —
Село розгубилось на першій порі
З хатинами білими, шумом-садами
Та ще віковим журавлем при дворі.

Село над Дінцем зашарілось, як зірка,
Що кличе закоханих до берегів...
Можливо, тепер і закінчиться спірка
Двох назв — найзапекліших двох ворогів.

Ні сліду!..
Пробачте, Ягоричу сивий,
Що давне згадалось...
А тільки село
На ваших очах, наче сон чарівливий,
У місто кварталами переросло.

А молодь весела для міста нового
Ім'я підбирає...
А з нею і дід
Копається в пам'яті — тільки старого
Не скривдіть, а дайте подумати як слід.

І не посміхайтесь, що очі сльозяться,
А дайте з-під сивого попелу брів
Побачити з великої літери Щ а с т я,
Написане сяйвом електровогнів.

ДІВЧИНА

А звуть її Ганнуся-щастів'янка,
І личить їй подвійне це ім'я.
Чорнявих брів розлетна ластів'янка
Над мрією дівочою кружля.

Не йде, а ніби пробує ногою,
Яка на звук їй випала весна,
Не дивиться, а карою жагою
Себе саму висвічує до дна.

На рівному асфальті — стук по стуку
Легких, тонких дівочих каблуків...
По праву руку і по ліву руку —
Пахтіння різнобарвних квітників.

Вона й сама нагадує стеблинку
Розквітлої троянди в квітнику
І зупиняє на якусь хвилинку
Дихання не одному юнаку.

А звуть її Ганнуся-щастів'янка,
І личить їй подвійне це ім'я.
Чорнявих брів розлетна ластів'янка
Над мрією дівочою кружля.

1965—1966

Батадний Лад

СЛОВО ПРО СОСЮРУ

*Вогонь і кров, а вперемішку сніг!..
І переможцем вийшов з того бою,
Тому й ступив на батьківський поріг,
Як з орденом,
З «Червоною зимою».*

*Усе переверталось на землі:
Сніг і вода, трухляве і новітнє.
У нерозквітлім поки що гіллі
Поезію пробуджуй,
Свіжий вітре!*

*В душі переверталось до дна:
Кохана, і Донбас, і вся планета...
А тільки ти, любове, лиш одна
У ніжного,
Тривожного поета.*

*А ти, любове, краплею грози
Іскриш на вії, на самому вістрі,*

*І зовсім не потрібні терези
Виважувать —
Куди хилитись пісні.*

*А пісня та, як відгомін століть,
Що після бою оживля руїну,
А пісня називається: «Л ю б і т ь,—
Як і належить матір,— У к р а ї н у».*

1968

ВЕСНА ВИСОКОСНА

Ой весна, ой красна —
Хай закапле із стріх, із дахів,
Хай запахне мандрівка
І далеч поманить шляхів!..

А найперше у поле —
Немає тривожніш їзди!
Лиш за краплею крапля,
Струмок за струмком би води.

За ворітьми верба
Зелен листя своє вигляда,
Що зірвав листопад
И золота захопила орда.

Журавель опуска
І ніяк не опустить крило
На долинку знайому:
«А де ж це струмок-джерело?»

Легіт, завше ласкавий,
А нині немов перевівсь:
До хмарини розвіяв
І хмарою сам закурівсь.

Ой весна, ой красна,
А чому ж це не капле із стріх?
А мандрівка чекає
І синявість кличе доріг;

З-під копит, з-під коліс курява,
А не хлюпіт краплин,

Ой весно, ой красно,
А з тобою в нас напрям один.

Де-не-де зеленить
Недовимерзла озимина,
Крихту ґрунту з стеблом
Агроном у руці розмина,

Ну, а потім бере
Бронзовите з сівалки зерно
Й напівголосом шепче
І серцем кричить: «Все одно!»

Ой не раз хліборобу
Доводилось пересівать,
І пектися на сонці,
І грітися коло багать;

Гей, корівки,— по грудях засохлих
Борінка стриба,
Із коробки по-дідівському —
Повоєнна сівба.

Чорне пасмо волосся змахнув,
Ніби скибу ріллі,
Ніби спогад упертий,
Який борознивсь на чолі.

Ой весна, ой красна!..
Трактори з краю в край загули —
І за краплею крапля,
Струмок за струмком потекли;

Сошники замережили поле,
Заткали зерном,
І дощисто накрапував піт,
Де ступав агроном.

Хай з прикметами ти,
З отію високосністю ти,
А не тільки лише
З журавлиної синь-висоти.

Адже ж не без прикмет,
А чи пак високосності, й ми,
Бо ракетам услід
Журавлі лиш махають крильми,

Бо з тобою засівом
І прагненням ми заодно:
Недаремно ж так лунко,
Ядерно вляглося зерно.

А мине зо два тижні —
Заврунеться нива рясна,
А ще з місяць — і сад зацвіте,
Ой весна, ой красна!

1972

ОЙ ЛЕТИЛИ ГУСИ З БІЛОРУСІ

Ляцяць гусі з Белай Русі,
У моря вады не напіўшыся.
Ішоў казак з Украіны,
Маладзенькі, не жаніўшыся.
Пісня моєї матери

Ой пісне-доле!
Гуси мої, гуси,
У вирій летите із Білорусі,
На крилах — хвилі іпутської краплі,
Щоб у далекім леті не ослабли.

Пригляньтесь, гуси, до тієї хати,
Що будете надвечір пролітати,—
І найчистіші пророніть краплини,
Що стануть у очах, як дві сльозини.

Як дві планети —
Радості і горя! —
Адже летіть на край землі до моря,
А як же, гуси, питимете воду,
Коли вона солона звіку-зроду.

А не нап'єтесь,—
Мучитиме спрага...
І, може, саме спрага, як відвага,
Назад летіть підійме знов на крила,
Де Шлях Чумацький сіль заपोрила.

Наспразі і тримається, можливо,
Та нить польоту, що бринить тужливо...
Коли ж Дніпро під крилами хлюпнеться —
Ой легше вам, ой легше як махнеться.

Якраз на півшляху до Білорусі
Махніть, озвіться і моїй матусі,
Що притулилась до причілку хати,
Від вас очей не може відірвати...

І досі їй, хоч весни й промайнули,
Та нить бринить, що гуси натягнули,
Що на світанні прямо з піднебесся
Обірветься край іпутьського плеса.

СИНЬООКИЙ МІЙ ЛИПЕНЬ

Ми з тобою побратані, липню!
А хіба ми інакшими бути могли,
Чи тебе не в подолі розлогої липи,
А мене не в капусті знайшли?..

Ти зіп'явся на липові ніжки —
Тої ж миті і я
(Не якийсь лежебок),
Хоч під стіл попервах
І доводилось пішки,
Хоч не крок попервах, а дрібок.

Надіва мені брилика мати,
Бачу, й ти метонувся
Не просто кудись...
І вже ми за селом,
Щоб дорослими стати,—
Як два соняшники, піднялись.

А довкіл, до крайнеба самого,
Котить хвилю за хвилею
Золотен лан...
І побігли навсебіч один від одного
Ти — як олень, а я — ніби лань.

То віч-на-віч були як волошки,
То, як жайвори, співом-крильми у розлет,
То сідали під житом спочинути трошки,
А то знов — уперед, уперед!

Ми такі й залишились, мій липню!..
А хіба ми інакшими бути могли,
А чи нас не в подолі розлогої липи,
А чи нас не в капусті знайшли?

Чи волошки з-під брів не однакі,
Не однаковий жайвір на колос-вустах,
Чи не падали разом у розпал атаки
З перебитим крилом, як той птах?

Чи не брали на себе ту ношу,
Що посильна хіба що
Солдатським плечам?..
Своїм боєм і досі матусю тривожу,
Лік її загубивши плачам.

Все було, як і те, що все буде,—
Недарма ж закрутилась планета з планет.
А вітри, а за хвилию хвиля — у груди,
Ну, а серце вперед, уперед!..

1972

ПРОЧИТАЙ ПРО ЧЕРВОНУ ШАПОЧКУ

Чорна ніч навшпиньки підійшла
До вікна — і зупинила крок.
А чому, скажи, моя мала,
Саме цю ти вибрала з казок?

Іх у тебе — не перелічить,
Геть усіх передружила гра:
Зайчик з Піфом у обнімку спить,
І тобі, донулечко, пора.

Ні!.. «Червону Шапочку» читай,
Щоб там не було і що не є,
Та, мовляв, хутчіше починай,
Бо вже голос Вовчик подає.

Хворенькій бабусі, знаю, ти
Понесеш і масла, і коржів
І своєї досягнеш мети,
Хто б там на шляху не перестрів.

...А мені — воєнний вітровій
Вовком вив і вовком лютував;
Я — солдат! — і я рушав у бій,
Бо на мене Ленінград чекав.

Це для тебе також, ой мала,
Казка, але звідкись і казкам
Треба взятись, щоб довік жила
Віра із любов'ю пополам.

1972

ФЕЄРИЧНА БАЛАДА ПРО ВИБУХ

М. П.

Я біг
Щосили
Й бігу не збавляв,
А сніг
Стокрилий
Вився, кружеляв...

Здається, вилітаю на орбіту,
Ось-ось і закружляю — ще ривок! —
І стану зорянинкою для світу,
І зовсім загублюся між зірок.

А снігу стовп у синяву метнувся
Чи вихором, чи вибухом — як знать!
А тільки я в бігу не похитнувся,
Біжу — лиш спробуй, хто там, наздогнать.

Уже той вихор-вибух за два кроки,
Із-під землі чи з неба — вже за крок.
І застовпили по обидва боки,
І тут не до орбіти чи зірок.

А я біжу, немов по коридору,
Ступни убік —
І сам злетиш стовпом,
Біжу до найостаннішого змору,
Ось-ось впаду
І стану вічним сном...

І раптом, як із щучого веління,
Ні сну, ні снігу,
А від мене ти
На відстані напнутого проміння
На деку озеречка —
Як пройти?..

Як подолать останню перешкоду,
Тривожного чогось в передчутті?
А сонце вплива на тиху воду,
Ще й подає весельця золоті.

А ти якась, їй-богу, незвичайна —
Чи то в снігу, чи в білому цвіту!..
І раптом вибух —
Над озерком чайка
І сокіл,
І обое на льоту.

ПЕРШИЙ СНІГ

Падає нечутно, обережно,
Легко так
(Ану сніжинку зваж?),
Падає всевишньо, безбережно —
Спробуй підійми такий вантаж!

Де ти — в білім світі
Чи у клітці,
Що заградував лапатий сніг,
Чи немов заплуталась в намітці,
З голови обліплена до ніг.

Що мені —
Сніжинку легкокрилу,
Як цілунок, подаруеш ти,
Чи снігів-морозів цілу брилу,
Вік яку, згинаючись, нести?..

1971

ВЖЕ БЕРЕЗЕНЬ

Вже березень,
А де твій сік, березо,
Допоки можна
Кутатись у сніг
Й на мене так дивитися
Тверезо
Як стій?!
А не щоб хміль валив із ніг.

1971

МИТЬ

Спинися, мить, чудова ти!

Гете

Найкаріші очі,
А на кожній з вій
Тремтить по краплинці —
Разочок мрій!
А що затаїли?
А може, плач...
А хіба черемха
З плачу тремтить,
Одягнувши біле —
Найкраще з плать?! —
Як тебе, скажи,
Зупинити,
Мить!..

1972

ЗВЕРТАННЯ ДО СОСНИ

Ти здивована трішки,
Стурбована трішки,
Що до тебе я вийшов один
З лісової доріжки.

Навіть шум затаїла,
І видом стемніла,
І не глянула навіть убік,
Де конвалія біла.

Ти відчула гілками,
Відчула голками,
Що пробігла невидима тінь
Недовіри між нами.

І, неначе від болю,
Нестерпного болю,—
Заломилась найтонша з гілок
І осипала хвою...

Я відчув за хвилину
Полегкість хвилину,
Мов тривоги моєї зняли
Щонайменш половину.

І хоча важкувато,
А став я ступати,
Нахиливсь до конвалії, щоб
Хоч одненьку зірвати.

Потім — чуєш-бо, сосно! —
Не схилений, сосно,
Як хвилину тому,
А ступив,
Як і ти, високосно...

1971—1972

МАТИ

Балада

А на ліву руку — доньок три,
А на праву — стільки ж синів.
Їй до ніг лягли, як богині, дари —
Плодорід полів і садів.

А плодів тих — райдуга розцвіла,
Видимо-невидимо форм.
А в очах і досі грозова мла,
Й досі не влягається шторм.

Глянула ліворуч —
Уже вони
Всі до одної матері,
Глянула праворуч —
Стоять сини,
Йй-же боженьку, багатирі.

А внучат навколо —
Одне в одне,
Що-то, справді, козацький рід!
А яке з них синове, доччине —
Йй лиш придивитися слід.

А сьогодні йй онучата жона
Свого первістка принесла,
Аби втішилася старенька вона
І літам не згубила числа.

Тільки йй все мало...
Ждала когось
І заждалась, мабуть-таки:
Із-під хустки вибилась
Хмарка волось,
Із-під вій —
Грози крапельки...

Адже всю цю райдугу кольорів,
Видимо-невидимо форм,
Доньок-матерів,
Трьох багатирів
Й досі закрива й о м у шторм.

В ПІДГІР'І АЛА-ТОО

Народному поетові Киргизії
Аали Токомбаєву

В підгір'ї Ала-Тоо я не вперше,
На березі Ала-арчі-ріки,
Де час на хвилі срібній
Мчить, як вершник,
І майже упритул стоять віки.

Як гармонійно —
Вічність і неспокій,
Строкатість гір
І це шаленство хвиль
Переплелися
(Та ще в небі сокіл)
Не без твоїх, поезіє, зусиль.

Ледь уловимо —
У самі лиш вуса,
По-аксакальськи з іскрою в очу,
Мій Аали вдоволено всміхнувся
І перевів свій погляд на арчу*.

По схилах підіймається угору
Арча, а обіч неї — валуни,
Як вівці, побрели у ранню пору
До сонячної в травах сторони.

І як мені його не зрозуміти,
Що це не просто люблений пейзаж,
З якого починаються орбіти
До всіх країв,
А світ великий наш.

* А р ч а — хвойне чагарникове дерево.

За хвилюку посуворішав, а може,
Надумав образ-вірш
Мій Аали
І уявив, хоч небо і погоже,
Які тут ураганища гули.

А потім він окриливсь, наче птиця:
«Ота найвища з гір —
Батир Манас
У сніжнім ковпаку, як і годиться
Киргизові, щоб поважали нас».

А й справді, височіє в ковпакові,
А меч його —
Живе срібло ріки,
Щоб на киргизькій на гортанній мові
Історія гортала сторінки.

1972

ЧУВАСЬКА ПІСНЯ

Прокинеться край мій спорану
Жар-птицею, з попелу гроз...

М. Сеспель

Кожний промінь здається пером,—
А якщо їх докупи зібрати?..
І щоб стали вогняним крилом,
І щоб вище піднятися хати;

Вище дуба, що небо трима,
Вище хмари, що дуб закриває,—
А якщо то жар-птиця сама
На чуваському полі дримає?..

Раниш руку об скалку роси,
Обпікаєш об промінь уяву,—
Але тільки в очах ні сльози
І готовий на битву криваву!

Зачекалася на сурмача,
О Чувашіє, час як розплата:
Заметалися меч до меча,
А один з них —
Не просто в солдата.

Розліталася хмар крутія,
Заблакитніла далеч уперше,
А зітерта на порох земля —
Б а т ь к і в щ и н а! —
Лежала завмерши.

А чи дзвоном озвалася вись,
Чи настало пробудження ранку,—
Порох вітряно заворушивсь
І за мить розлетівсь до останку.

І назустріч блакитному дню,
Де веселка лише кольориться,
Обтрусивши із крил порохню,
Піднялася у небо жар-птиця.

Ну, а він, той не просто боєць,
Закурілий не просто землею,
Зачудований летом увесь,
Потягнувся угору... за нею...

Потягнувся!..
А й справді із рук
Так і спурхнула, і полетіла,
І почувалася навіть на звук,
Заспівалася і забриніла...

Аж трава на очах ожива
І росю сріблить не простою,
Де розсипані перла-слова
Спалахнули жар-птицею тою.

1972

БАЛАДА ПРО БАЛАДУ

Співучий Шпорта з добрими очима.
М. Рильський

Ішов солдат, ішов з війни додому
І ношу за плечима ніс вагому,
А тої і ваги — солдатський ранець,
Та ще осколки, та ще кулі,— зранивсь.
Вже до села йому подать рукою,
А там шинелю скинуть над рікою,
Над Сниводою, що в походах снилась,
Яка за всі Дунаї відсинилась...

Знайшов солдат шматок чужої сталі
У полі, де хліба лиш виростали,
Де бігав сам босоніж в тому полі —
Аж по всіх ранах ворухнулись болі.
А сталь в руках взяла й заговорила,
Хоча іржа її уже покрила:
— Немало воювали ми з тобою,
Та все одно зроби із мене зброю;
Адже не можу я не воювати
(Ах, як із мене били, із гармати!).
Зроби гвинтівку, ні, хоча б кинджала,
Щоб знову, як раніше, я вбивала.—
І тут солдат, поправивши медалі,

Сказав чужій зарозумілій сталі:
— Нащо кинджал і мова ця пихата,
Коли твоя не допомгла й гармата;
А втім, на перековку пригодишся —
Ген кузня край села міхами дише.
А може, дам і я якогось ладу,
А що, коли тебе візьму в баладу?

До Сниводи ступив, до синьоплеса,
З полону поверталася Олеся...
От і зустрілись — раді чи не раді —
І як тут не родитися баладі.
А ще іранський вітер, прилетівши,
Упав йому до ніг, завив невтішно:
«Ой, трьох братів, трьох курдів з Мехабада
Ведуть на страту... Де ж твоя балада?»

...Вона у полі з самого світанку,
Одягши, як на свято, вишиванку,
Перевіря по жайворонку голос:
Хай сіється, хай виростає колос!
У ріднім полі, десь на півдорозі,
По плечі у пшеничному колосі,
А крилами — під саме піднебесся,
Що в Сниводі відбилось, ой Олеся!..
Аж ніби щось під серцем закололось,
Аж ніби свій подав осколок голос,
А ще, як грудка, жайворонок пада —
Не може бути інакшою балада.

ІНВАЛІД ВІЙНИ

Я сам такий —
Скриплю протезом,
Скриплю зубами, коли біль
По серцю різоне, як лезом,
Як різонув останній бій!..

І нічого лиш на погоду
Звертатъ — мовляв, її вина,
Коли волочиш, мов колоду,
Нестерпний біль,
А це — в і й н а!..

* * *

Хоч загорівся на могилах
Не зразу по війні — однак
У парках, на майданах, схилах
Горить вогонь,
Як віщий знак!

Не просто йду покласти квіти
А чи віддять земний уклін —
Пекучість,
Щоб довік горіти,
Бере й з моєї рани він.

Грозові розлітайтесь хмари,
А ви, тополі, не шуміть,
Адже ударили фанфари,
Заблискала суремна мідь!..

І повінь хлюпнула квіткова,
Дніпра немов розхвиль-вода,
А хустка матері тернова
З плечей пелюсткою спада.

А в генерала, у героя,
Горять медалі й ордени,
І, мовби тільки-но із бою,—
Димок снується сивини.

А від людського моря збоку
Спинив коляску інвалід,
Аби не спричинять мороку,
А мідь і тут гримить, як мідь;

На ньому не печать безсмертя
І не медалей мідний щит,
А Слава, хоч і ступінь третя,
Але по-орденськи блищить.

Вінки — героям безіменним,
Букети — з іменем, живим,
А він під ясенком зеленим,
Як ув окопі,—
Рядовим...

* * *

Ніхто, здається, не забутий,
Забути, ні, не маєм прав —
У бронзу чи граніт закутий
Піднявся, де навек упав.

А він?..
А він з колісьми зжився —
Лиш налягти на важелі,
А він, хоч і живий лишився,—
До половини у землі.

Якого тут шукати знаку,
Коли всі рівними були?..

Він біг на сам рейхстаг в атаку,
А з перемогою — несли.

Нікого не забути б тільки,
Коли народ увесь герой,
Адже й без однієї гілки,
А вигляд в дерева не той.

* * *

Йду на вогонь,
Скриплю протезом —
І раптом незагойний біль
По серцю різонув, як лезом,
Як різонув останній бій!..

Із-під землі, закута в панцир,
Обпалена моя рука,
В кулак затискуючи пальці,
Мов до атаки заклика.

1971—1972

СОЛДАТСЬКИЙ ТРИПТИХ

СЕБЕ — НА ВОГОНЫ!

*Героєві Радянського Союзу
Чолпонбаю Тулебердієву*

...І хоча до гори до крутої добіг,
І вогню кулеметного стріли
Десь поверх голови просвистіли,—
Чолпонбай лиш на мить
З автоматом заліг.

Від куща до куща —
Тільки згірклий полин,
Тільки сам він, подібний до барса,
Ну, а потім, а потім піднявся,
Потім став із горою
Один на один.

На вогонь він готовий
Пальнути вогнем,—
Тільки як в амбразуру попасти,
Завтоматити кулю до паші...
Та за мить опинився,
Немов під конем.

Хай не куля — граната у ціль!
Але знов
Дзот ошкіривсь пальбою —
І стріли
Знов поверх голови просвистіли,
Ще й спітніле чоло
Перекрапила кров.

Даленіла атака —
То грім, а то спад...
Ось якою ти, горо, постала,
Коли цілого полку замало,
Щоб скорить! —
Чолпонбаю, ні кроку назад.

Уже сам, як стріла,
І гора, ніби лук,—
Тятиву натягнути всього лиш,
Кілька кроків ступнути
Всього лиш,
Прикипіть автомату
Всього лиш до рук.

Усього лиш —
І перед очима на мить
Засиніла Таласька долина:
За диминою в'ється димина
І над рідним аїлом
Орел височить.

ВОГОНЬ — НА СЕБЕ!

*Героєві Радянського Союзу
Григорію Степанюку*

...І розпоролась ніч по швах усіх,
Коли снаряд метнувся за снарядом!
Уже горіли танки — скільки їх? —
Не до лічби, хоча і зовсім рядом.

Вже корчилося дуло, як удав,
Гармати, вже готової для бою,
А він всього лиш координував
З ялинича, похитуючи хвою.

А як одна вціліла із гармат
Під тим же під ялинником озвалась,—
Наструнився, як на посту солдат,
Щоб найточніше скоординувалось...

Його знайшли од вирви невідлік
З заплющеними в напівсні очима,
Немов спочить на хвилику лиш приліг,
Прим'явши злегка рацію плечима.

Ніхто його будити не посмів,
А як салютом загриміло небо —
Він сам піднявся і заплomenів
Отим вогнем, що викликав на себе.

НЕВІДОМОМУ СОЛДАТОВІ

Був той нагорбок,
Що притуливсь до Дніпра,
Непримітний, порослий травою,
А коли наступали —
Здавався, як гора,
За тридення невпинного бою.

Щоб узять безіменну оту висоту,
Лютував артвогонь, а потому...
Щоб зійти на вершину,
Здавалось, просту —
Довелось... горілиць... не одному.

А четвертого дня,
Наче сонце саме,
Що вершини сягнуло найперше,
Розгорнулось

Полотнище вмить осяйне,—
І прийшла перемога нарешті!

...А травневого ранку
Таке ж знамено,
У потроєній, може, відвазі,
Хай не я,
Хай не той, що поліг,—
Все одно
Підняли на самому рейхстазі.

Це було незабутнього
Того числа,
А дев'ятого травня, вірніше,—
Підійнявсь на майдані
А чи край села,
І чим вище у вись —
Тим гостріше...

Підійнявсь обеліск
І на пагорбі тім,
Потягнувсь до салютного грому,
І така ж, як на воїну,
Зірка на нім,
І стоять йому,
Як вартовому!

ЦИКЛ ЧОТИРЬОХ ВІТРІВ

ПРОЛОГ

Я зустрівся з вітрами, як тільки у світ
Вийшов з хати, з воріт,
Вісімнадцяти літ...

І тополя розвітрена окрай села,
І не просто шуміла —
Як щогла, гула.

Удай високо хвилю своєю підіймав,
Удай краплю до краплі
Свинцем відливав.

Колосок не утримав достигле зерно —
В землю стукнуло мідно,
Ядерно воно.

Стук і мій був у грудях, неначе прибій,
Все було, як і те,
Що за Удаем бій.

Все було громової моєї пори —
На чотири на сторони
Війте, вітри!..

СІВЕРКО

В маскхалаті я сам ставав
Сніговим — з голови до ніг,
Автомата в руці стискав,
Як в атаку із вітром біг.
Я стріляв, я упав кривав,
Ну, а він — все трубив у ріг!

Вітровійно він затрубив,
Підхопивши недостріл мій,
Не трубив, а навідліг бив —
Аж залізний звивався змії!..
І посивів, як той комдив,
Що довів переможно бії.

А як вітер сніги згорнув,
Дим улігся, пригас вогонь,—
Усього за півкроку був
Я від смерті...
Чнюсь долонь
Вогкувату на лобі відчув —
І застукала кров до скронь.

...І яка там у біса війна,
Дим презлий і вогонь презлий,
Коли вишня в уяві зрина
І я зовсім іще малий:
Пада ягідка з рук одна,
Друга, третя...
Війно, не вий!

СУХОВІЙ

Не важко розгадать його мету —
У військо формувався на льоту
І прокладав навалисто дорогу,
Пісків орду піднявши золоту.

Од бомб і так розколювався світ,
А він і свій бичем наносив слід,
А він підкрався, ніби тать, із тилу,
Війни самої ніби сателіт.

Аж горло перехоплює жага,
Підломлюється, коли йдеш, нога,
Але киргиз у ковпаку своєму,
Як воїн у бою,— не знемага.

А як же я —
Солдат і не солдат —
Повис рукав, як вибухлий снаряд,
А як же я ставатиму до бою —
Одноруч не розрядиш автомат.

Але мене розвітрений порив
Не відштовхнув убік, а підхопив
І навіть дав, як і належить, зброю —
Тоді я знов до бою засурмив!

Із кличу бойового був мій спів,
Про тебе, перемого, був мій спів,
А після...
Із піалами матусі
Підходили до кожного з синів.

Не обминула доля і мене —
Підходить Чолпонбаева ене *,
Не можна їй лишитися без сина,
Що на Дону упав і не верне...

ЦИКЛОН

Від блискавки й грому
Сліди запеклися, як рани.
До огчого дому
Ступаю... й не можу ступити
ранкової рані.

А скрикнула мати,
А сплеснула мати руками!..
Не те що встояти —
Назустріч біжу, спотикаючись,
ніби об камінь.

І зовсім не ніби,
Адже ж підкосилися ноги...
Не впасти мені би,
Добігти б мені, поки в мамі
ще вистачить змоги.

Той камінь котили
З крайнеба,
З край глузду людського
До краю могили,
Щоб батьку на груди звалить
після бою важкого.

* Ене — мати (кирг.).

Вогнем обпікали,
В залізній печі формували,
Щоб серцем той камінь
У матері став, як уламок
самої навали.

В обіймах завмерла,
Весь світ затаївся немовби:
Не бухкають жерла
Гарматні і не вибухають
за Удаєм бомби.

А ранок як ранок —
Іскриться, роститься, сміється!
У грудях уламок
Застукав і став, як раніше,
подібний до серця.

Змахнула сльозину,
Мов краплю свинцю вогневого,
Що падала сину
На зранену руку,
на вістря й своєї тривоги.

О блискавко й громе
Із райдугою на долину!..
— Чого ж стоїмо ми? —
Проказує вже, як господарю,
воїну-сину.

ЛЕГІТ

Обійшли ми доріжки й стежки,
Жодне дерево не обминули.
Володимирська гірко, скажи:
На якій обертаємось кулі?..

Тіні-розтіні з шумом гілля
Напливають одна за одною.
І тривожна сльозинка твоя
Затремтіла, як перед грозою.

Та розвіялась раптом імла,
Все, що місячну ніч закривало,
І відкинув я пасмо з чола,
Ну а ти — русокоसे забрало.

Може, справді за ніч забрели
На якусь із планет невідому:
Обезтінені зовсім були,
А від сяйва — у білому всьому.

І така сріблота розлилась,
Мов не гірка — Ельбруса вершина,
Де альтанка, неначе палац,
Листям-шторами заворушила.

Ми по сходах ступаєм, а ніч
(Мабуть, є щось чаклунське у ночі)
Зорі сипала прямо до віч,
Аж у нас заіскрилися очі.

А коли неземна сріблота
Стала в променях ранку земною,
І до вуст доторкнулись вуста,

І сам князь Володимир
Хреста
Підійняв над тобою і мною...

Тільки ми з-під тієї руки
Лячно випурхнули, як пташата,
Бо з Дніпра долітали гудки
Пароплавів — і день розпочато.

Хтось, а може, і князь, задививсь
Нам услід — і не міг не радіти,
Коли бігли ми гіркою вниз
До своєї
 земної
 орбіти.

НА ВСІХ ВІТРАХ

Ой вітри, ой чотири на сторони всі —
По снігу і піску,
По сльозі, по росі...

Із самою навалою навперегін —
Тільки посвист, і пошуг,
І пошеп, і дзвін!

І не просто — навідліг, а прямо свинцем
По мені і по ворогу!..
Бій за Дінцем,

Що ніяк не узяти і не перейти
На той бік, де лишилась
Полонена ти,

У к р а ї н о!
Ти в хмарах, як розчерк грози,
Хоч і за шеломянем,
А тільки еси...

Стукав попіл у груди, Клаасе, не твій,
Де мій батько закінчив
Останній свій бій,

Що згребла моя мати, як попіл, сама,
І, як скарб свій,
Руками несла обома...

Та ще леготу повів опісля грози,
Коли сріберно так
Від краплин, від краси;

Коли гірка стає, як вершина вершин,
І стаєш із любов'ю
Один на один.

Ой вітри, ой чотири на стороні всі —
По снігу і піску,
По сльозі, по росі...

Не стяраються шрами, а з ними і біль,
Як не може зітертися
В пам'яті бій.

На лице азіатське засмага лягла,
А від спраги — налита
Ущерть піала...

Я солдату, закутому в вічну броню,
Не в і д о м о м у
Квіти поклав до вогню.

Я кохану до серця свого пригорнув
І щасливий за все
Переборене був!

Адже ці, навсебіч розпростерті, вітри
І тебе відкривають,
Нащадку, згори;

Навіть бачу: біжиш по траві, по росі,
А вітри за тобою —
На сторони всі.

1972

З поезій останніх років

ЗВЕРТАННЯ ДО ПОЛЯ

Щось є таїнне,
Вічно загадкове
В ріллі твоїй,
Озимині твоїй,
Достиглому твоєму колоскові,
Що дивиться на світ —
Немов з-під вії.

Як розгадати
Пройняту земною
Т р и в о г о ю
(Розвійсь, ранкова мла!)
Ту лінію, що зветься борозною,
Що пролягла
Від кожного села...

І чорна скиба
Й гайвороння чорне
На лінії одній —
Крило в крило...
Переплелось природне й рукотворне,
Полярно розійшлись
Добро і зло.

1982

СПАДЩИНА

Її передають, як естафету,
Із роду в рід, щоб не згубився рід.
Снігів снується нить —
Скоряй замети,
Дощів снується нить —
Іди взабрід...

І я, смагляволиций,— на порозі,
Готовий по-солдатському ступить!
А нить снується —
Материні сльози,
Ще й батькова
Димком із люльки нить...

Мені б як селякові —
За чепіги,
Щоб і свою прокласти борозну,
Але ж біда —
Новітні печеніги,
У бронь закуті,
Почали війну...

Ні, не з легких надолілася доля,
Але й таку нітрохи не виню,
Що ратаєм не довела до поля,
А кинула на танкову броню.

Що ж, танку, наготовлено гранату,
Ось-ось жбурну —
Ще метр, ще, може, два...
І прибережну смугу синювату
Уже гора залізна закрива;

Півнеба закрива —
Я проти неї
Мов горошина...
Б'є пальбою бій!
А я візьму
Та й покочусь землею,
Як той Котигорошко,—
Стій не стій...

Котилися то казка, то поразка,
Аж поки Перемога не прийшла —
І це було усіх питань розв'язка,
За всі навали платою була,
А ще — у спадок мир передала.

1973

* *
*

Дуб дума думу, а верба — журбу,
Плакучо нахилившись над рікою:
Багряне листя рушило в плавбу —
І їм обом немає супокою...

Дорога неблизька і нелегка
(Близькою і легкою не буває)
Щомиті віддаля... Тече ріка
Й за обрій, наче в море, упадає.

Це осінь так завершує ходу:
Січе дощами, напина тумани,
А сонце, поруділе на виду,
Не завше із-за хмарища прогляне.

А ще ж зима бураном загуде,
Морозом заскрипить під санным бігом.
Хто скаже: де кровинка їхня, де?..
І як тут не посивіти під снігом.

Стоять, закуті в панцири чекань,
Пригорблені вседумною вагою...
І раптом дуб:
«А ти на обрій глянь!»
Верба й собі:
«Повіює весною!»

Хай навіть і забариться весна,
А може, й зовсім їм не дочекати...
О батьківська одвічна сивизна,
З сльозою предковичною о мати!

1974

РАЙДУГА НАД ОБЕЛІСКОМ

Як не гриміли грозяно громи
І як не миготіли блискавиці —
Звелася золотими ворітьми
Веселка, що довік не надивитись.

А тут було такого на землі,
Такого в небі напалахкотіло,
Що світ увесь щезав у димній млі
Й ставало кам'яним солдатське тіло.

Водою напотопила гроза,
І сталлю наокопила гроза,

До краю над Європою гроза!..
Якої ще шукать частини світу,
Де б материнська зронена сльоза
Подібною ставала до граніту?!

О райдуго, на твій барвистий лук
Ліг обеліск камінною стрілою
І прикипів до материних рук,
Що при землі напнулись тятивою.

Так, наче бою зупинилась мить!
Чому ж тоді пече у грудях нені?
І чи летить стріла, чи не летить —
Перед очима заграви черлені...

О вічний бій,
Що Блок сказати міг,
Той вічний бій,
Де спокій тільки сниться,
Той бій, що все, здавалось, переміг,
А все одно —
Не може зупиниться.

1975

НА ТВІЙ, ЗОЗУЛЕ, КЛИЧ

«Ку-ку!» — іду на твій, зозуле, клич,
Не літ, що роздаєш усім, позич.

Літа ж бо не забаряться й самі,
Лишиться тільки вибілить зимі.

Немало вже і сам я маю літ,
Було всього: падіння і політ!

Але в твоїм «ку-ку» людське щось є,
Немов чиєсь у грудях серце б'є;

Стукоче крізь літа,
Крізь шум дібров,
І досі до якого не дійшов.

1976

ТА САМА, ПРОМЕНИСТА

Синові-солдату

Стоїш ти у солдатському дозорі,
За кілометрів п'ять лише — Хатинь.
І вечорові, і ранкові зорі
Відмірюють одвічний біг хвилин...

Та сама на кашкеті, промениста,
І на далекім обрії твоїм,
Що підняла над світом урочисто
«Інтернаціонал» — найперший гімн.

Її вручили не як нагороду,
Але зоря осяяла твою
Дорогу до самого небозводу,
Що дід пройшов
Із краю в край
В бою!..

Промчав десь поблизу твого дозору
На повному алюрі три хрести,

Щоб молодість свою червонозору
До Леніна самого донести.

Охоче дід повідав би науку,
Як шаблею стрясав буремний світ!
А тільки залишити встиг онуку
Ім'я та ще зорю як заповіт;

Та ще слівце, прихоплене з походу,
Передається в спадок, як добро:
Коли несе твоя бабуся воду,—
Замість відра, погойдує вядро.

Те слово пригадалось ненароком
О днині (йшли із стрільбища) жаркій,
Коли біля криниці синім оком
Дівча на тебе зиркнуло з-під вій.

А ще згадалось, може, як бабуся,
Відерце притуливши до грудей,
Шептала: «Ні, повік не розлучуся!» —
І тут сльоза ронила з очей...

Над ямою застиг
Твій дід закутий,
А збоку, мов ужалений, як пес,
Есесівець плигав із криком лютим;

Тоді ж Хатинь волала до небес!..

Це коло неї ти,
Мов при безсмерті,
Прийняв, як од товариша в бою,
Оцей лісок під колір гімнастерки
І молодість обпалену мою.

Твій батько теж не міг інакшим бути,
Як нині ти не маєш інших прав:
Та сама, промениста, п'ятикутна,
З якою у дозор солдатський став.

Мінськ, 1977

БАТЬКОВА КРИНИЦЯ

Іванові Гончаренку

І досі ще не висохла криниця
За оржицьким у яблуках селом,
З якої довелось води напиться,
Коли ще був маленьким пастушком.

А це було усіх начал начало:
Ковток води — і хлопнула снага,
І серце заспівало, зазвучало,
І вже блакиті жайворон сяга...

Ех, юносте, і сонячна, і грізна:
Цвіт яблуні, вороняче крило,
Цілунок перший, постріл із обріза —
Все пам'ятає Яблунів-село.

Усе було в розкриллі, у польоті,
Орлино відкривалась вишина...
І раптом по дзвінкій ліричній ноті
Громовим басом вдарила війна!

А це було нових начал начало,
Епічним ладом, пісне, пролунай,
Щоб хвилию на смерть не закачало
І щоб героєм став матрос Гайдай!

Ех, мужносте в димовім ореолі,
Кривавлена, бинтована не раз,
Де Перемога — як дарунок долі
І як останній воїнський наказ.

А тільки знов примариться криниця
За оржицьким у яблуках селом,
З якої довелось води напиться,
Що й досі б'є і дзвонить джерелом.

30 липня 1978

ШОВКОВА НИТОЧКА

Пісня

Берег дарницький низом, а правий — горою,
Сам Дніпро налягає на весла промінь.
Нам до сонця обом лиш подати рукою,
Тільки хвиль перейти хлюпотінь.

Шовкова ниточка з проміння ткалася,
Коли над річкою ми зустрічалися.

Молодий місяченько, ще й зірка вечірня,
Солов'ї налягають на срібні лади.
Нам доріжка обом хай простелиться вірна,
Як Дніпро, назавжди, назавжди.

Шовкова ниточка з любові ткалася,
Коли над річкою ми обнімалися.

Перебіг вітеречко, захлюпала хвиля,
Світ за ніч-зоряницю довкруг обернувсь.
Ти, як милий, прощавсь, я прощалась, як мила,
А серцям неспокійно чомусь.

Шовкова ниточка та й обривалася,
Коли над річкою ми розлучалися.

Берег дарницький низом, а правий — горою,
Сам Дніпро вистеляє закоханим путь.
Тільки в парі навек, тільки разом обоє
Та з путі не звернуть, не звернуть.

Шовкова ниточка — людська обновонька,
Шовкова ниточка — судьбина-доленька.

Пуща-Водиця, 1979

НАД ПУЩЕЮ-ВОДИЦЕЮ

Пам'яті Людмили

Над Пущою-Водицею всевладно
Сосновий шум, зелений шум гуде!
Ой де ж ти, де, моя кохана ладо,
З печалями і радощами де?..

Озвись мені, явись мені — не можу
Без тебе й дня, одного дня прожити.
Ім'ям твоїм пушчанський ліс тривожу,
А ліс, немов затаений, мовчить.

До озера звертаюся з мольбою,
До срібних хвиль і чистих, як сльоза.
Де в парі ми сиділи над водою,—
Верба стара плакучо нависа.

Конвалію розшукую як свідка —
Той білий цвіт весільно відбував.

Не зацвіте любові ніжна квітка
Поміж осінніх листяних заграв.

У золоте притихле надвечір'я
Не птах якийсь, а лебідь з лебедів,
За листом лист роняючи, як пір'я,
Над озером прощально пролетів.

Над Пущею-Водицею всевладно
Сосновий шум, зелений шум гуде!
Ой де ж ти, де, моя кохана ладо,
З печаллями і радощами де?..

15 жовтня 1979

БАЛАДА ПРО ДВОХ ОРЛІВ І ОРЛИЦЮ

Два красені, два молоді орли
Одним поривом підняті були...

Обом сяйнуло сонце ув очах,
Що в скелі пригніздилося на плечах.

Обом за мить відкрилась вишина —
Одна, як небо,
Як мета, одна.

За колом коло вивела спіраль,
Уже сама земля —
Як дальня даль...

І кожен оком зиркнув крізь імлу,
Немов униз
Метнув свою стрілу!

І щось-таки побачили орли —
За мить чи дві
В ущелині були.

Та довго не засиділись внизу,
Гойднули знов
Небесну бірюзу

Ранкової пресвітлої пори,
А сонце, відірвавшись від гори,

Ядерно їм назустріч попливло —
І тут вони зішлись
Крило в крило;

Дзьобами, пазурами ізійшлись —
І вже їм ніпочому
Низ чи вись;

Очицями, що кров'ю налились, —
Їм справді ніпочому
Низ чи вись.

Клубком одним
(Не витримала вись)
Летіли,
Обертаючись,
Униз...

Бескеття наближалося гірське...
Ще хвилька є,
Щоб вийти із піке;

Ще можна...
Ще довкіл біліє світ
І сірий ще чистісінький граніт;

Ще можна...
І не можна їм назад —
І сірий окривавився базальт.

На розмах крил —
Розпластались орли,
А пазурів розняти не могли...

І все-таки баладі не кінець,
Хоча й кінчився незвичайний герць.

Аж тут мисливців двоє підійшло —
І той потер чоло,
І той чоло:

— Життя за кусень м'яса позбулись.
— А ти у небо краще подивись...

Орлиця,
Ледь махаючи крилом,
Кружляла
Над загубленим орлом.

1980

НОВОРІЧНОЇ НОЧІ

Від снігових крилатих змахів
Світ закружляв, залопотів,
Мов налетіло повно птахів —
Чи то гусей, чи лебедів.

Ще десь весна, ще сніг навколо,
А рік новий уже почавсь —

І творить планетарні кола
На зоряній ракеті час...

Нехай розмотує по ниті
Завії, хугища, сніги,
Аж поки озерце блакиті
Не захлюпоче в береги;

Аж поки з вирій-високості,
Де сонця золота печать,
На всі лади срібноголосі
Знов лебеді не заячать.

Не розпочнеться місяць марець,
Білоберезий березіль,
Коли сама природа марить
Про лист і цвіт,
Про хліб і сіль.

І як не бути з нею в згоді,
У злагоді душі моїй,
Чекаючи т е б е сьогодні,
У новорічний сніговій.

31 грудня 1981

З ЛЕГЕНДИ В ЛЕГЕНДУ

Диптих

ГРИМУЧИЙ ЛІС

Не просто ліс — дрімучий праліс,
Якому вік не звікувать...
Нелегко люди продирались
Крізь хаші— ягід назбирать.

А серед лісу дуб вершинно
Гудів-шумів, тягнувся ввись —
І люд простий не безпричинно
Йому, як богові, моливсь.

Узнав про це сам бог, якому
Не до вподоби стало, ні,
Що люди моляться земному,
А не йому у вишині.

Нахмурих хмарами він брови,
Сяйнула блискавка в очах —
І вдарив гнівно по діброві,
І стовбур не один розчах.

А нелинь-дуб, як справжній витязь,
Ще вище голову підняв,
Звелів діброві розступитись,
На себе той удар прийняв.

Метав громи із блискавками
Перун у супроводі злив,

Аж поки громопадний камінь
Під корінь дуба не звалив.

І на тім місці з-під коріння
Забило раптом джерело,—
А то було живе кипіння,
Що з соків дуба перейшло.

І потягнулося до нього,
Кипучого,— усе навкруг:
Була цілющою волога
І оживляла від недуг.

На озеро перетворилось
Те незвичайне джерело —
І люди вже йому молились,
Адже за бога їм було.

А ліс відлунював ще довго
Громові збурені вали —
І за людські земні тривоги
Той ліс Гримучим нарекли.

Ровеньки, 1981

ОЛЕГ КОШОВИЙ

Гудуть доріг
Басово-мідні струни,
Сурмить війна
В свої свинцеві сурми,
Земля під танком стогне й стугонить.
Щодень, щоніч, щомить
Снується думи
Димова, вогняна, кривава нить...

Гудуть фронти
За обрієм, неблизько,
А тут хіба
Збирається не військо,
Не лінія хіба передова?..
Ти не зважай,
Що він іще хлопчисько,
Твій син один, Олено Кошова.

Це він квитки
Вручає краснодонцям,
Дає напутне слово
Комсомольцям
І пістолета сам бере до рук.
— Ненавидіте, любове,
Розвогонься! —
Дає наказу комісар Кашук.

Згоріла біржа...
Голубину зграю
Л и с т і в о к
Хтось розкидав по базару,
На спині в поліція з них одна,
Як право судове
Чинити кару
Над зрадою,— священна йде війна.

Із темряви,
Немов протуберанці,
Над містом
Пробиваються багрянці
Полотнищ — вітер їх порозвівав.
А він, крізь шпарку неба,
Рано-вранці
Годинника по них перевіряв.

...Засніжений Донець
Уже минули,
Одне одному
В очі зазирнули —
Кохання перехлюпнули своє...
І навіть, попрошавшись,
Не збагнули:
Гармата б'є чи серце в грудях б'є!

Що поліцай, жандарм —
Саме гестапо
До горла простягло
Криваву лапу
(Твій пістолет, квиток твій — на столі).
Не похитнись!..
Прислухайся до залпу,
Що доліта, немов із-під землі.

Уже лице його —
Суцільна рана,
Рука обвисла,
Ніби дерев'яна,
Та холодок смертельний сивини.
А досягли
Єдиного зізнання:
«Ні перед ким не визнаю вини!»

Його вели
Під дулом автомата,
Снувалась ранку
Нить багрянувата
Над лісом, над засніженим ставком,
Аж поки сонце,
Як скорботна мати,
Не підійшло з похиленим чолом.

...Спадає снігу
Біле покривало —
Камінна брила
На весь ріст постала
І, як жива, задихала грудьми.
Історії самої
Тут замало,—
Легендо, на крило своє прийми!

Ірпінь, 1982

МАРІЯ ПЕДЕНКО

(Заспів до поеми)

В гімнастерці, у синім береті моряцьким,
В обладунку, хоча і без зброї, вояцьким,
Та ще з усмішкою, що ледь-ледь притаїла
 По-дівочому ніжно любов...
 На дніпровському березі
 Вишенька біла —
Зацвіла, коли травень прийшов.

На високім порозі університету,
До нового немовби лаштуючись злету,
Зупинилася, як перед стартом належить,
 Щоб зібратись на силі за мить;
 «О, який ти манливий,
 Який ти бентежний,
Світе мій, тільки б жити і жити!»

Ще в очах запорізька блакитніє далеч,
Синь, яка степовички своєї заждалась;

Зачекались на тебе школярики-діти:
В полі галстуків маки цвітуть.
О, який ти ранковий,
Осонцений, світе,
І яка ти попереду, путь!..

Зупинилася, хоч і на іспит готова,
Мов самої фортеці на приступ готова,
Старша віком і старша життям набагато
Сьогорічних із шкіл випускниць.
Двері всім відчинила
Сама альма-матер,
Придивляючись мрійно до лиць.

Першим твір доведеться писати-складати:
Може, вільну для твору їй тему обрати?
Може, ту, що тривожить осколком і досі,
Що незгойно вогнем допіка?..
Підіймайтесь до бою,
Солдати й матроси,
Прямо з бухти, із Геленджика!

1982.

ВЕТЕРАН

Прошита снігу білина
Моїм кривавим слідом...
Сьогодні сорок літ мина,
Як став я інвалідом..

Нехай ця дата не з таких,
Що маю відзначати,

Коли на віхах життєвих
Стає лиш біль на чати.

О юносте, ясен-блакить!
Була й моя такою...
А потім, потім вік прожить
З печаттю вогневою.

Лютий 1982

ВЕСНЯНА АКВАРЕЛЬ

Весна іде-гуде на повний крок
І підійма на ноги всю природу.
Прокинувшись удосвіта, струмок
В долинку поспіша, як на роботу.

Нелегко журавлю своїм ключем
Річки й ставки, було, повідмикати.
А як поважно, разом з орачем,
Він огляда поля ще вогкуваті.

Вербі край шляху ніби й невтямки,
Що вже пора і їй розкритись хистом —
І десь під ранок, стрельнувши, бруньки
Нехай просалютують зелен листом.

1982

ГНІЗДО

Яким інстинктом після мандрювань
Дві ластівки в піддашшя залетіли?
А як — з самого ранку до смеркань —
Польотових завзять
Метали стріли.

Звідкіль їм знать, що той дощатий дах
Теж зводивсь, як гніздо, по-ластів'ячи:
Нехай було й нелегко попервах,
А як були йому
Потому вдячні...

І так ми поріднилися, зжились,
Прикриті спільним дахом дві родини,
Що розрізнити, доле, не берись,
Де радощі пташинні,
Де людинні;

Де ластів'яча, де людська печаль?..
Пробили кригу сонцелиті стріли,
Відкрилася блакить на всеньку даль —
І став я ждять-чекать...
Не прилетіли.

Звідкіль їм знать за тридев'ять земель,
Що на душі моїй за вітер віє!
Всі птахи повернулись до осель
І лиш одне гніздо
Самотиніє...

Пуца-Водиця, 1982

ДО ОТЧОГО ДОМУ

Брату Володимирові

Нема давно солом'яної стріхи,
Під шифером і при антені дах.
Не можу я додому не приїхать,
Хоч по яких не кидало б світах.

Стара верба, ще батьківська, розлого
Розкинула гілля — хіба не дім? —
І як під нею, прямо із дороги,
Не відпочить на лоні трав'янім.

Не скуштувати білого наливу!..
Було (дитячий гріх) ще зеленцем
Зривав, а за ту вилазку сміливу
Проміряв батько спину ремінцем.

Шипшини кущ, ледь дочекавшись літа,
Заягодивсь і обважнів... Колись
Ріс коло ганку, для людей примітно,—
За хатою (новою) опинивсь.

Прямує стежка в материне царство
Городини, де всьому дано лад,
Хоч налітає гороб'яче птаство
На виструнчений соняшників ряд.

Коловорот з відром на все подвір'я
Задзенькав, заскрипів, захлюпотів:
Степанюків колодязь — отча мрія! —
Заглибивсь на очах у земляків.

Аж тут і сам господар у воротах,
Устиг, видать, проколесити шлях:

В мазуті, у запилених чоботях,
Ще й з рідною іскринкою в очах.

Все як було,
І все в якійсь обнові,
І як мені синівськи не збагнуть,
Що криється в прабатьківській основі,
Яка із неї вивершиться суть...

Себе від себе —
Ні, не відокремлю,
Які б не відкривалися краї.
Іду босоніж...
Відчуваю землю,
Теплінь її і навіть рух її.

1982

ДЕНЬ НАРОДЖЕННЯ

Ой у полі нивка...
Пісня

Липнева рань,
Початок жнив —
І ми удвох із донею,
За руки взявшись, серед нив
Йдемо, в пшениці тонемо.

Натхненно жайвір зустріча
На путівці — і виспілим
Торкає колосом плеча,
Торкає серця приспівом.

Пірнаєм в золоту купіль
На сонячне запрошення...
А ось і нивка серед піль,
Колись і мною кошена.

...Коса припаяна до рук
Трударською жадобою,
А ще — над головою крук
Хрестатою подобою.

На фронт покликано батьків —
І ми, солдати завтрашні,
Були тоді за косарів,
Дзвін-коси намантачивши.

Коли ж додому повернувся
Накошений, находжений,
Згадала матінка чомусь:
«Синочку, з днем народження!»

Вечеря ждала на столі,
Тремтіли сльози неньчині,
Пекли нестерпно мозолі,
Немов огнем пропечені.

Я силу молоду свою
Відчув (о день народження!),
Що вистоємо у бою
І, звісно, переможемо...

А пшениці шумлять, ряхтять —
Є свій косар у кожної.
Щось хоче донька запитать,
Торка рукав порожній мій.

І раптом ніби ожила:
«Комбайном все покоситься!»
Ми повертались до села —
Хай нивка доколоситься.

1982

ОЙ У ПОЛІ ОЗЕРЕЧКО

Ой у полі озеречко,
Там плавало відеречко —
Соснові клепки, а дубове денце...
Не цураймось, моє серце!

Пісня

За Удаем у полі —
Озеречко
(Як в пісні тій),
Блакить його хупава;
Таке пори жнивварської
Доречне,
Так до лица йому
З колось оправа.

О диво з див —
Глибинна срібна чаша,
Заземлена
Моїми земляками,
Немовби переповнена
Від щастя,
Торкалась вуст
Живими крапельками.

А як було озерку
Не хлюпнути,

Коли довкіл —
Заспрагло все,
Заждалось...
А як, скажіть,
Моему серцю бути,
Яке не лиш від спраги
Настраждалось.

Як пісні тій
Не пролунать у полі,
Доріжкою не вийти
На озерце,
Коли і досі
Допікають болі
Ті ж самі:
«Не цураймось,
Мое серце!»

1982

РОДЕНІВСЬКИЙ МОТИВ

Роденів «Поцілунку», оживай!..
Хоча й забронзовів на віки вічні,—
І дубу, й сосні, що зрослися, дай
Заглянути одне одному в вічі.

Дуб сосонку на груди прихилив:
Щось шепче листя, затремтіла глиця
(Точнісінько роденівський мотив —
Навічно в поцілункові злилися).

Але ж цілунок той не перший був,
Не в дереві, не в бронзі спалахнув,
Щоб пристрасно, до щему зааніміти!..

Юнак і юнка, стримавши ходу,
У матері-природи на виду
Поцілувались — пралюбові діти.

1982

ЗВЕРТАННЯ ДО МОРЯ

Ти, море, таке глибоченне —
хай скаже небо!
Ти, море, таке широченне —
хай скаже земля!
Я приїхав не просто до тебе
І приїхав не зблизька — здаля.

Яке ти буваєш в прибої —
хай скаже вітер!
На смак чи не з солі самої —
хай скаже пісок!
Я спітніле чоло своє витер,
Зупинивши край берега крок.

Дивився, вглиблявся очима —
погойдує плесо...
Гора, як тягар, за плечима —
насправді гора.
Коло ніг раптом хвилею скресло,
Мов прокинулось море: пора!

Хтось крила простер наді мною,
хтось плеснув з глибині.
Я, схоплений синню морською,
не риба й не птах...

З морем я чи з собою в борінні —
Змах за змахом руками, ще змах!

І тут не до втоми чи болю —
в обіймах стихії!

Я плоттю стаю голубою —
і небо, й вода!

Тільки сонце не склеплює вії,
Ніби мати, з-за гір вигляда...

З плечей, із грудей, всього тіла —
по краплі краплина,

І кров моя, відголубіла,
вирівнює стук!..

Став я, море, тобі як за сина.
Крила чайки — як помахи рук!

1982

ТРИПТИХ НА ТЕМУ «АДЖІМУШКАЙ»

I

Тут сивина як колір з кольорів:
Полин, і курява, й саманні хати,
І навіть чорний камінь посірів,
Коли взялись його видобувати.

Це ж скільки набудовано було
Палаців, храмів — і царю, і хану;
І не з добра на сонячне чоло
Спадало сиве пасмище туману...

А що казати про каменярів
І скам'янілі болі мозолів,
Про велич брил, що підняті руками?

...І сівіла чубата голова,
Могила, де росте полин-трава;
Останню крапку ставив
Сивий камінь.

II

Полинна і димова гіркота
Із вибухом перемішалась бомби —
І наступила темінь-темнота,
І вже не білий світ, а катакомби.

Нахлинула на землю сарана,
Висовуючи хоботками жерла,
З якою ненаситністю вона,
Клекочучи вогнем, підряд все жерла.

Все винищить, здавалося, дотла —
Така у неї ненасить була...
Вогонь не брав — задушний газ метала!

Не відала, яка порода тут,
Із каменю якого той редут
І стук сердець
З якого тут металу!

III

В майстерні часу— на ім'я музей —
Розставлено, розкладено геть-чисто.
Хоча без вікон зала і дверей,—
Як зримо все довкіл, як урочисто!

...І не горить, а вибуха вогонь
З-під каменя, із-під землі вулканно:
І попіл доторкається до скронь,
І обпікають пелюстками канни.

До нас, живих, обернений той час
І та любов, що кров'ю запеклась,
Якій довік горить і не згасати...

Як богатир, трима Аджімушкой
Камінну брилу — землю всю, вважай,
Тебе тримає,
Батьківщино-мати!

Крим, 1982

ГІРСЬКИЙ СОНЕТ

Над гір сяйнула витончена грань
Вершинного двоглавого Ельбрусу.
Хоч вийшов у дорогу в ранню рань,
Коли до тебе, горо, доберуся!..

А вимір лиш єдиний — сам Ельбрус,
За провідницю тільки ти лиш, мріє,
Тож не здивуйся, коли в мить якусь
Чуприна чорна раптом побіліє.

О земле, закрутивши часу біг,
Ти відвела немало нам доріг —
І не з легких, як і твоя орбіта.

Але пройти — не тільки заповіт,
Не тільки підійнятися в zenіт...
Навік тобою стать, дорого бита.

1982

ЗДРАСТУЙ, АЛА-ТОО!

Небесними вас називають,
а ви Ала-Тоо,
Хоч рацію, може, і мають,
а ви Ала-Тоо,
Тянь-Шанем відомі на карті,
а ви Ала-Тоо!..
Звідкіль же ви, Гори Строкаті,
звідкіль, Ала-Тоо?

Хіба лиш тому, що зелені травою арчею,
Що опоясались камінням, неначе парчею,
Тому, що вершини біліють одвіку снігами
(Яку ще додати струну до органної гами!).

І раптом заграли — зелені, брунатні та білі,
І не на чомусь — на комузі — такі зрозумілі,
Озвались потоками з гір, травостоем долиниим,
Басами крутих валунів, клекотанням орлиним!

Озався копитами кінь вітряним галопом,—
І хлинуло тут же проміння ранковим потопом,
І тут, як на дні, опинились ялини і трави,
І навіть чабан серед хвиль опинився отари.

Хай грає комуз Токтогулів,
хай котяться луни!..

Арчеві, камінні, сніжисті
хай тьохкають струни!
Всього їх лиш три — небагато,
комузе, у тебе,
Але ж почалася акинова
муза із тебе.

Згадалося: над Караколом, на камінь присівши,
Із томиком я Токтогула — співаються вірші!..
А пісня сама, як і річка, з гори почалася —
І до Іссик-Кулю чимдуж по глибинне по щастя!

Як привид, постала гора, що назвалась Манасом,
Що врізалась в душу киргиза епічним алмазом,—
Це з неї звертався, як з трибуни, батир перед боєм
До гір, щоб і в горі самі залишались собою!..

А нас, що злетілись зівсюди, приймає тим часом
Аеропорт, що назвався, як епос, «Манасом»,
До юрти запрошують нас, до небесної зали:
Киргизки розносять по колу з кумисом піали!..

Струна за струною — зелена, брунатна та біла,
Озвалась комузовим ладом — така зрозуміла,
Озвалась потоками з гір, травостоем долинным,
Басами довкруг літаків, клекотанням орлиним!..

Небесними хай називають,
хоч ви Ала-Тоо,
Вершинність усі поважають,
все 'дно Ала-Тоо,
Тому й поважають (як знати),
що ви Ала-Тоо,
Що ви по-киргизьки Строкаті,
що ви Ала-Тоо!..

Кирґизька методія

ЧОЛОМ ТОБІ, КИРґИЗІЄ!

*Пізнала! Згадався, як матері, їй
Найперше пробитий навиліт рукав,
Той слід на шинелі моїй фронтовій,
Який ані сніг, ані дощ не змивав.*

*А як не згадать материнську сльозу,
Яка запеклась на моїм рукаві
З кровинкою поряд, що й досі несу,
Як дві найрідніші, дві краплі живі.*

*А саме тоді прикотилася вість
З-за Дону, де був найпередніший край,
Коли підійнявся на повний свій зріст
І на амбразуру пішов Чолпонбай.*

*Синівської, може, й шукала в мені
Подібної rischi, а може, й знайшла,
Коли на пероні, на всій виднині,
Як ненька, або як ене, обняла;*

*Коли посадила на килим у круг,
Найпершу мені подала піалу*

*І кожний руки наболілої рух
Ловила, присівши їй сама на долу.*

*А ніч розпинали мечами вогні,
Мов прямо за юртою — фронту рубіж.
Киргизіє! Ти запеклась у мені
Сльозою з кровинкою навпереміш.*

Фрунзе, 1966

Красить хустку жовтий узор —
Я тебе чекаю у ній.
Красить хустку синій узор —
Я тебе кохаю у ній.

Ти б почула мій «Джаш киял» *,
Як натхненно гра Токтогул,
Хусткою махнула б хоч раз —
Серцем завмира Токтогул.

Хвиля в берег піняво б'є,
Алимкан, ти щастя мое!..

ЗАПАМ'ЯТАЙ, МІЙ СИНУ!

Ти хочеш бути поетом — справжнім будь,
Щоб медом з вуст твоїх лились слова.
Не на шкапині вирушай у путь,
А на коні, що ніг не відчува.
Щоб од пісень твоїх гірський наш край
І шелестів, і тьохкав, і гудів.
Ридаєш чи радієш — так співай!—
Щоб твій народ ридав а чи радів.

Акин, якого просять заспівать,
Подібний до лівивця віслюка:
Комуза поблизу не може взять
Його манірна пешена рука;
Коли голодний — не зведе очей,
Спохмурюючи брови, з казана.
Наїсться — то йому не до гостей,
Хоч пісні зачекались — добре зна.

* «Д ж а ш к и я л» (молода мрія) — пісня Токтогула.

Коли таким лінивим будеш ти —
Не будь тобі поетом, так і знай,
Коли ж слова, як струни, натягті
Зумієш — все народові віддай.
А як досягне пісня висоти —
Її почує весь гірський наш край.

Щоб із аїлом сперечавсь аїл
За першість, де співатиме акин,
Щоб слава розкотилася довкіл,
А не затихла серед гір-долин.
Підходь до слова з виміром одним,
Щоб стало ніби меч, немов кумач.
Народ сміється — смійся разом з ним,
Заплаче — по-синівському заплач.

Акин — це соловей серед людей,
Скакун, чий біг стрімкий не зупинить.
Але чи вийде з нього соловей,
Коли народ забуде хоч на мить?
Тоді і друг — не друг,
І брат — не брат,
І, як чужий, здається рідний край.
Для пісні перемнож усе стократ,
Мій сину, — це навік запам'ятай.

ДЕ ПОБУВАВ ТОКТОГУЛ

На незнаних і богом стежках
Побував Токтогул.
В посивілих од спеки степах
Побував Токтогул.

В недоступних і звіру місцях —
В горах жив Токтогул.
У дрімучих сибірських лісах
Побував Токтогул.

На Байкал, на край світу попав
В ланцюгах Токтогул,
Замерзав, але все ж не пропав
У снігах Токтогул.

І каміння, й метал в рудниках
Добував Токтогул.
Каторжанин з комузом в руках —
Це співав Токтогул.

ЗУСТРІЧ З ОДНОЛІТКОМ МАМИРОМ

О Мамире, однолітку мій,
Знов зустрілись на стежці гірській!
Був я стільки на каторзі літ,
Дорогий мені кожний привіт.
Кинь ридать, бо заплаче й гора,
Ти сльозливий, як мати стара.
Ми зустрілись — хай світ увесь зна! —
Що ж ти плачеш, неначе жона?
Що ж ти сльози розпачливо ллеш,
А руки мені не подаєш?
Досить сліз, коли радість буя:
Під ногами киргизька земля!
Адже вирвався я з ланцюгів,
Адже вирвався я з пазурів.
Вчора ще на засланні я був,
Десять літ, як в тумані я був.

Доля все-таки не без добра:
З пліч немовби звалилась гора.
Стільки бід пережить довелось,
Скільки сліз наковтався... І ось
Хліба рідного я скуштував,
До арика дзвінкого припав...
Та ніяк не наплачешся ти,
Мов не радий побачитись ти.
Навіть беркут гірський — будайик —
Підіймає, клеочучи, крик.
Наче міг він мене упізнати,
Як і люди, що колом стоять,
Навіть він по-пташиному рад,
Що співець повернувся назад.

Пригадай Токтогула, коли
І в кайданах зламати не могли.
Скільки беркутів ти назапас
Для мисливства свого за цей час?
Ти приманку із лисячих шкур,
Прив'язавши на кручений шнур,
По траві за конем волочив —
Полювать свого беркута вчив,
Щоб хапкий і щоб сміливий був,
Щоб стрімкий і довірливий був.
Як мисливець, і сам ти навчивсь
Сивогривих травити вовчиць
І ловить вовченяток малих,
Щоб не вирости звірі із них.
Там, де в горах бурани, — ти,
Розставляєш капкани ти.
Гончі пси не твої — поглянь! —
Доганяють у горах лань,
А назустріч лисиці рудій
Виліта чи не беркут твій?
Може, шкуру лисичу, ачей,

Подаруеш ти на тебетей? *
Навіть рись, навіть сніжний барс
Попадавсь до капкана не раз.
Тільки випаде перший сніг —
Зразу видно, де лис пробіг,
Навздогін йому пес побіжить,
Заметіль підійнявши за мить.
Прямо з ходу повалить пес
Того лиса під лісом десь,
Не врятує його і нора,
Ані дерева мідна кора,
Що подібна до шкури його —
Натравив ти собаку свого.
Ти нашійник купи із сріблá,
Адже поміч його немала...

Будь, Мамире, такий як колись,
Щоб тобою народ наш гордивсь.
В юрті радість, і щастя, і мир,
Бо живе у достатку Мамир.
Будуть сіті твої й капкани
Повні птиці, та ще й звірини.
Хай із рук твоїх беркут зліта,
Хай скоряється вік висота.

МІЙ КЕРБЕЗ **

Натягнувся аркан, мов струна,
Як спіймали в степу скакуна.
Токтогуле, співають починай,
Бо надворі і в серці весна!

* Тебетей — кругла хутряна шапка.

** Кербез — вид мелодії, означає також «заповіт».

Пропливли, ніби хвилі, роки,
Течію не повернеш ріки.
Хай останній надійде мій час,—
Жить тобі, Киргизстане, віки!

Став аркан, як напнута струна,—
Прив'язали на нім скакуна.
Токтогуле, хай пісня твоя,
Як ніколи раніше, луна!

Зачинай, мій кербезе, таку,
Як ніколи, було, на віку,
Хай і юність за горами десь,
А співатиму тільки дзвінку.

Сам аркан задзвенів, як струна,
Бо витримує ледь скакуна.
Мій кербезе, вогнем запалай,
Ніби вихоплений з знамена.

Мій кербезе, на мить поверни,
Як судили мене без вини,
На край світу погнали коли
Від моєї Нарин-сторони.

Розкажи, мій кербезе, усім,
Як покинув я рідний свій дім,
Як ридали синок і жона,—
Розкажи, мій кербезе, усім!

Як сльозилися очі мої
В сніговій заметіль-крутії,
Як подібними до сарани
Кружеляли сніжинок рої.

За півроку — ні сонця, ні дня,
Загнуздали мене, як коня,

А щоб я на шляху не відстав —
Поліцейський кнутом поганяв.

Розкажи, мій кербезе, як слід,
Коли душу заковував лід
І хиталась моя голова,
Мов незірваний з дерева плід.

Як сивини громадились літ,
Як без шапки і як без чобіт
Я пройшов не одну із доріг,
Каторжанами сходжений світ.

Мій кербезе, на рідний мотив
Проспівай, як свідомість губив
Між тюремних мурованих стін,
Де й промінчик за день не гостив.

Найболючіше стало чомусь,
Як з ялини зробив я комуз
І заграв — знать, умію ще грать,
Грать ніколи я не розучусь.

Розкажи, мій кербезе, коли
Три струни на весь світ загули
І наблизили край мій за мить,
Ніби гори самі ожили.

Розкажи, як триструнний комуз
В побратима мого обернувсь,
Як знайшов свій народ Токтогул
І додому навік повернувсь.

Пропливли, ніби хвилі, роки,
Течію не повернеш ріки.
Хай останній надійде мій час,—
Жить тобі, Киргизстане, віки.

Аали Токомбаєв

* *
*

Я іду по землі, де мій предок ходив,
Де гірського потоку снується мотив,
І не нижче орлиного в скелі гнізда
Мчуть на білім коні, наче вітру порив.

Я стою на порозі, по імені Схід,
Є в будові його і киргизький граніт.
Я рукою, здається, зорю дістаю,
Головою, здається, торкаю зеніт.

А вершини в своїх снігових ковпаках,
Як атланти, тримають блакить на плечах.
Скажеш слово — покотиться в горах луна,
Крикнеш — в небо злетить наполоханий птах.

В хлюпотінні, у плескоті, в скелю б'ючи,
Не стихають потоки ні вдень ні вночі,
А зустрінуться із валунами в путі —
Підіймають прибоїв сталеві мечі.

Ви завжди обіймаєте, гори, мене,
Як ата обіймав, обіймала ене.

Я завдячую предку, який залишив
Мені спадщину — пасмо вершин чарівне.

Рідне земле, і добрість, і гордість моя,
Хто на тебе погляне — обличчям сія!
А коли я виходжу на гору круту,
Сам високим стаю, як вершина твоя.

СОНЦЕ

Червоне сонце сходить над віками —
І схиля гір тоді дзвенять струмками.
Пітьму і сніг перемагає сонце
Своїми вогнянистими руками.

Проміння зігриває нас щоднини,
Тому і прославлять його повинні.
Всіх надія коханням і привіллям,
Тому і дорогим стає людині.

Земля, що нам колиською служила,
Для нас ліси на пустищах явила,
А все тому, що ти могутне, сонце,
Без тебе світ — як та сира могила.

Лиш мислі не даєш... Її в роботі
Ми беремо — у мозолях і поті.
Є сила в тебе, а немає мислі,
Хоча твое чоло і в позолоті.

Коли б ти розум, душу, голос мало —
Цвітіння й колосіння б відчувало,
Обцілювало б роботящі руки,
Які за вік людський наобпікало.

Не розумієш нас в ранковій рані,
Хоч ти вогонь, але і ми вогняні,
Крокуємо, виходимо на гору —
Ні з ким на світі щастям не зрівнянні.

СИРДАР'Я

Сирдар'я, і ти — ріка, і я — ріка!
Вдаль пливеш, але й моя хода стрімка.
День новий із сонцем разом устає,
А сьогоднішній за горами зника...

Ти вбираєш тисячі потоків з гір
І течеш усім вітрам наперекір.
Я ж води твоєї з берега черпну,
Ніби чашу срібла-золота, повір.

Ти бистринь Нарину пінисто-лиху
Обіймаєш на своєму півшляху,
А річки Кокемерен, Атбаш, Джумгал
Розганяють пилюгу доквіл суху.

Два потоки — один в одного впада! —
Найпривільніша для риб у них вода,
Перестрибуючи камені, вони
Моря прагнуть, а чи дійдуть — не біда.

Сирдар'я, століття хвилями спливли,
Ти їх бачила, кривавились коли,
І навік сховала ордища голів
Тих джигітів, що Тімуру трон звели.

Знаю, річко, не твоя була вина,
Що кривавилася тут пора страшна.

Хто приходив: друг-людина, ворог-звір,—
Всіх поїла ти, води черпнувши з дна.

Все одно ти не скорялась і тоді,—
Хан чи бек — а таємницю у воді
Вік ховала, поки час не сколихнув
Всю до дна — цвітуть сузір'я молоді.

Сирдар'я, ріко привілля і краси,
А вода твоя чистіша від сльози.
Аксакали і джигіти, пригубить,
Охлюпніть обличчя свіжістю роси.

А бистрінь твоя — напнута, як струна,
Кожна крапля — як пелюстка срібляна...
А коли вогні засяяли довкіл —
Таїна твоя розкрилася до дна.

Сирдар'я, ріко, і я ріка, повір,
Я вернусь іще до тебе із-за гір:
Хай встає на всю планету день новий,
А сьогоднішній пливе мигтінням зір.

ТАБУННИК

Вітровієм летять скакуни,
Мій земляче, ану здожени
Розтривожене полум'я гриві..
Це ж з якого колгоспу вони?

Вуха гострі, як вістря мечів,
Шії вигнуті, як в лебедів,
Що не кінь — бойовий аргамак,
Мов на скачки табун прилетів.

Ніби злитки, копита до ніг
Приросли — хай золотиться біг!..
І моя тріумфує душа,
Хоч мені і не їздить на них.

Повнозерно краплиться роса,
У потоках вода — як сльоза.
Ніби вилитий з ртуті, твій кінь
Цілий день по джайлоо * гаса.

В надвечір'ї по гребеню гір
Коні-коники, як на підбір,
Розпустили і гриви, й хвости,
З самим вітром заводячи спір.

А лошата свою завели
Гру — до ігор охочі були.
Ось гнідий жеребець заіржав,
Ніби слово сказав похвали.

А збунтується коней табун —
Ніби котиться справжній бурун,
А табунника голос — немов
Командира, хоч хлопець і юн.

Кожен кінь воду з рук його пив,
Запліталась ним квітка до грив.
На всі гори улюбленцем став,
Він і пісню мою підкорив.

* Д ж а й л о о — гірське пасовисько.

МЕЕРІМГЮЛЬ

Хто дав ім'я тобі Меерімгюль *,
Хто лебедину дав тобі ходу?
Від усмішки займаєшся, коли
Зриваєш квітку сонячну в саду.
А кликну ніжним іменем твоїм —
І зацвіте троянда на виду.
Переді мною образ постає
Зорі, якій назустріч я іду.

Красою ти розвіюєш печаль,
Меерімгюль — розквітлий едельвейс.
Вогонь твоїх смородинок-очей
Серед зими розтопить лід увесь.
А чи дала б іскриночку хоча,
Як серце замерзатиме чиесь?

Зійшла ти на вершину, як зоря,
Безкрилому туди не долетить.
Кому на щастя народилась ти,
Який тобі намріявся джигіт?..
Таких, як ти, я бачив, коли сам
Джигітом був і міг стрясати світ.

ОЧИМА ХУДОЖНИКА

Червоні скелі — тут же коло них
Одягнені в листату зелень гори
З вершинами в шоломах снігових,
На барсів схожих в гордій непокорі.

* Меерімгюль — квітка любові.

А поряд Іссик-Куль...
Земна глибінь
Наповнена дзеркальною водою:
То світлосинь, то срібноглубінь,
То фарбою зринає неземною.

БІЛИЙ ОЛЕНЬ

...Як величаво, як чудово ти
На голові гіллясті роги ніс,
А вийшов на галявину — довкруг
Із подиву ані шелеснув ліс.
Дитя природи і красунь її,
Хоч на шляху твоїм і терен ріс.

Ти вільний був, а я був дітлахом,
І нам було однаково обом.

Хоч постарів, а не забув тебе,
Я знов на тій галявині стою.
Струмок щось невимовне жевонить,
Гора схилила голову свою.
Лежать гіллясті роги у траві,
Мій білий оленю! На сполох б'ю!

Природа і дарує, й забира,
Як мовиться, на все своя пора.

Хто безневинне серце обірвав,
Від рук чиїх, коли і де,— хто зна?
Чи сіроманець тайкома підкравсь,
А чи мисливська похить навісна?
Хто, хто посмів, побачивши тебе,
Щоб омертвіла вмить краса земна?

Коли хитнувсь і більше не встоять —
Кому поставив вироку печать?

А роги — ніби пам'ятник тобі.
Чи скаже хто: яка була краса!
З бугу * ми роду — олені самі,
І ти мені — як неньчина сльоза.
На роги в кабінеті подивлюсь —
Дух оленихи душу всю стряса.

Мій предку, синню глибиться ріка,
І з пам'яті твій образ не зника.

МІЙ РАБ

Коли ти плачеш — радісно мені!
Який ти будеш, коли я заплачу?..
Ти — раб, адже ростуть горою дні,
А плачеться — роняй сльозу гарячу.

Хоч я радію, коли плачеш ти,—
Не можу я тебе перемогти.

Сльозина кожна зронена твоя —
Мого насилля нелегкі удари,
Хоч потім буду мучитися я
І стану на виду чорніший хмари.

Плач, рабе мій, слізьми лишай сліди,
А все ж до мене ближче підійди!

* Бугу — один із найчисленніших киргизьких родів, буквально — олень.

Коли з постелі встати я не міг —
Ти нахилився, як мати, наді мною...
А встав — і потягнувся до рук твоїх,
Ожив, коли заплакав ти сльозою.

Мій бідний рабе, плач, умийся слізьми
І підійди, щоб ближче стали ми!

Чорнило — сльози,
А мій раб — калам...*
Ми, рабе мій, з тобою не зігнулись,
І доля наша з щастям пополам!..
Ти — вічний,
Ну а я — лише прибулець.

МУМІЯ

Колись таємницю розкрили смоли мумії —
І люди узнали про соки цілющі її.

Поранений олень у передвечірній імлі
Вертав свою силу, припавши на мить до землі,
Де сивий і мудрий самітник, де лікар Лукман
У заростях диких смолини цілющі ламав...

Краплиночка соку, сльоза на щоці валуна,
Не лиш заіскриться — життя надарує вона,
Щоб олені мчали, у небо злітали орли,
В крові поколіннь, оживляючи, соки текли.

Колись таємницю розкрили —
Мелодію слів,

* К а л а м — перо, ручка.

Щоб мить обезсмертить,
Людей прирівнять до богів.

...І пісня приносила щастя,
Скидала царя,
Для бою чи праці була
Провідниця-зоря.

Лікує поезія горе і кров оживля,
Мов соки землі, що назвались колись мумія.

Теміркул Уметалієв

УКРАЇНА

Тополі постають стовпами диму,
Таврійський степ у спалахах заграв.
О Україно, я довік нестиму
Твою печаль, яку до серця взяв.

Я залишав і брав Каховку з боєм,
Як в пісні, адже був і я солдат,
З гвинтівкою тією ж, із якою
Батьки завоювали владу Рад.

Гуділо сонце клекотанням мідним
На фронтний бояновий мотив.
Я в речовім мішку своїм похіднім
Шевченкового «Кобзаря» носив.

Люблю тебе синівською любов'ю,
Широкий плин твоїх доріг і рік,
Бо кров'ю побратався я з тобою,
А означає це в людей — навек.

Чи не тому, коли я солов'їну
З долини почую пісню навесні,
В цвітінні бачу золоту Україну
В своїй приіссик-кульській стороні.

ВЕЖА ГОРДОСТІ

Не відмовлявся я від того, що зробив,
Не відступав назад — немає сил, мовляв.
Коли в спекоту колос гинув серед нив —
Аричну воду я на свій город не гнав.

А коли бомби руйнування принесли —
Я не збирав чужих речей у свій мішок.
Для мене честь і гордість вищими були —
І я від них не відступав ані на крок.

Копав окопи, захищавсь, в атаку біг,
І гнали ворога під вигуки «Ура!» —
І як не важко, а наш полк все ж переміг
І вийшов першим до кривавого Дніпра.

Чому радію? Чом крилатим стати міг?
Бо вежа гордості моєї — як гора.

РОЗДУМ

Вершинами гори — в самих небесах,
Неначе верблюди стоять на ногах.
Чому підвелись у блакить височенно?
Хто скаже — лисиця, чи олень, чи птах?

Не скажуть: за ними пильнує весь час
Мисливець — на кожного постріл якраз.
І раптом озвався по-людськи чийсь голос,
А може, то воїна древнього глас:

«Лиш той, хто вершину саму подола,
Побачить, як світ у промінні пала,

Алмазом іскрить краєвид Танганьїки,
Біліє ріка Іссаміт од срібла.

Скрізь люди працюють, бо мирні вони
І їм не потрібні пожежі війни.
Коли ти, людино, розбою не хочеш,
А волю всім дати лише — так і вчини!

Рішуче ступай, підіймайся щомить,
Коли ти побачиш ясною блакить,
Щодоуху, щосили, всім голосом крикни,
Щоб атомну бомбу навік потопить.

Скажи, що і білі, і чорні — брати,
Що зайві кордони, тим паче дроти,
Нехай не боїться людина людини,
Людині з людиною — в парі їти.

А скаже людина людині: «Привіт!» —
Постане у сяєві сонячний світ,
Не будуть котити пожежищ війни
І не накладе головою джигіт».

ЖУРАВЛІ

Польоту їх краса і лад —
Мов рухається воїв ряд.
Здається, міць у ньому вся,
Щоб ворога свого здолать.

Ніхто з них не покривить шлях,—
Невже і в них є свій ватаг?
Чи звичай в них такий здавен:
Летить ключем — за птахом птах?

Як там не є, а в журавлів
Сам бог учитись нам велів:
Ніколи не бува між них
Ані незгод, ані боїв.

Ні, не ревнують, мабуть, ні,
Один одного в вишині
До гір у золоті промінь
Чи до небес в голубизні.

І, мабуть, розбрату між них
Заради перемог легких
Теж не бува, як переваг
Нема над іншими одних.

Здається, й звички в них нема,
Щоб один з одного дарма
Чи насміхався, а чи мстив
Один одному — жах пройма.

Не знає, мабуть, цілий світ,
Щоб хтось порушив з них політ
Чи легкодухим став, бува,
Розбився об гірський граніт.

Нема, здається, журавля,
Який в танку не закружля,
Вернувшись з вирію, коли
Покличе до гнізда земля.

ПРИЧИНА СХОВАНА В ТОБІ

Я думав, думав і страждав — цьому причина ти,
Очей всю нічку не стуляв — цьому причина ти.
Піднятися не маю сил — простертий я лежу,
Як воїн, що в бою упав,— цьому причина ти.

Я пісню написав сумну — цьому причина ти,
Я зблід і схожий на стіну — цьому причина ти.
Скорив я гору не одну — цьому причина ти,
Став піддаватися вину — цьому причина ти.

Уже замучений украй — невже я ворог твій,
Що з цього маєш, ну скажи — у вигоді якій?
Не муч, і не губи мене, і горем не гніти,
А краще так зроби, щоб вірш тобі сподобавсь мій.

Кубаничбек Маліков

КРАСУНЯ АЙДАЙ

Красуне Айдай!
Ти схожа на росяну м'яту й чебрець
Духмяною свіжістю, квітко моя,
Ти схожа на жовтий осінній вітрець,
Коли шелестить під тобою земля,
Айдаю моя!

Неначе прозоре озерко між гір,
Мовчиш ти, красуне Айдаю, Айдай,
Як гроно, налите краплинами зір,
Лице твоє юне, Айдаю, Айдай,
Красуне Айдай!

Дві іскорки блиснули в затінку вій,
А груди — як двійко достиглих гранат.
Немає такої краси на усій
Весняній землі, як вогонь оченят,
Твоїх оченят!

Як зійде з-за скелі світило нічне,
Хто хвіртку нечутно відчинить твою?
Як сходить прекрасна Венера почне,

Хто гляне в вікно на кохану свою,
Айдаю свою?

Єдиній тобі у вечірнім саду
Я сам заспіваю ніжніш солов'я
І слово своє заповітне знайду,
Коли ошчасливиться пісня моя,
Айдаю моя!

Словами твою величаю красу —
Нема в мене іншої сили, крім слів.
А як, не розхлюпавши, я донесу
Наповнену чашу вина до країв,
До самих країв!

На березі річки гірської якій
Дівчині, крім тебе, підвладна краса?
Чи буде під силу тобі лиш одній
Важка, розтривожена вітром коса,
Дівоча коса?

З долини розквітлої Арасламбоб,
Красуне, послухай, як диха земля
І як проростає тривогою, щоб
Стеблилась любов і зернилась моя,
Любове моя!

З «УКРАЇНСЬКОГО ЗОШИТА»

I

Ми їдем по Шевченковій землі,
Краса яка у кожному селі!..
Тут біла хата, камінь, джерело
Й тополя кожна — в пісні на крилі.

На місці, де похилена колись
Стояла хатка (в ній поет родивсь),
Камінна брила в квітах ожива
І райдугою тягнеться увись...

І виростає пагорб квітковий,
І зацвітає камінь, як живий,—
Ось-ось його, здається, пролуна
На всю округу голос громовий.

Можливо, так він скаже:

«Я зацвів

І в мене слово є до трударів —
Час пролітає з мрією врівні,
Тож хай людина не збирає гнів.

А є такі, що носять тайкома
За пазухою камінь недарма:
Вони готові у крові й сльозах
Втопити світ — в них совісті нема.

Скажіть, хто зло замислив, як змія,
Коли і камінь квітами буя,—
На голову того хай упаде
Така ж камінна брила, як і я!..»

II

Хліб-сіль землі твоєї скуштували,
Мов скатерть-самобранку розстеляли.
А на прощання міцно обнялися,
А дружба в нас гартованіша сталі.

Не думай, що я більше не прилину,
Коли прощаюсь: я твою Україну,
Як син, люблю, а в матері частенько
Бувать потрібно, як належить сину.

Я з байбіче * Загладою прощаюсь,
На героїчну жінку надивляюсь:
Синів, що полягли в бою, медалі
На грудях в неї з власними зливались.

І щось було у тому поєднанні
Медалей — від проміння на світанні,
Коли роса багряниться, а небо
Свої вдягає шати злототкані.

— Сини живі! — я стуком серця мовлю,—
Один з них я, окрилений любов'ю,
Приніс тобі з-понад Тянь-Шаню пісню,
Де кожне слово обігріте кров'ю.

Вкраїно, ми побратані навіки,
З морями розмовляють твої ріки.
Тарас нам руки скріплює — в Тараса
Така сім'я, що їй немає ліку...

* Б а й б і ч е — жінка поважного віку.

Абдрасул Токтомушев

ВСЕ Є В КИРГИЗСТАНІ

Війне прохолода — це хвилі Аксаю у нас,
Вода Іссик-Кулю, що бризками грає у нас.

Повіє духмяність — зацвів Ала-Тоо у нас,
А щедрість од променя від золотого у нас.

Потрібна краса — є смаглявки-дівчата у нас,
Сміливість — джигіти на конях крилатих у нас.

Луги Сусамиру вгорі зеленяться у нас,
Закоханих шепіт, і доля, і щастя у нас.

Захочете пісню почути — акини у нас,
Триструнні комузи, як світ, старовинні у нас.

Вам шапка потрібна — є гарні куніці у нас,
А танцю захочете — є танцівниці у нас.

Погляне красуня — затенькає серце у нас,
Яке і від кулі, бува, не здригнеться у нас.

Щоб ворога перемогти — є мергени* у нас,
Щоб край захистити — є клятва священна у нас.

Скрізь діток веселих випурхують зграйки у нас,
Щоб з ними гулять — є садки і галявки у нас.

А ще аксакали — одвічні дагани** у нас,
Все, все, що бажаєте, — є в Киргизстані у нас.

* Мерген — стрілець, мисливець.

** Даган — героїчна поема, епопея.

Аликул Осмонов

Я — ГОСТРООКИЙ

Мій гострий зір пройма серця за мить,
Я можу ним багаття погасить,
Рукою можу щедрою отрути
У келих суперечки я підлить.

Переступаю будь-яку межу,
У спокої себе не полишу.
Дочку змії без страху поцілую —
Не вкусить, бо ніколи не брешу.

Я можу все на світі подолати,
Для мене правда — полум'я багати!
Захочу — оживлю колоду навіть
І рибу в глибині навчу співать.

Я — КОРАБЕЛЬ

Я — той вітристий корабель, який, бортом своїм
Не зачерпнувши хвиль, пройшов крізь блискавку і грім
І надто рано повернувсь, позаду — синь морська...
На цьому березі стою, а молодість — на тім.

Я — той орел, якому сам давай лише зеніт,
Що в ранню рань, на світ-зорі, завершив переліт.
Лишилась молодість навек в далекому краю
Зелених гір і сірих скель, відкрився звідки світ!

Не думав зовсім я про те, що юність відпливла,
Я з нею попрощався так, мов ще одна була,
Залишив, бідну, при сльозах, не пригорнув її
І не поцілував тоді високого чола.

Коли ми в парі з нею йшли — красою все цвіло;
Ні плоть, ні душу від старінь ніщо не вберегло,
Та все одно — живе, співа! — моя весела юнь
Між скель, яких лиш досяга орлинове крило.

ПРЖЕВАЛЬСЬКОМУ

Я зупинивсь на березі крутім,
Де пам'ятник тобі, як вічний дім,
Де Іссик-Куль, що став якимось дивом
До мене ще задовго і твоїм.

Чудова Іссик-Кулева блакить,
Де з каменя ось-ось орел злетить,
А що за ніч, коли під шум прибою
Розмови настає щаслива мить.

Хай літ мандрівних обірвався лік —
Саме безсмертя твій подовжить вік.
Усе віддав би я, щоб стати поруч
Хоч пагорбом, де височіє пік.

Твое ім'я на кручу вознесли,
Твоїм найменням місто нарекли.

Я ж мрію, щоб на камінь прибережний
Ім'я, хоча б як в книгу, занесли.

Де плесо Іссик-Кулю срібляне,
Давай у небо злетимо нічне —
Душа твоя розкрилється, як беркут,
Моя в ту ж мить зорею спалахне.

Тенті Адишева

ЧЕРВОНА КВІТКА

Палав світанок сяйно, як ніколи,
Став камінь сірий за росу світліш.
І зграями думки з-за видноколу
Летіли журавлями прямо в вірш.

Тоді на кам'яній крутій доріжці
Побачила — таке вві сні бува —
Як на тонкій, блідій, високій ніжці
Мигнула квітки іскра вогнева.

На Ала-Тоо прилетіла звідки,
Чи не зорею з глибини століть?
На камені хіба спроможна квітка
Жаринкою веселою горіть?

Немов хлопчисько, джерельце пробігло,
Сяйнули камінці в його руці...
Куди поділось, хто йому повідав
Про квітку в жовтих прожилках, в росі?

Про те, як із надією і страхом
Обличчя я схиляю тайкома,

Про те, як вогник пелюстковим пахом,
Немов рукою, втому ізніма...

І ось на тій же кам'яній доріжці
Побачила я раптом вдалині,
Як весело на соковитій ніжці
Танцюють пелюсточки вогняні.

На камені, переборовши спеку,
Знов квітка ожила, тому що знов
Струмок мандрівку подолав далеку,
Приніс води запломенілу кров.

Суюнбай Ералієв

УКРАЇНСЬКА ЗЕМЛЯ

До тебе кров'ю прикипів,
Коли ворожа куля
В одному з харківських боїв
Мене не обминула.

І я, затамувавши біль,
Задумавсь на хвилину,
Що не побачимося більш,
Коли тебе покину.

...Я знов —
Колишній твій боєць —
На тому ж полі бою.
Знайомий Сіверський Донець
Похлюпує водою.

За хвилями спливли літа,
З багряних — сиві стали.
А де ж земля, місцина та,
В крові, з уламком сталі?

Мені довіку не забудь:
Коли не міг я встати,

Земля до губ шершавих грудь
Підставила, як мати

Шептала: «Синку, не вмирай»,—
І хусточкою з листя
Росу змахнула, коли гай
В зажурі нахилився.

Із смертю я боровсь як міг,
А те, що знов з тобою,—
Її не сам я переміг
Тоді на полі бою.

Обом не стримати нам сліз
Од почуття святого...
Тобі синівську я привіз
Любов із Ала-Тоо.

ДЕРЕВА

З неба у землю,
неначе стріла,
загнане дерево;
дерево — птиця крилата,
ота, що готова була
у небесах закружляти.

Я під деревами спав на війні,
покаліченими залізом.
Горнулись дерева
одне до одного в огні,
щоб залишитися лісом.

Дерево тягнеться у висоту —
і підлісок побачити зможе
стрункість,
величчя
і прямоту —
це вижить йому допоможе.

Тягнеться в небо зелений ліс
по сонячні промені,
тягнеться, бо недаремно ріс,
погойдуючи кронами.

В землю вчепившись
корінням навів,
ніби ручиськами древніми,
виживають дерева,
п'ючи її сік,—
і земля гордиться деревами.

* *
*

О ні, довіку будуть не забуті,
Дороги, по яких ішов колись,
Де навіть хмари, з грозовиці люті,
Всевадно так заповнювали вись...

На тих шляхах, що гуркали й курились,
Життя вело свій біг туди й назад...
Сотворена Земля, як млин, крутилась,
Щоби людський не розгубився лад.

Нагадуючи скрипом ту колиску,
В якій лежав ти сам, нехай Земля

На твій поріг у зоряному блиску
Нові прощання й зустрічі явля.

А ми все в русі, в русі безупинно,
Із кожним кроком вищими стаєм,
Щоб молодіть з тобою, світла днино,
І старшати із щастям навзаєм.

* *
*

До написаних віршів
Нових додаю,
Вірші ці з вас писалися, гори!
Вже чабан об'їжджає отару своєю,
Значить, сонце появиться скоро.

О річки! Скільки віршів узяв я від вас,
Під кущем притаївшись на кручі.
Ви були за колиску мені на той час,
Кожним сплеском і бризком співзвучні.

А який це із віршів
Сяйнув із-під вій
Чорноокої не без любові..
Тож хіба недаремний
Неспокій був мій,
В поетичнім заряджений слові?

Степ розгойданий
Стиглим колоссям
Зрідні
Хвилям тим,

Що на озері грають.
Це у їхніх приборях —
У бризках, в зерні —
Силу вірші мої зачерпають.

А які ж це із віршів мені принесли
Білі чайки на злеті крутому
А чи хвилі, що сиві котили вали
І на берег виносили втому.

* *
*

Звичайний день, іще один із днів.
Піднятися б на ще один з хребтів.
О день мій, глянь —
Земля пересихає —
Звернись до неба, попроси дощів.

Мене оберігаєш від біди —
Тож сили дай, щоб я палав завжди,
Щоб мій читач,
Який не є суворий,
До книг припав, як спраглий до води.

Дай радощів, дай перемог мені,
Щоб міг я з часом бути урівні!
Дай землю всю,
Дай воду всю до краплі —
Лише тримай від смерті вдалині.

Муса Джангазієв

ІССИК-КУЛЬСЬКА СИМФОНІЯ

Розганяє вітер сиві тучі,
Первоцвітом дихають луги,
Позлітались солов'ї співучі —
І весна заходить в береги...

В піняві метає силу люту,
Владно викликаючи грозу,
Ніби від гарматного салюту,
Іссик-Куль клекоче унизу.

Хай і побіднішав у затоні,—
Тільки де ж та сила узялась?..
І свою найкращу із симфоній
Озеро виконує для нас.

Розгулялось попід видноколом,
По краях крижини розбрелись..
На човні плащем широкополим
Кутає джигіт красуню киз.

І джигіт правує чин по чину,
Б'ються хвилі аж під саме дно,

Охка, як на гойдалці, дівчина —
Йй і смішно й страшно заодно.

Вітер, хоч і зливсь, а затихає,
І стає блакить ясніша скла
І, мов бризки, зорі відбиває
В крапельках, що падають з весла.

Піна припадає білосніжно
До піску, а хвиля після злив
І сміється, і зітхає ніжно,
Мов струни притаений мотив.

Мов одкривши давніх днів завісу,
Спомини лаштуються в політ —
Це старий акин співає пісню
Про кохання молодечих літ...

Лунко плескіт весел даленіє,
Тягне мла у простори нічні...
І, немов підняв спросоння віі,
Загорівсь маяк удалині.

Встали із човна — і юній парі
Вечір видав на любов права!
Знову без комуза і гітари
Озеро внизу співа, співа...

Вітерець хвилюється в затоні,
Місяць світить, вечоріє час...
І свою найкращу із симфоній
Озеро виконує для нас.

І свою мелодію стовусто
Іссик-Куль крилато розпростер!
...Я про тебе думать не стомлюся,
Я писать про тебе не стомлюся,
Мій музико перший між озер.

Туменбай Байзаков

ГРОЗА НАД ГОРАМИ

Загримотіло, замело!..
Над долами, над горами
Все небо вмить заволокло
І землю всю підкорено.

Зметнулись птиці хто куди
У круговерті грозяній —
І не схватись од води,
Води буйноголосої...

Змахнувши вогняним мечем,
Мчить блискавка між тучами —
І гори під рясним дощем
Стають самі пливучими.

А дощ над пасмищем гірським
Стіною став сріблистою...
Але вже даленіє грім,
А поруч — сонце вистигле.

Дощ відступає, поспіша —
І небеса між тучами

Відкривсь, як людська душа,
І світлими, й співучими.

Збіга струмками каламуть
В лощовиці, в ущелині...
І трави на очах ростуть
Густо-свіжо-зеленими.

Сооронбай Джусуєв

ДРУГОВІ, ЩО ЗАВІТАВ У ГОСТІ

Ти вперше загостив отак до нас,
Де Ала-Тоо блиска, як алмаз,
Своєю вітром точеною гранню,
Що на вершечку золотом взялась.

Спитаєш, що за майстер покривав
І де він срібло-золото те брав,
Що гори аніскільки не стьмяніли
Від грозовиць і сонячних заграв.

А білі хмари ледве-ледь пливуть,
Над озером свою спиняють путь,
Щоб глянути на себе у свічадо,
Поки вітри чалму не заплетуть.

Коли ітимеш по самім хребту
Й побачиш унизу червоноту,
О, не лякайся — то палають маки,
Один із них я в пісню заплету.

Крізь хащі, лощовини, валуни
Мчать ріки з гір у розповні весни.

Із хлюпотінь, із бризок, білопіння
Спливає пісня — тільки зачерпни.

А на джайлоо піднялися ми,—
Ступили на квітчасті килими,
Де, мов туман, розкинулась отара,
Де свіжості не увібрать грудьми.

А сонце лиш сховається між гір,—
Спалахує вогонь земних сузір:
Гудуть стовпи, ступаючи по схилах,
І чути вітру струнний перебір.

Автобус перевал перевалив
І світлом фар дорогу припилив...
Тож знаю я, коли писати сяду,
Який мені для пісні брать мотив.

КИЇВ

Із давнини ім'я ти носиш Кня,
Ти на виду історії здавен,
Епохи відчуваючи розкрилля,
Ти сам вируеш маєвом знамен.

Не раз котились грози і навали
На тебе, щоб навек з землі змести,
Але не вороги перемагали —
Виходив переможцем завше ти!

Ти — богатир, герой не тільки віршів,
Ти сам поет — сурмиш у вічний ріг!..
У тебе стільки друзів найвірніших,
І сам із найвірніших друзів їх.

З Дніпром не розлучаєшся ніколи,
А може, й разом з ним явивсь на світ:
Небес твої сягають видноколи,
Твоєї глибини сяга зеніт...

ДЕРЕВО

Хто говорить — мертве дерево — скажіть?
Коли мертве — не шуміла б верховіть.
Як і люди, відчувають дерева,
Коли місяць а чи сонце виплива,
На морозі настовбурчують гілля,
Сніг обтрушують, як вітер загуля.

Попадали і в дерева кулі злі,
Як бійці, востаннє кланялись землі,
А живі схиляли голови сумні
І стояли в караулі мовчазні...
В лісі дерева того не обмини —
Поклонися інвалідові війни.

Заколишуться у вітрянім танку,
Зашумлять, немов розкриють таїну.
Бути цвіту, вистигатимуть плоди,
Зашебечуть солов'ї на всі лади.
Дайте їм води, і сонця, й мирних днів,
Дайте музики натхненних солов'їв.

А як дерево спляють — і тоді
Відчува себе у щасті чи біді:
Зроблять милиці — йому не все одно,
А чи двері, стіл тесовий чи вікно;
Коли піде на труну — ридма рида,
На колиску — малюка само гойда.

ПОСТРІЛ

Сплять гори, припавши одна до одної,
Сплять солодко гори у передсвітанні.
Феєрія зір відступає в двобої
Й спалахує інша — аж роси багрянні.

Застигло в міжгір'ї озерко глиббко,
І листя завмерло над ним — ні шелесне,
І світиться тиша прозоро, стооко,
Перемішавши земне і небесне.

І — постріл!.. І — качка упала на воду,
Розтанув димок під самою блакиттю...
І зморшки лягли на озеркову воду,
І тиша на друзки розбилася миттю.

Джаліл Садиков

ПРИСТРАСТЬ

Вийду літнього ранку в безмежжя доріг:
Пахнуть квіти, до ніг припадають моїх,
Проводжають мене, щоб не знати розлуки,
Щоб і я вдалині їх забути не міг.

Проводжають і квіти, і друзі — в краю
Незнайомому, дальньому, ні, не втаю,
Що живе в моїй пам'яті запах привілля,
Зберігаючи пристрасть до квітів мою.

Пам'ять запаху викличе пам'ять землі,
На якій народився...
В ранковій імлі
З сходом сонця — в дорогу
І тільки додому,
Де квітують, чекаючи, квіти мої.

РІЗНИЦЯ

Людина я — і радощі і горе
Відчути довелось мені сповна.
Всією суттю радощів і горя
Живу, яка моя у тім вина.

Людина я — чуття і знань доволі,
Бідою й щастям напереживавсь,
Інакше б сам од статуї ніколи,
Як кажуть, анічим не відрізнявсь.

Раміс Рискулов

ЮРТА У ГОРАХ

Навколо юрти
міжгір'я сизі.
Жили в тій юрті
здавен киргизи.
З ранку й до ранку
над юртою висне дим,
ніби юрта — сестра
везувіям самим.
Вогнище в юрти душею —
і не дарма,
стиха бурмочучи,
в ньому вулкан дріма.
А дим поволі
росте в вишину,
як синя тополя,
як сиза тополя,
як сива тополя
крізь тишу нічну.
Шляхом гірським
на коні баскім
вигарцьовує лунко,
чуб звисає над лобом —

хвацький табунник
летить галопом.
В сизім димку
при вогні чорнокоса киз
та кипить в бурдюку
молодий кумис.
У полум'ї дрова
тріскають, як постріли.
В юрті немає вікон,
а тільки отвір
у синій zenit...
Не з'являлися ми ще на світ,
а в задумі сиділи
аксакали аїлу,
крізь отвори димні
на зорі мандрівні
дивилися із свого планетарію.
Комети пролітали
вогняногриві
крізь зоряні бурюни,
крізь білий туман — навманья.
З тих пір аксакал — табунник
зоряного табуна.
Аксакал непорушно сидів
на дрімотній вершині.
Сонце сідало в дим
за гори сині.
А потім в аїл завернув
і правду сказати не забув,
що вітер тривожний подув,
що місяць дощу надходить
і зливою хлине,
і треба овець заводить
в затишні долини.
Хай коней сховають гори
від грому та блискавиці,

мисливці нехай наготові
тримають свої рушніці:
спускатися будуть з верхів
архари гордисті,
щоб із гірських струмків
напитися вдосталь водиці.
Замріяно гори синіли...
У далеч тихих долин
яструби летіли
безшумними змахами крил.
У горах неквапно
час проповзав черепахою
і пролітав, як лавина,
невпинно.

Майрамкан Абилкасімова

ДЕНЬ НАРОДЖЕННЯ

Листопад вітрянистий, як завше,
Міднолисту завершує пору...
Я ж листок, у польоті спіймавши,
Підкидаю на radoщах вгору.
Вітер гонить за хмарою хмару,
Тільки без громового удару,
Вітер листя зриває останнє...
Я ж тривожуся, мов од кохання!

В падолист народилася я —
Мерехтіла холодна зоря,
Улягалось листя опале,
А на тиху травицю пожовклу,
Що в саду в самоті дотлівала,
Впали блискітки сніжного шовку.

Народилася я в листопаді —
Всі в аїлі були мені раді,
Хоч у дзвони тоді й не дзвонили,
Лиш гуділа вітрами земля!..

Та опівніч куранти пробили
Спаської вежі Кремля.

ПАРТА

Шкільна моя найпам'ятніша з парт,
Як відкриття географічних карт,
Де море — синє, суходіл — зелений
І Ала-Тоо, як польоту старт.

Ти ближча, аніж друг, моя шкільна,
Де з семи літ сиділа край вікна
І пізнавала, що таке наука,
Яка на зір, на слух, на смак вона.

Найбільше я на тебе мала прав,
Де усмішку ховала у рукав
І, стьожками позаплітавши кіски,
З дитячих я прокинулась забав.

Це ти навчила, парто, різних мов,
Своєї — ніби народилась знов,
Я ще як пролунав останній дзвоник —
Мене уперше кликнула любов.

ПОБАЧЕННЯ

I

Арча нас край дороги зустріча,
Смолистим духом обдає п'янисто,
А таємничий дух карагача
Торка мое бурштинове намисто.

О перше із побачень,
О Чолпон^{1*},

* Ч о л п о н — світанкова зоря.

Зоря любові й мрій, зоря світання
Ніяких не боїться перепон,
Як наше не злякалося кохання.

З побачення того ступили ми
У світлий храм ріки, небес, узгір'я,
І птахи нам крилатили крильми,
І кликали у височінь сузір'я.

Побачення таке буває раз,
Побачення, що першим вік зоветься!
Як ми когось,—
Нехай повторять нас,
Хай затріпоче серце коло серця.

II

Проминуть і дні, і роки,
 позабудуться обра́зи,
Випадковості усякі,
 що бувають у житті,
А шелесне таємничо
 карагач — і нам одразу
Стане молодо і юно,
 як в хвилини перші ті...

І допоки промениться
 сонце, звихорене вітром,
І шумітиме допоки
 із арчею карагач,—
Ми з тобою, як два птахи,
 пролітатимем над світом
І тюльпановий під нами
 тріпотітиме кумач.

РОЗМОВА З ДОЧКОЮ

Дивились фільм...

І донька запитала:

— А що, коли б я у полон попала
До ворогів і на твоїх очах
Віч-на-віч із самою смертю стала?

Підхоплює вогонь смолисті коси
Ще й облита зміїсто ноги босі...
Чи ти змогла б, матусю, пережить,
Роняючи з очей пекучі сльози?..

— Ні, я б не тільки з горя посивіла,
Грозою б над землею пролетіла,
Ніщо спинити не змогло б мене,—
Хай танки, бомби чи грізніша сила!

Згадалися кущі арчі зелені
І гори у ранковому натхненні
Там, де біліють юрти на джайлоо,
Неначе круглі камені священні.

О краю в сяйві сонця золотого,
Ти дав мені у спадок Ала-Тоо,
Де нам з тобою, донько, жити й жить,
Із шляху не звертаючи крутого.

БАТИЙНА, ПОДРУГА МОЯ

Не зірвалася часом лавина з гори снігова,
На чабанський знайомий загін не звалилась, бува,
Не завилала в ущелині буря, по-вовчи, звірино,
Не поникла, не зникла із вівцями разом трава.

Чи не вскочила часом Батийна, як вершник, в сідло,
Не погнала коня, коли й світу не видно було...
Спробуй мчати у негоду таку — ні стежини, ні сліду,
А вона полетіла, всім бурям і бідам на зло.

*

І сьогодні пада сніг лапатий,
І в цей час, Батийно, ти не спиш.
Непосиду не утримать в хаті,
На зимове стійбище спішиш.

Кучугури перевал закрили,
Дай коневі трохи відпочить.
Скільки в тебе молодой сили,
Скільки мрій дівочих —
Не злічить.

*

Чорні коси твої доторкаються п'ят,
А ході аніскілечки не заважають.
Двійко в схованці блузки несеш голуб'ят,
А ході аніскілечки не заважають.

Дуже гордою ти, пам'ятаю, була
І нікому дорогою не поступалась.
Хтось не міг доробити,
А ти, бач, могла,
Бо без тебе і днина б не допрацювалась.

За одною сиділи ми партою — все ж
Полюбилися нам зовсім різні науки.
Я тримаю перо,
Ти ж руками береш
Саме сонце й за вівцями котиш на луки.

Ми були ще малі, коли був чабаном
Твій ата й дозволяв нам сідати на коні.
Пасовиська усі об'їжджали кругом,
Запальні, і веселі, і зовсім невтомні.

По лісах, по кущах ми бродили не раз:
Біг струмок навскоси по зеленім узгір'ю,
Ми дивились в бінокль —
І, побачивши нас,
З скель зривались орли, оброняючи пір'я.

Хто заманить тепер нас у гори, у ліс,
Поклопочеться хто, як в дитинстві, за нами?
За плечима лиш вітер окрилених кіс,
Перед нами лиш небо високе з орлами.

Світлана Токомбаєва

РОЗДУМУЮЧИ НАД КАВУНОМ

Дзвенить кавун і жаром багрянить,
Надрізаний —
Над ким це він сміється!..
Земля — кавун
Снує від сонця нить,
Аж поки вщерть вогню не набересться.
Він знав, ким стать,
І знав, дозріть коли,
Щоб саме зараз —
Гордо і вагомо! —
На заздрість всім,
Вгинаючи столи,
Котиться, гримить подібно грому!..
На прив'язі у Сонця мчить Земля,
Її з боків підстьобують сузір'я,
Адже вона кругліє не дарма —
І в ній, Землі, немало зерен зріє.

З М І С Т

Поезія переможних весен. *П. Морганко* 5

З КНИГИ «НАЗУСТРІЧ ВЕСНАМ»

На фронт	17
Ленінградці	18
Над Іссик-Кулем	19
Здрастуй, ненько!	19
Гармоніст	20
«У прибережжі твій дощатий ганок...»	21
З циклу «Рибачка» (I—III)	23
Вітчизна	25
Полісся	26
Недалека весна	27
І досі шукаю	29
«У промінні наструненім над весняним Дніпром...»	29
Безсмертя	30

З КНИГИ «Б'ЮТЬ КУРАНТИ»

«Мрію! Нехай пробачає супутниця...»	31
Сторінка дитинства	33
Здрастуй, райкоме!	34

З КНИГИ «З ВІДКРИТИМ ЧОЛОМ»

Воїн	36
«На колишньому попелищі...»	37
Корейська весна	38
Молодий Ульянов	39
Пісня Янки Купали	40
Путівка в люди	42

З КНИГИ «БАТЬКІВСЬКЕ ВОГНИЩЕ»

Хліб-сіль	44
На переяславському полі	45
Перед Жовтими Водами	45
Шевченко в Переяславі (<i>Цикл</i>)	47
I. Осіння дорога	47
II. Над жіночою долею	48
III. Вогонь Прометея	49
IV. В селі під Переяславом	49
V. Рве невільницькі кайдани	50
Балада про юнацький вірш	53
Косарі	55
«Колосом і цвітом оповита...»	57
«Братом і сестричкою ще змалку...»	58
Дитяче	59
«За жнива уся пропахла в полі...»	60
Тільки то не ми з тобою	61
Зимове	62
Хворе серце коханої	64
Середина літа	65
Дніпро-Славутич	65
«З кожним світанням, здається, ближче...»	66

З КНИГИ «ІМЕНЕМ СОНЦЯ»

Заспів	68
Чумацький Шлях	70
«Долали крутизну нелегко ми...»	71
Ластів'ячий сонет	71
Материна мова	72
Катруся	73
Прилуччина	74
«Наступає пора досягання...»	74
Степовий малюнок	75
Іменем сонця	75
Українські журавлі	77
Дніпровський Першотравень	78
Берізка	79
Тополя, гранат і кипарис	80
Біла хмарина	83
Кровинка	85
З вишини Паміру	86
Токтогульське море	87
За ріками за Дунаями	88
Великий вальс	89
Пам'яті Ярослава Шпорти	90
«Немало на віку пережили...»	91
Берегти любов	92
Очима космонавта	93
Станція Комуна	95
Конвалія	95
Роса	96
Спека	96
Жито	97
Оленка і танкіст	98
Під наметом легенди (I—II)	104
Триптих на Шевченкове свято	108
Слово Олександра Прокоф'єва	108
Відкриття Кубаничбека Малікова	110
Тост Карла Каладзе	111

Над Сіверським Дінцем (<i>Цикл</i>)	113
Козак	113
Пан	114
Дід	114
Дівчина	116

З КНИГИ «БАЛАДНИЙ ЛАД»

Слово про Сосюру	117
Весна високосна	119
Ой летіли гуси з Білорусі	121
Синьоокий мій липень	123
Прочитай про Червону Шапочку	124
Феєрична балада про вибух	125
Перший сніг	127
Вже березень	127
Мить	128
Звертання до сосни	128
Мати	129
В підгір'ї Ала-Тоо	131
Чуваська пісня	132
Балада про баладу	134
Інвалід війни	136
Солдатський триптих	139
Себе — на вогонь!	139
Вогонь — на себе!	140
Невідомому солдатові	141
Цикл чотирьох вітрів	143
Пролог	143
Сіверко	144
Суховій	145
Циклон	146
Легіт	148
На всіх вітрах	149

З ПОЕЗІЙ ОСТАННІХ РОКІВ

Звертання до поля	152
Спадщина	153
«Дуб дума думу, а верба — журбу...» . . .	154
Райдуга над обеліском	155
На твій, зозуле, клич	156
Та сама, промениста	157
Батькова криниця	159
Шовкова ниточка	160
Над Пущею-Водицею	161
Балада про двох орлів і орлицю	162
Новорічної ночі	164
З легенди в легенду (<i>Диптих</i>)	166
Гримучий ліс	166
Олег Кошовий	167
Марія Педенко	170
Ветеран	171
Весняна акварель	172
Гніздо	173
До огчого дому	174
День народження	175
Ой у полі озеречко	177
Роденівський мотив	178
Звертання до моря	179
Триптих на тему «Аджімушкой» (<i>I—III</i>) . .	180
Гірський сонет	182
Здрастуй, Ала-Тоол!	183

КИРГИЗЬКА МЕЛОДІЯ

Чолом тобі, Киргизіє!	185
-----------------------	-----

ІЗ ТОКТОГУЛОВИХ ПІСЕНЬ

Алимкан	187
Запам'ятай, мій сину!	188
Де побував Токтогул	189
Зустріч з однолітком Мамиром	190
Мій кербез	192

ААЛИ ТОКОМБАЄВ

«Я іду по землі, де мій предок ходив...» . . .	195
Сонце	196
Сирдар'я	197
Табунник	198
Меєрімгюль	200
Очима художника	200
Білий олень	201
Мій раб	202
Мумія	203

ТЕМІРКУЛ УМЕТАЛІЄВ

Україна	205
Вежа гордості	206
Роздум	206
Журавлі	207
Причина схована в тобі	209

КУБАНИЧБЕК МАЛІКОВ

Красуня Айдай	210
З «Українського зошита» (I—II)	211

АБДРАСУЛ ТОКТОМУШЕВ

Все є в Киргизстані	214
-------------------------------	-----

АЛИКУЛ ОСМОНОВ

Я — гостроокий	216
Я — корабель	216
Пржевальському	217

ТЕНТІ АДИШЕВА

Червона квітка	219
--------------------------	-----

СУЮНБАЙ ЕРАЛІЄВ

Українська земля	221
Дерева	222
«О ні, довіку будуть не забуті...»	223
«До написаних віршів...»	224
«Звичайний день, ще один із днів»	225

МУСА ДЖАНГАЗІЄВ

Іссик-кульська симфонія	226
-----------------------------------	-----

ТУМЕНБАЙ БАЙЗАКОВ

Гроза над горами	228
----------------------------	-----

СООРОНБАЙ ДЖУСУЄВ

Другові, що завітав у гості	230
Київ	231
Дерево	232
Постріл	233

ДЖАЛІЛ САДИКОВ

Пристрась	234
Різниця	235

РАМІС РИСКУЛОВ

Юрта у горах 236

МАЙРАМҚАН АБИЛКАСИМОВА

День народження 239

Парта 240

Побачення (I—II) 240

Розмова з дочкою 242

Батийна, подруга моя 242

СВІТЛАНА ТОКОМБАЄВА

Роздумуючи над кавуном 245

Борислав Павлович Степанюк
Избранные произведения в 2-х томах

Том первый
ЛИРИКА

Киев,
издательство
художественной литературы
«Дніпро»,
1983

(На украинском языке)

Редактор *П. Ф. Іванов*
Художник *Б. Й. Бродський*
Портрет автора роботи художника *М. І. Стратілата*
Художній редактор *О. М. Анікін*
Технічний редактор *О. М. Грищенко*
Коректори *Т. Г. Білецька, Т. В. Грузинська*

Інформ. бланк № 2070

Здано на виробництво 24.02.83.

Підписано до друку 12.05.83.

БФ 51024. Формат 70×108¹/₃₂.

Папір друкарський № 1.

Гарнітура літературна. Друк високий.

Ум. друк. арк. 11,2. Ум. фарб. відб. 11,2.

Обл.-вид. арк. 9,178.

Тираж 10 000. Зам. 3-65. Ціна 1 крб. 30 к.

Видавництво художньої літератури «Дніпро».
252601, Київ-МСП, вул. Володимирська, 42.

Книжкова фабрика «Жовтень».
252053, Київ, вул. Артема, 25.

Степанюк Б. П.

С79 Вибрані твори в двох томах. Т. I. Лірика. Київ:
«Дніпро», 1983.— 253 с.

До першого тому ввійшли кращі ліричні вірші та балади відомого сучасного українського поета. У розділі «Киргизька мелодія» вміщено переклади творів братньої літератури.

С $\frac{4702590200-135}{M205(04)-83}$ 135.83

У2

41011.5016

A371924

THE
UNIVERSITY OF
CHICAGO
PRESS

1981